

Litteraturhuset som det nye Folkets Hus?

*En kultursosiologisk undersøkelse av litteraturhus i
Norge.*

Magnus Heie Gregersen

Masteroppgave i sosiologi
Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi

UNIVERSITETET I OSLO

Vår 2014

© Magnus Heie Gregersen 2014

Litteraturhuset som det nye Folkets Hus? En kultursosiologisk undersøkelse av litteraturhus i Norge.

Magnus Heie Gregersen

<http://www.duo.uio.no>

Sammendrag

Denne oppgaven er en empirisk undersøkelse av litteraturhus i Norge. Forskningsspørsmålet lyder: *Hva kan sies å kjennetegne litteraturhuset som norsk kulturinstitusjon?* Litteraturhus er relativt nytt i Norge, og har fått stor utbredelse. Det empiriske materialet består av kvalitative dybdeintervjuer med ledere og ansatte hos tre litteraturhus og foreliggende dokumenter tilknyttet disse. I oppgaven fokuserer jeg på hvordan de ansatte snakker om kvalitet og smaksdommer, hvordan de legitimerer virksomhetene, samt hvordan litteraturhusene forholder seg til sitt publikum.

Institusjonell organisasjonsteori benyttes for å belyse hvordan litteraturhusene forholder seg til den europeiske tradisjonen for LiteraturHaus. Jeg bruker omnivore-tesen (Peterson 1992, Peterson og Kern 1996), om hvordan middelklassen er blitt mer åpen for populærkultur, for å undersøke hvilke oppfatninger av kvalitet som dominerer i utvalget. Jeg setter dette i sammenheng med Ove Skarpenes' funn (2007) om hvordan middelklassen vegrer seg mot å felle smaksdommer. I analysen av hvordan informantene snakker om og legitimerer litteraturhus, benytter jeg meg av Luc Boltanski og Laurent Thévenots pragmatiske sosiologi. Litteraturhusenes forhold til sitt publikum drøftes opp mot Jürgen Habermas' analyse (1991) av den borgerlige offentlighet.

Den empiriske analysen avdekker hvordan litteraturhusene både har videreført og brutt med den europeiske og spesielt tyske tradisjonen for LiteraturHaus, gjennom å sidestille sakprosa og debattarrangementer med det rent litterære. I motsetning til hos Skarpenes uttrykker informantene hovedsakelig at smaksdommer og kulturelle hierarkier er akseptable, samtidig som slike holdninger må ledsages av forbehold om at et litteraturhus ikke kun kan konsentrere seg om én type litteratur og kultur, men snarere reflektere det de mener er en reell bredde. Litteraturhusenes legitimeringsretorikk kjennetegnes av et fokus på husenes demokratiske potensiale som fysiske arenaer for meningsbrytning. De ansatte vektlegger viktigheten av å tiltrekke seg nye publikumsgrupper, noe som kan sies skjer i stedet for å kommunisere med kjernepublikummet. Drøftingen av Habermas' relevans for det empiriske materialet konkluderer med at litteraturhusene kun delvis kan sies å være kontemporære borgerlige offentligheter.

Takk

En ærbødig takk rettes til veileder Håkon Larsen for meget konstruktive og gode tilbakemeldinger, og ikke minst for en forståelsesfull innstilling. Takk til min bror Thomas som alltid gir solide tilbakemeldinger. Takk til Aleks for faglig og moralsk støtte, og til Pål for interessante diskusjoner om litteratur og kultursosiologi. Takk til Ola for interessante diskusjoner om alt *annet* enn sosiologi. Takk til Ragni for hyggelige kaffeavtaler på Blindern. En takk rettes også til Kjelsås for gjennomlesning helt på slutten. Takk til de ansatte som tok seg tid til å snakke med meg. Til mine foreldre: Jeg kan ikke få takket dere nok for deres hjelp og støtte.

Oslo, 26. juni 2014

Magnus Heie Gregersen

Innholdsfortegnelse

1. Innledning	1
Forskningsspørsmål og begrunnelse.....	2
Oppgavens struktur	3
Tradisjonen.....	4
Husene.....	5
2. Teori	7
Begrepsavklaring	7
Institusjonell organisasjonsteori.....	8
Kulturelle hierarkier i bevegelse	9
Egalitære verdsettingsrepertoarer.....	10
Boltanski og Thévenots sosiologi om kritikk	12
Handling og rettferdiggjøring	12
Det gode og det verdige.....	14
Nye verdiordener.....	15
Forvandlingen av offentligheten.....	15
Offentlighetens institusjoner	16
Den offentlige mening.....	17
Offentlighetens forvandling og forfall	17
3. Data og metode	20
Intervju.....	21
Utvalg og rekruttering.....	22
Dokumentanalyse	23
Intervjuprosessen.....	24
4. Analyse	26
Forhandling med den europeiske tradisjonen.....	26
Oppfatninger om kvalitet.....	28
Bredt og smalt	31
Litteraturhusenes samfunnsoppdrag.....	34
Disputter.....	35
Behovet for fysiske møteplasser.....	36
Litteraturhusene som «kunnskapsmessige kraftsentre».....	38
Litteraturhusene som debattarena.....	41
«Litteratur er et stort ord».....	43
«De der på Litteraturhuset» - om litteraturhusenes publikum	47
5. Drøfting og konklusjon	51
Oversetting av LiteraturHaus-tradisjonen	51
Smak med forbehold.....	52
Litteraturhusenes legitimeringsretorikk.....	53
Litteraturhusene som kontemporære borgerlige offentligheter?	54
En forvaltet samtale	56
Passive kulturkonsumenter.....	56
Oppsummering	57
Litteratur	59
Andre kilder	66
Vedlegg	69
Vedlegg 1: Intervjuguide Litteraturhuset i Oslo (Aslak Sira Myhre)	69
Vedlegg 2: Godkjenning av prosjektet fra NSD	71

1. Innledning

I ei tid då marknaden gjer nokre bøker veldig store og andre nærast usynlege, skal me vera eit hus med plass *for alle bøker og alle lesarar*. Me skal skapa fleire brukarar av biblioteka, fleire debattar og opna lesinga for fleire (Aslak Sira Myhre, min utheving).

Sitatet er fra teksten *Eit mangfaldig hus* tilgjengeliggjort på nettsidene til Litteraturhuset i Oslo under åpningen i 2007, et hus som var det første i sitt slag i Norge. Myhre, leder av Litteraturhuset i Oslo og påtroppende nasjonalbibliotekar, inviterer oss inn til et litteraturhus som skal være preget av mangfold: både i type litteratur, aktiviteter og mennesker. Ikke bare skal det første litteraturhuset være et sted for alle, det skal også trekke folk til bibliotekene. Siden den gang er 11 litteraturhus åpnet eller under planlegging. I tillegg til at det opprettes flere litteraturhus i ulike deler av landet, må disse sies å være godt besøkt: Flest besøkende har Litteraturhuset i Oslo med 261 300 besøkende i 2013 (Litteraturhuset i Oslo 2013). Samtidig er oppfatningen av litteraturhus slik den kommer til uttrykk i den offentlige debatten at disse husene er alt annet enn mangfoldige. Bildet som tegnes er snarere at litteraturhusene domineres av «skravleklassen»: Urbane, velutdannede mennesker som evner å utrykke sine meninger om kultur og samfunnsspørsmål (Johanessen 2006: 16). Venstrebyråd i Oslo, Hallstein Bjercke, uttalte¹ i 2013 at han ikke ville støtte «kultureliten på Frogner» med offentlige midler, men beklaget senere ordbruken. Knut Olav Åmås, nå påtroppende direktør for Fritt Ord, stiftelsen som var initiativtager til Litteraturhuset i Oslo, uttalte² i 2011 at det er bibliotekene, med deres lave terskel og brede brukergruppe som er de virkelige litteraturhusene. Forlegger Bendik Wold skrev i en artikkel³ ved åpningen av Litteraturhuset i Oslo at huset vil være monokulturelt og utkonkurrere bibliotekene og de mindre litteraturformidlerne. Huset ble beskrevet som en «hvit elefant», en gave som ville gjøre mer skade enn nytte.

Det eksisterer altså både en oppfatning i offentligheten om at litteraturhusene kun er til for medlemmene av den øvre middelklassen med Proust-kunnskapene sine i orden, samtidig som disse husene har solide besøkstall. Som vi skal se, er bildet de ansatte tegner av litteraturhusene nokså annerledes enn det som kommer til syne i offentligheten. Det som tilsynelatende er en elitær kulturinstitusjon har vært en voldsom suksess i egalitære Norge. Med det er oppgavens anslag satt, og hovedtema etablert.

¹ *Forfattere og forlag bør selv støtte Litteraturhuset*. <http://www.aftenposten.no/kultur/--Forfattere-og-forlag-bor-selv-stotte-Litteraturhuset-7350632.html#.U5Wiyi83o8Z> [Lesedato: 26.6.14]

² *Vår tids litteraturhus* <http://www.aftenposten.no/meninger/kommentatorer/aamaas/Var-tids-litteraturhus-6277970.html#.U6w7Y6hG08Z> [Lesedato: 26.5.14]

³ Artikkelen ble publisert i Klassekampen med tittelen *Hvit elefant* 12.5.2007.

Forskningsspørsmål og begrunnelse

Det overordnede forskningsspørsmålet⁴ for oppgaven er: *Hva kan sies å kjennetegne litteraturhuset som norsk kulturinstitusjon?* Jeg søker altså en bred tilnærming til å undersøke litteraturhus som fenomen i en norsk kontekst. For å svare på forskningsspørsmålet vil jeg gjennomføre en kvalitativ innholdsanalyse av intervjudata og foreliggende tekster. Jeg har utformet tre delspørsmål som gir retning til den empiriske analysen:

1. *Hva slags oppfatninger om kvalitet er dominerende blant informantene i utvalget?*
2. *Hva kjennetegner litteraturhusenes legitimeringsretorikk?*
3. *Hvordan forholder litteraturhusene seg til publikum?*

Litteraturhus i Norge er som vi har sett, kulturorganisasjoner som har fått stor publikumsoppslutning. Videre vil de ansatte ved litteraturhusene kunne sies å inneha ekspertposisjoner, ved at de gjennom programmeringen påvirker dagsorden for hva slags litteratur som formidles og snakkes om i offentligheten. Deres oppfatninger av kvalitet og kulturelle hierarkier vil derfor være interessant å analysere. Larsen (2013b) skriver at legitimeringsarbeid er spesielt relevant for å forstå organisasjoner som står overfor endringer, siden å tilpasse seg til disse fører til en intensivert form for meningsproduksjon. Litteraturhusene står ikke overfor endringer, men snarere et kontinuerlig arbeid med å finne sin form, siden kategorien «litteraturhus» fortsatt kan ses på som relativt åpen. Dette vil jeg hevde fører til den samme typen intensivert meningsproduksjon. I tillegg er litteraturhusene ideelle, private stiftelser som er finansiert fra ulikt hold: Gjennom markedet, samt med offentlige og private midler, noe som kan tenkes å påvirke hvordan legitimeringsarbeidet foregår i slike kulturorganisasjoner. Aslak Sira Myhre hevder i sitatet vi så innledningsvis at litteraturhuset skal være en motvekt til markedet. Et formål med oppgaven er å drøfte hvorvidt litteraturhusene kan sies å leve opp til denne ambisjonen.

Jofrid Karner Smidt, Knut Oterholm og Tonje Vold skriver i introduksjonskapitlet til antologien *Litteratursosiologiske perspektiv* (2013: 52) at studier av fysiske litterære arenaer som litteraturfestivaler og litteraturhus er relativt uutforsket i Norge, men at dette er et område i endring. Det finnes riktignok noen slike studier i Norge. Tore Slaatta (2010) har forsket på forfatterjubileer, som i lys av Bourdieus rammeverk ses på som midlertidige organisasjonsstrukturer som forhandler mellom det litterære, økonomiske og politiske feltet. Slike jubileer fungerer som viktige arenaer for forhandling og samarbeid mellom organisasjoner og personer innen kulturfeltet. Idun K. Østerdal tar

⁴ Jeg følger her Kalleberg (1996: 36-37), og bruker det mer generelle begrepet forskningsspørsmål, snarere enn problemstilling. Dette fordi problemstilling gjerne sender tankene i retning av noe problematisk, mens jeg heller søker en bred forståelse av fenomenet jeg undersøker.

i sin masteroppgave fra 2013 for seg avisdebatten rundt opprettelsen av Litteraturhuset i Trondheim, også denne studien i lys av Bourdieu, og konkluderer med at prosessen har vært lang og tornefull og ennå ikke er kommet i mål som følge av kommunens kulturpolitikk og folkebibliotekets motstand. I tillegg intervjuet Østerdal lederen av LiteraturHaus Berlin Erich Wichner om den europeiske tradisjonen for LiteraturHaus. Østerdals studie skiller seg fra den foreliggende ved kun å bruke et overordnet teoretisk perspektiv, og fokusere på ett litteraturhus. Håkon Larsen har studert legitimeringsarbeid i statlige kulturinstitusjoner som NRK (Larsen 2010) og Operaen og Den Norske Filharmonien (Larsen 2013a), og funnet at disse organisasjonene søker å oppnå balansen mellom det eksklusive og det inklusive ved både å henvende seg til sitt faste publikum, og til bredere lag av befolkningen. På hvilke måter litteraturhusenes legitimeringsarbeid kan sies å skille seg fra de statlige kulturinstitusjonene vil være et tema jeg forfølger i kapittel 4.

Jeg vil i oppgaven benytte meg av ulike sosiologiske teorier i analysen av et tidsaktuelt samfunnsfenomen. Oppgavens samfunnsmessige relevans ligger i at en studie av en litterær institusjon som litteraturhus kan si oss noe om meningsproduksjon innenfor et bestemt område, det litterære, samtidig som det kan si oss noe mer allment om kulturinstitusjoner i Norge og strømningene i norsk kultur i det 21. århundre.

Oppgavens struktur

Et sentralt analytisk rammeverk jeg vil gjøre meg bruk av er Boltanski og Thévenots teori om verdiordener. Boltanski og Thévenot plasseres gjerne i den pragmatiske sosiologien. I tråd med en pragmatisk kultursosiologi vil jeg også være pragmatisk i valg av teori (Larsen 2013b). Jeg vil derfor benytte meg av et utvalg teoretiske perspektiver for å belyse forskningsspørsmålene. Disse utgjør kapittel 2. Innledningsvis definerer jeg sentrale begreper for oppgaven, før jeg redegjør for et perspektiv på institusjonell endring. Kapitlet er så strukturert etter de tre delspørsmålene: Først presenterer jeg omnivore-tesen og en studie av Ove Skarpenes om kulturbruk i middelklassen. Spørsmålet om hva som kjennetegner litteraturhusenes legitimeringsretorikk belyses med nevnte Boltanski og Thévenot. Habermas' analyse av hvordan offentligheten har forandret seg de siste tre hundre årene utgjør det siste teoretiske bidraget jeg vil presentere, og vil benyttes for å analysere hvordan litteraturhusene forholder seg til publikum. Bruken av de teoretiske bidragene følger hovedsakelig de tre delspørsmålene, selv om dette ikke må forstås som et absolutt skille: dette skyldes at mange av temaene i oppgaven er nært beslektet, men også fordi en pragmatisk tilnærming til valg av teoretiske perspektiver fordrer en pragmatisk bruk av teoriene.

Datamaterialet og det metodiske opplegget er tema for kapittel 3. Kapittel 4 består av den empiriske analysen, og er strukturert på samme tematiske måte som kapittel 2. Kapittel 5 svarer på forskningsspørsmålene, oppsummerer og drøfter funnene i analysen.

Oppgaven og tilhørende forskningsspørsmål kan sies å være i tråd med det Ragnvald

Kalleberg (1996) refererer til som et konstaterende forskningsopplegg, og forskningsspørsmålene som konstaterende spørsmål: Disse søker å oppnå «*beskrivelser* av personer og tilstander og *forklaringer* av hvorfor noe forandrer seg eller forblir uforandret» (Kalleberg 1996: 50). Oppgaven kan videre plasseres i kultursosiologien, definert som studiet av meningsproduksjon og meningsskapende prosesser (Spillman 2002: 1-4, Larsen 2013b). Før jeg presenterer de teoretiske perspektivene, vil jeg gjøre rede for den europeiske tradisjonen for LiteraturHaus for å gi en kontekstuell ramme til studiens forskningsobjekt, før jeg presenterer litteraturhusene som utvalget.

Tradisjonen

Det første litteraturhuset som fikk tittelen LiteraturHaus ble åpnet i Berlin i 1986. Tradisjonene for litteraturformidling som ligner på det som kom til å kjennetegne LiteraturHaus har riktignok en lengre historie i Tyskland. Det myteomspunnende Literarische Colloquium⁵, opprettet i villastrøket Wannsee i Berlin i 1963, har i over femti år huset forfatterlesinger, stimulert til nye oversettelser og gitt ut tidsskriftet *Sprache im technischen Zeitalder*⁶. Literarische Colloquium, som altså ikke formelt hører til under LiteraturHaus-paraplyen, ble opprettet av Walter Höllerer, far til Florian Höllerer som er nåværende leder for LiteraturHaus Stuttgart. Literarische Colloquium var preget av en bred tilnærming til det skrevne ord: Kollokviet hadde sitt grunnlag i politiske, filosofiske og litteraturkritiske tekster (Østerdal 2013). LiteraturHaus Berlin er på sin side hovedsakelig orientert mot samtidslitteratur og poesi. Etter opprettelsen i Berlin spredte LiteraturHaus-konseptet seg til resten av Tyskland, og andre tyskspråklige land som Sveits og Østerrike.

Det vanligste programkonseptet i de tyskspråklige litteraturhusene er såkalte *Lesungen*, hvor forfatteren leser fra verket i cirka 45 minutter. Et annet kjennetegn ved de tyskspråklige husene er et fokus på å være internasjonalt orientert, noe som forsterkes gjennom paraplyorganisasjonen *literaturhaus.net*⁷, som binder de tyskspråklige husene sammen på tvers av landegrenser gjennom å samarbeide om arrangementer og utdeling av en litteraturhus-pris. Rainer Moritz, leder for LiteraturHaus Hamburg og Literaturhaus.net, uttalte i et intervju at et LiteraturHaus skal være et sted for litteraturinteresserte og forfattere, og inneha et internasjonalt fokus (Soltau 2010). I tillegg skal det tyske LiteraturHaus ifølge Moritz være et samlingssted for forfattere, kritikere og oversettere. Husenes kafeer og bokhandler skal muliggjøre dette. Moritz understreker at selv om en meget streng definisjon av litteratur vil være innsnevrende, skal ikke nødvendigvis *alle* typer litteratur inkluderes:

⁵ Opprettelsen av Literarische Colloquium sammenfaller med høydepunktet til det som kalles Gruppe 47, en gruppe forfattere og politisk bevisste mennesker, blant dem Max Frisch, Heinrich Böll og Günter Grass. Gruppen møttes i Höllereres villa i Wannsee og diskuterte hverandres verker. Gruppe 47 ble sett på som et forum som hadde formålet med å opprette «a new literary public and a genuine appreciation of the younger German writers» (Frey 1952: 238).

⁶ *Über uns* <http://www.lcb.de/ueberuns/> [Lesedato: 26.6.14]

⁷ Nettverket og deres formål finnes på <http://www.literaturhaus.net/> [Lesedato: 26.6.14]

« [...] that wouldn't work because there is a mainstream that has no need for literature houses» (Soltau 2010). Det kan derfor sies å være den høyverdige litteraturen, den som den jevne mann og kvinne ikke beskjeftiger seg med, som formidles i «det tyske hus». Østerdal (2013) skriver at uavhengighet fra finansieringskildene ses på som sentralt i den tyske tradisjonen. I intervjuet med lederen av LiteraturHaus i Berlin, Eric Wichner, kom det frem at Wichner ser på det som en selvfølge at kommunen bidrar med finansering uten å legge seg opp i driften av huset. Denne uavhengige rollen kan ses i sammenheng med armlengdesprinsippet i kulturpolitikken, som handler om at det skal være avstand mellom finansieringskildene og kulturorganisasjonene (Mangset 2013). Jeg kommer tilbake til dette i kapittel 4.

LiteraturHaus-tradisjonen spredte seg videre til andre deler av Europa som Frankrike, Italia, Ungarn og senest i Danmark (som også bruker navnet LiteraturHaus) og Norge (Østerdal 2013). Florian Höllerer skriver i artikkelen «A House (of Literature) for the Continent» (2007) at litteraturhus er fremtiden for litteraturformidling i Europa. Selv om det er likhetstrekk mellom husene, vil det lokale særpreget ifølge Höllerer være sentralt for å forstå litteraturhusene. Den tyske tradisjonen med *Lesungen* er for eksempel ikke vanlig i Spania og Frankrike, hvor signeringer og boksamtaler er mer utbredt (Höllerer 2007: 216). Det er snarere litteraturhusenes evne til å smelte sammen med det urbane kulturlandskapet som er deres særpreg, og Höllerer hevder det er naturlig at litteraturhusene sammenlignes med andre kulturorganisasjoner som teatrene, museene og konsertarenaene. Den europeiske tradisjonen vil jeg likevel hevde kan sies å dele seg i to hovedgrener: Det opprinnelige tyskspråklige LiteraturHaus, og den europeiske ikke-tyskspråklige grenen av litteraturhus. Så langt det historiske bakteppet. Jeg vil nå presentere litteraturhusene i utvalget.

Husene

Litteraturhuset i Oslo ble åpnet i 2007 og har adresse i Wergelandsveien 29. Wergelandsveien består av ulike kunst- og kulturinstitusjoner, deriblant Kunstneres Hus i nummer 17. Selve bygningen er den gamle lærerhøgskolen i Oslo. Litteraturhuset i Oslo er drevet av Stiftelsen Litteraturhuset (Litteraturhuset i Oslo 2014c). Huset rommer Kafé Oslo og Tanum bokhandel, samt seks scener til utleie, i tillegg til kontorer for forfattere, diverse mindre forlag og litterære organisasjoner. Husets egne arrangementer og faste programkonsepter arrangeres på onsdager⁸. Eksempler er *Åpen mikrofon*, hvor alle som vil kan snakke i tre minutter foran et publikum, *Historisk søndag*, som består av foredrag med historiske temaer og *Snikkikk*, hvor forfattere leser fra kommende utgivelser.

⁸ *Faste arrangementer* <http://litteraturhuset.no/program/arrangementer.html> [Lesedato: 26.6.14]

Litteraturhuset i Bergen åpnet i 2013 og har adresse i Østre skostredet 5-7, som ligger i Vågsbunnen-området, en del av Bergen som regnes som middelalderbykjernen⁹. Bygget har fem scener til utleie, kafeen Colonialen og bokhandelen Boksalongen. De faste konseptene¹⁰ inkluderer *Skjerpa tirsdag*, hvor det blant annet arrangeres quiz og *Kritisk kvartett* hvor litteraturkritikere diskuterer bøker og *Bok & Storting*, der en politiker velger seg en skjønnlitterær forfatter å samtale med.

Litteraturhuset i Fredrikstad ble åpnet i 2013 og ligger ved Vesterelven i sentrum av Fredrikstad. En storbrann på tomten i 2008 førte til at et helt kvartal forsvant fra bykjernen. Bygget ble reist på det som kalles «branntomta», og huser i tillegg til Stiftelsen Litteraturhuset i Fredrikstad, Libris bokhandel, Institutt for journalistikk og medieselskapet Earthree¹¹. Bygget har tre scener, og i likhet med de to andre husene en rekke faste programkonsepter¹². Eksempelvis kan her nevnes *Himmel og jord*, som er samtalekvelder om etiske og religiøse problemstillinger, samt *Munn og mæle* som tar for seg dialekter og språk.

⁹ *Vågsbunnen* <http://www.bergenbyarkiv.no/bergenbyleksikon/arkiv/14353250> [Lesedato: 26.6.14]

¹⁰ *Faste konsepter* <http://www.litthusbergen.no/program/faste-konsepter/> [Lesedato: 26.6.14]

¹¹ *Byen og huset*. Tilgjengelig fra: <http://litthusfred.no/slik-er-bygget-og-vi-organisert/> [Lesedato: 26.6.14]

¹² *Program* <http://litthusfred.no/> [Lesedato: 26.6.14]

2. Teori

Innledningsvis i dette kapitlet vil jeg definere begreper jeg benytter meg av i analysen. Jeg vil så presentere et perspektiv fra den institusjonelle organisasjonsteorien som omhandler hvordan organisasjoner endrer seg. Strukturen videre reflekterer forskningsspørsmålene presentert i innledningen: Først tar jeg for meg omnivore-tesen, og Skarpenes' studie av middelklassens forhold til kulturbruk. Videre presenterer jeg Boltanski og Thévenots teori om verdiordener, før jeg til slutt gjør rede for Habermas' analyse av offentlighetens forvandling.

Begrepsavklaring

Oppgavens forskningsspørsmål spør hva som kjennetegner litteraturhuset som kulturinstitusjon. Jeg forstår skillet mellom organisasjon og institusjon slik Anita Kangas og Geir Vestheim beskriver det: organisasjonen er «a social and empirical representation or realization of the concept of institution» (2010: 271). De samlede egenskapene ved disse husene vil derfor kunne gi oss en forståelse av institusjonen litteraturhus. Både i dokumentene og i intervjuene, blir riktignok begrepet institusjon og organisasjon benyttet om hverandre. Jeg vil bruke institusjonsbegrepet i henhold til Kangas og Vestheim, og dermed referere til litteraturhusene som organisasjoner. Jeg vil i oppgaven forholde meg til et bredt kulturbegrep slik vi finner det hos Dag Østerberg, hvor «det vide kulturbegrepet omfatter all *forming* av tilværelsen: Skikk og bruk, ritualer og institusjoner av alle slag» (1997: 11). Litteraturhusene er kulturorganisasjoner, men da i en mer avgrenset betydning: «Det snevrere kulturbegrepet omfatter virksomheter og ordninger som gjenspeiler, uttrykker og bedømmer kulturen i den ovennevnte vide forstand» (Østerberg 1997: 11).

Delspørsmål to spør hva som kjennetegner litteraturhusenes legitimeringsretorikk.

Legitimering handler om å overbevise et publikum om viktigheten av en aktivitet eller virke, og legitimeringsarbeid handler om det arbeidet ulike personer innenfor en organisasjon eller institusjon gjør for å sikre dette (Larsen 2013a: 3). Legitimeringsretorikk vil være en del av legitimeringsarbeidet. Jeg forstår retorikk slik det defineres hos Jens Kjeldsen (2006: 25): som «hensiktsbestemt og virkningsfull kommunikasjon». Legitimeringsretorikk dreier seg derfor om hvordan litteraturhusene kommuniserer henholdsvis *viktigheten* og *riktigheten* av virksomheten (Larsen 2012: 30).

Institusjonell organisasjonsteori

Institusjonell organisasjonsteori handler om å forstå organisasjoner og hvorfor de gjør som de gjør, og en retning innen feltet er å undersøke hvordan endring foregår. I artikkelen *Iron Cage Revisited* fremmer Paul DiMaggio og Walter Powell begrepet isomorfisme, av ordet *morfe*, som betyr av lik struktur eller utseende, til å beskrive hvordan organisasjoner tvinges til å tilpasse seg til andre organisasjoner som opererer under lignende forhold (1983: 149, Bokmålsordboka 2014). Ifølge DiMaggio og Powell inngår disse i et felt hvor ulike organisasjoner driver med det samme, utvikler seg i takt, og dermed blir mer lik hverandre:

By organizational field¹³ we mean those organizations that in the aggregate constitute a recognised area of institutional life: key suppliers, resource and product consumers, regulatory agencies, and other organizations that produce similiar services and products (DiMaggio og Powell 1983: 148).

Litteraturhusene kan sies å inngå i feltet for kulturorganisasjoner, som består av både offentlige og private aktører. Selv om litteraturhusenes historie i Norge er kort, inngår de i en lengre europeisk tradisjon, og kan altså ses på som en forlengelse av et kulturelt felt for litteraturformidling som allerede er etablert i Norge. Dette vil jeg komme tilbake til mot slutten av kapitlet.

DiMaggio og Powell diskuterer ulike former for hvordan organisasjoner blir likere hverandre gjennom det de kaller *isomorfismer*. Dette via konkurranse med andre organisasjoner for å oppnå institusjonell legitimitet (DiMaggio og Powell, 1983: 150, Greenwood et.al 2008: 6). Ved å tilpasse seg til de forventningene som eksisterer i den konteksten organisasjonen opererer i, vil organisasjonen sikre legitimitet, noe som er spesielt relevant for den foreliggende oppgaven. DiMaggio og Powell redegjør for tre typer av isomorfismer:

1. *Tvungne (coercive) prosesser*
2. *Etterlignende (mimetic) prosesser*
3. *Normative (normative) prosesser*

Tvungne prosesser kjennetegnes gjerne ved at formelt og uformelt press blir lagt på den aktuelle organisasjonen av andre organisasjoner (som de gjerne er avhengige av), og/eller av kulturelle forventinger som eksisterer i det samfunnet organisasjonen befinner seg i (DiMaggio og Powell 1983: 150). Slikt press kan skje formelt, gjennom regelverk, i litteraturhusenes tilfelle gjennom stiftelsesloven¹⁴. Mindre formelt kan tvungne prosesser foregå ved at organisasjonen tilpasser seg normene knyttet til for eksempel likestilling og kvoterer inn kvinner i mannsdominerte

¹³ DiMaggio og Powells begrep må ikke forveksles med Pierre Bourdieus felt-begrep.

¹⁴ *Lov om stiftelser (stiftelsesloven)* <http://lovdata.no/dokument/NL/lov/2001-06-15-59> [Lesedato: 26.6.14]

organisasjoner. Litteraturhuset i Oslo fastslår i sine vedtekter at de oppfyller likestillingslovens krav til kvinneandel (2013: 6).

I Håkon Larsens studie av legitimeringsarbeid i Den Norske Opera og Ballet og Oslo-Filharmonien anvendes et lignende perspektiv til å undersøke hvordan disse organisasjonene tilpasser seg ulike kontekster og publikumsgrupper (2013a). Larsen skriver at samfunnsoppdrag er noe som alle offentlige kulturinstitusjoner har blitt opptatt av å formulere og formidle i det 21. århundre, og at dette er et uttrykk for tvungen isomorfisme, der staten forventer at organisasjonene gjør dette.

Organisasjoner som blir mer lik hverandre gjennom *etterlignende prosesser* oppstår uten tvang, og kan skyldes at den aktuelle organisasjonen preges av usikkerhet (DiMaggio og Powell 1983: 151). Relevant for denne oppgaven vil være å vurdere i hvilken grad litteraturhusene i utvalget etterligner den europeiske tradisjonen for LiteraturHaus. Det vil også være aktuelt å drøfte hvorvidt husene etterligner andre litteraturformidlere generelt, som litteraturfestivaler og biblioteker, og statlige kulturorganisasjoner spesielt.

Normativt press forklares som en konsekvens av økt profesjonalisering gjennom de ansattes profesjoner. Litteraturhusenes ansatte består ikke av profesjoner, og derfor er ikke dette aspektet like aktuelt å ta med seg videre. Så langt om endringsprosesser i organisasjoner. Jeg vil nå gå over til et ganske annet tema: et perspektiv på smak og kulturkonsum.

Kulturelle hierarkier i bevegelse

Studier av kulturkonsum tar for seg de sosiale sidene ved hvordan kulturprodukter kan virke både inkluderende og ekskluderende (Larsen 2013a). En tradisjon innenfor studier av smak og kulturbruk er *omnivore-tesen*, fremmet av den amerikanske sosiologen Richard Peterson (1992) på bakgrunn av et funn i studier av amerikaneres musikkbruk, hvor det viser seg at Bourdieus homologiargument ikke passer lenger. Homologiargumentet hevder at sosial stratifisering og kulturelle forbruksmønstre er i samsvar, derfor vil de øvre sosiale lagene foretrekke den mer avanserte høykulturen mens de lavere sjiktene vil velge populærkultur (Bourdieu 1995). Peterson fant at middelklassen er ikke lenger kun opptatt av den tradisjonelle høykulturen, kulturprodukter som kan sies å ha en dannelsesfunksjon, men er blitt vel så opptatt av å konsumere populærkultur (Peterson 1992, Peterson og Kern 1996). Den sosiale eliten er blitt omnivores: kulturelt altetende. De altetende er kulturkonsumenter som kjenner til og benytter seg av alle typer kulturelle produkter, og mestring av denne er blitt viktig del av den kulturelle praksisen (Peterson 1992: 252). Den distingverte smaken kan derfor sies å kjennetegnes av å være altetende snarere enn snever (Larsen 2013b). Alteterne står dermed i kontrast til *univores*, som konsentrerer seg om kulturelle produkter fra enten høy- eller lavkulturen (Peterson 1992: 254). *Hvordan* man konsumerer kulturprodukter vil også være av betydning, der det gjelder å navigere mellom høykultur og populærkultur med en stor grad av frihet

og letthet (Larsen 2013b, Jarness 2013). Likevel er det ingenting i de empiriske studiene som tyder på at personer fra lavere sosiale lag er blitt mer fortrolige med tradisjonell høykultur. Selv om personer fra middel- og overklassen nå fatter interesse for tv-serier, betyr altså ikke det at samtidsdans er blitt populært i arbeiderklassen. En innvending mot omnivore-tesen er at studier av kulturkonsum ofte opererer med store kategorier som «pop og rock», «dans» og «countrymusikk», og åpner derfor ikke for de mer fingraderte distinksjonene innad i populærkulturen¹⁵ (Prieur og Savage 2011, Savage og Gayo 2011, Rimmer 2012).

Også i en norsk kontekst er det blitt påpekt fra flere hold at kulturelle hierarkier er i endring (Ytreberg 2004, Nyhammer 2008, Skarpenes 2007, Jarness 2013). Den europeiske tradisjonen for LiteraturHaus kan, som vi har sett, i stor grad sies å være preget av den høyverdige litteraturen og en borgerlig dannelseskultur, med hovedvekt på samtidslitteratur og poesi (Østerdal 2013, Soltau 2013). Relevant blir derfor spørsmålet om hvorvidt de norske litteraturhusene skiller seg fra den europeiske tradisjonen på dette punktet, og hvordan kulturelle hierarkier reflekteres i de ansattes selvforståelse. Savage og Gayo (2011: 240) hevder at begrepene «highbrow» og «lowbrow»- kultur i utgangspunktet tok for seg litteratur, noe som gjør det spesielt hensiktsmessig å ta med seg dette perspektivet inn i analysen.

Egalitære verdsettingsrepertoarer

Ove Skarpenes analyserer i sin artikkel «Den legitime kulturens moralske forankring»¹⁶, først publisert i 2007, norske middelklasserepresentanters holdninger til smak og smaksdommer. Skarpenes er inspirert av Boltanski og Thévenots program om å fremsette en sosiologi om kritikk, og fokuserer på hvordan informantene rettferdiggjør sine påstander eller kritikk i intervjusituasjonen, blant annet gjennom det Skarpenes kaller en «litteraturtest», hvor informantene blir bedt om å rangere forfattere som Dag Solstad og Anne Holt. Skarpenes' hovedpåstand er at det i Norge er den folkelige underholdningskulturen som oppfattes som den legitime, ikke en borgerlig dannelseskultur slik vi finner i Bourdieus Frankrike. Kultur benyttes av informantene primært til avslapning snarere enn for dannelsen, og de vegrer seg mot å felle dommer over andres preferanser. Informantene uttrykker ifølge Skarpenes at det er umoralsk å rangere mennesker etter hva slags smak de har: «Å felle kulturelle dommer likestilles med det å felle moralske dommer»¹⁷ (Skarpenes 2007: 549). Skarpenes hevder at norske studier som tar for seg sammenhengen mellom klasse og kulturbruk i for

¹⁵ SSBs studier av kulturbruk er også blitt kritisert for ikke å evne å fange de mer nyanserte forskjellene i kulturbruk mellom de med høy og lav utdanning (Danielsen 2006, Mangset 2012). Vaage (2012) kan sies å imøtegå noe av denne kritikken ved å operere med noe mer finmaskede kategorier.

¹⁶ Skarpenes' artikkel springer ut av et større forskningsprosjekt: «Kunnskap og kultur i den øvre middelklassen i Norge». Prosjektet er basert på intervjuer med øvre-middelklassereprentanter om deres kulturbruk, og ble gjennomført i perioden 2005-2007 med Rune Sakslind og Roger Hestholm.

¹⁷ Tone Haarr og Anne Krogstad fremmer i sin artikkel om kultureliten et lignende argument: «kulturelitens angivelige forakt for folket, er en forakt man i Norge forakter» (2011: 26).

stor grad har forsøkt å bekrefte gyldigheten til Bourdieus teorier ved å ta for gitt at folk bruker kulturbruk og kulturelle hierarkier til å distingvere seg fra andre, uten at dette er empirisk fundert (Skarpenes 2007, Andersen og Mangset 2012). Informantene kan ifølge Skarpenes snarere enn å være orientert mot den borgerlige dannelseskulturen sies å ha et «moralsk evalueringsrepertoar», der det har høyere prestisje å være et ærlig og tolerant menneske enn å vurdere andre ut fra smak og sosioøkonomisk status. Skarpenes hevder derfor at det mest fremtredende i Norge er motstanden mot hierarkier: det er den «mest fremtredende kulturelle strukturen» (2007: 552). Det egalitære repertoaret kommer til uttrykk ved at selv de informantene som benytter seg av kulturelle rangeringer, vil legge til et «moralsk tillegg» til uttalelsene sine, hvor det understrekes at slike rangeringer egentlig ikke er aksepterte.

Skarpenes´ artikkel fikk både hyllest, gjennom Universitetsforlagets pris for beste tidsskriftartikkel, men også kritikk. Ketil Skogen, Kari Stefansen, Olve Krange og Åse Strandbus (heretter SSKS) artikkel «En pussig utlegning av middelklassens selvforståelse» (2008) ble begynnelsen på det som er blitt hetende «Skarpenes-debatten»¹⁸, hvor Skarpenes´ analyse kritiseres for å være uforløst, hvile på et tynt kulturbegrep, ha metodiske mangler og et svakt teoretisk fundament. SSKS skriver at selv om informantene ikke selv godtar at noen typer litteratur ses på som av høyere kvalitet enn andre, trekkes det i praksis skiller mellom kulturuttrykk. SSKS hevder at disse likevel forblir gåtefulle i analysen, og ved å utelate ikke-erkjente distinksjoner, som er sentralt hos Bourdieu, vil ikke analysen kunne si oss noe om hvorvidt Bourdieus begreper er gyldige i en norsk kontekst (Skogen et.al 2008: 261).

I Gisle Andersen og Marte Mangsets oppsummeringsartikkel av debatten, hevdes det at denne først og fremst preges av teoretisk uenighet, hvilket har konsekvens for analysen (2012). Skarpenes benytter seg av Boltanski og Thévenots teorier om rettferdiggjøring, og fokuserer på informantenes eksplisitte, prinsipielle begrunnelser. SSKS plasserer seg i den Bourdieu-inspirerte tradisjonen og fremholder de implisitte, symbolske tegnenes betydning og hvordan de er innleiret i samfunnets maktstrukturer. At informantene i Skarpenes´ studie vegrer seg mot å rangere kulturuttrykk, skyldes ifølge Andersen og Mangset at dette ikke er legitimt å gjøre i en offentlig situasjon intervjuet kan sies å være, mens for SSKS vil det være mer interessant å fokusere på hvordan individer bedriver grensedragninger for å signalisere tilhørighet til spesifikke sosiale situasjoner og ulike offentlige kontekster (2012). På samme måte som Skarpenes er kritisk til at Bourdieu-inspirerte studier hovedsakelig søker å bekrefte Bourdieus teori, kan det innvendes at Skarpenes lar analysen i for stor grad styres av ambisjonen om å *motbevise* Bourdieus relevans.

Intervjuene som utgjør datamaterialet for denne oppgaven vil som hos Skarpenes, kunne belyse hvordan informantene vurderer ulike typer litteratur, og hvordan de forholder seg til å felle smaksdommer. Informantene i utvalget befinner seg i tillegg i en ekspertrolle som påvirker hva slags

¹⁸ Skarpenes og Sakslind (2008) er tilsvaret til SSKS artikkel, og Skogen et.als *Sluttreplikk til Skarpenes og Sakslind* (2008b) avslutter utvekslingen. Jeg gjør ikke her en systematisk gjennomgang av debatten, siden det er funnene i Skarpenes´ opprinnelige artikkel som er mest relevant for oppgaven.

litteratur og samfunnsspørsmål som formidles og diskuteres i offentligheten. Det vil derfor være interessant å forfølge Skarpenes funn om hvordan egalitære verdier vektlegges av informantene i intervjusituasjonen, noe jeg vil jeg ta for meg i kapittel 4. I kapittel 5 drøfter jeg gyldigheten av omnivore-tesen og Skarpenes' funn.

Boltanski og Thévenots sosiologi om kritikk

De ulike måter litteraturhusene legitimerer virksomheten sin til offentligheten er et av hovedtemaene i denne oppgaven. Både i dokumentmaterialet og i intervjuene grunngrir de ansatte på ulike måter behovet for litteraturhus i den norske offentligheten. Boltanski og Thévenots teoretiske rammeverk kan sies å være egnet til å undersøke hvordan legitimering foregår. Sammen har de lagt grunnlaget for det som kalles en sosiologi om kritikk. Denne analytiske tilnærmingen fokuserer på hvordan aktører forholder seg kritisk til omverdenen, og skiller seg derfor fra den kritiske sosiologien hvor det er forskeren som utøver slik kritikk (Larsen 2013b: 43). Den kritiske sosiologien, hovedsakelig representert med Pierre Bourdieu, vil ifølge Boltanski og Thévenot redusere den sosiale sfæren til en kamp om hegemoni og dominans, der det kun er sosiologien som har mulighet til å avsløre de underliggende maktstrukturene som strukturerer individers handlinger¹⁹ (Skarpenes og Hestholm 2007: 73, Jagd 2011). Boltanski og Thévenot går derfor imot oppfatningen om at alle menneskelige relasjoner er styrt av makt og interesseforhold. Boltanski og Thévenots sosiologi om kritikk omtales gjerne som pragmatisk sosiologi. Jagd (2011: 345) skriver at pragmatisk sosiologi henter inspirasjon fra symbolsk interaksjonisme og etnometodologi²⁰. Begge retninger fokuserer på menneskelig handling i hverdagssituasjoner, og fra den lingvistiske pragmatiske tradisjonen hvor aktører benytter seg av grammatiske ressurser for å takle hverdagssituasjoner preget av både usikkerhet og tvetydighet. Det pragmatiske rammeverket vil jeg i hovedsak benytte meg av i kapittel 4.

Handling og rettferdiggjøring

Mennesker er i stand til at skelne mellom dårlige grunde og acceptable retfærdiggjørelser og gjør det konstant i det sosiale liv. Vi bestræbte os altså på at oppbygge en analyseramme, der skulle afklare, hvilke retfærdiggjørelsesformer, der kan betragtes som acceptable (Boltanski 2008: 41).

¹⁹ Boltanski og Thévenot er på sin side blitt kritisert for ensidig å fokusere på aktørers kritikk og dermed overse maktaspektet, samt manglende fokus på sosial endring (Dodier 2005, gjengitt i Larsen 2013b). Boltanski og Chiapello's *The New Spirit of Capitalism* kan sies å imøtegå dette siste poenget.

²⁰ Koblingen mellom den franske pragmatismen går via den symbolske interaksjonismen og etnometodologien, til den amerikanske pragmatismen som vektlegger at «mennesket først og fremst er et handlende og problemløsende dyr og ikke et rasjonelt tenkende dyr» (Aakvaag 2008: 65).

Formålet til Boltanski og Thévenot er å fange opp alle de måtene mennesker driver rettferdiggjøringsarbeid på. Det analytiske rammeverket fokuserer på det som foregår i offentlige²¹ diskusjoner. Teorien, hvis hovedverk er *De la justification* som utkom i 1991 (engelsk oversettelse og brukt her: *On justification* 2006), fokuserer på det normative grunnlaget for hvordan aktører begrunner og vurderer i slike praktiske situasjoner, og ikke konsekvensene av disse (Boltanski og Thévenot 1999, Boltanski 2008). En persons *verdighet* bestemmes derfor ikke kun på bakgrunn av tilhørighet til en bestemt sosial gruppering (eller klasse), slik den kritiske sosiologien opererer, men på bakgrunn av det rettferdiggjøringsarbeid vedkommende gjør. Et sentralt begrep er *verdiordener*. Disse kan forstås som kategorier av henvisninger til det som oppfattes som verdifullt og rettferdig i ulike situasjoner.

Argumenter må utformes slik at de appellerer til andres oppfatninger av hva som er godt og verdig. Det finnes riktignok mange idealer for hva som er godt, og dermed også mange idealer for aktørene å benytte seg av (Haugseth 2012:13). Verdiordene inneholder egne grammatikker, som angir aktørens verktøy for å kunne legitimere handlinger og situasjoner. De seks verdiordenene Boltanski og Thévenot opererer med i *On justification*, og tilhørende grammatikker, er illustrert i tabell 1 (hentet fra Boltanski og Thévenot 1999).

Tabell 1: Verdiordener

Orders of worth	Inspired	Domestic	Civic	Opinion	Market	Industrial
Mode of evaluation (worth)	Grace, nonconformity, creativeness	Esteem, reputation	Collective interest	Renown	Price	Productivity, efficiency
Format of relevant information	Emotional	Oral, exemplary, anecdotal	Formal, official	Semiotic	Monetary	Measurable: criteria, statistics
Elementary relation	Passion	Trust	Solidarity	Recognition	Exchange	Functional link
Human qualification	Creativity, ingenuity	Authority	Equality	Celebrity	Desire, purchasing power	Professional, competency, expertise

Hvis man ønsker å begrunne et standpunkt med bakgrunn i den sivile verdiorden, vil man kunne hevde at noe er til samfunnets beste, og referere til kollektive interesser. Innenfor markedet er prisen på en vare evalueringsformen, mens slike hensyn i utgangspunktet ikke betyr noe for en kunstner. Likevel vil kunstneren, som ifølge Boltanski og Thévenot gjerne orienterer seg etter inspirasjonens verdiorden, være tvunget til å inngå kompromisser der man ikke utelukker

²¹ Offentligheten hos Boltanski og Thévenot må riktignok forstås annerledes enn hos Habermas, som jeg presenterer senere i dette kapitlet. Hos Habermas fordrer offentligheten rasjonell diskusjon og enighet, mens enighet hos Boltanski og Thévenot er kun mulig innenfor én verdiorden og ikke på tvers av disse (Wagner 1999: 348).

markedsverdenen helt, ved at kjøp og salg av kunstverk er en forutsetning for å overleve, samtidig som det ikke blir grunnlaget for den kunstneriske virksomheten (Boltanski og Thévenot 1999: 370). Skoddene mellom verdiordenene er altså ikke helt tette. Dette vil også være relevant for studien av litteraturhus, siden de også kan sies å inneha en mellomposisjon mellom kunsten og markedet, illustrert ved at de er ideelle, private stiftelser, og dermed kan sies å plasseres i den sivile verdiordenen, samtidig som de er avhengige av overskudd og markedet for å kunne overleve.

Det gode og det verdige

Siden de ulike verdiordenene har ulike løsninger på hva som skal være det øverste prinsippet for sosial orden, vil de stå i et innbyrdes konfliktforhold til hverandre. Det å anvende én verdiordens grammatikk i en annen blir derfor sett på som «grammatisk feil» (Boltanski og Thévenot 1999: 365). Kunstneren, som i sitt daglige virke anvender grammatikken tilhørende inspirasjonens verden, hvor eget følelsesliv vil ha forrang over lover og regler, kan ikke benytte seg av samme form for rettferdiggjøring når hun forsvarer seg mot skattesnusk i en rettsal (Haugseth 2012). Klassifiseringer av situasjoner vil riktignok alltid kritiseres gjennom det Boltanski og Thévenot kaller *virkelighetstester* (2006: 133-138). Slike tester har som mål å klargjøre at den aktuelle situasjonen og verdsettingsrepertoarene i tilhørende verdiorden er i likeverdighet (ekvivalens). Gjennomføringen av slike tester er en form for legitimeringsarbeid, og hvis dette lykkes, vil oppfattelsen av hva som må regnes som en verdi innen en verdiorden kunne reproduseres. Tester kan riktignok også kritiseres, og dette er kjernen i *disputter* (Haugseth 2012: 48). Kritikken av testen kan være av korrigerende art, der begge parter befinner seg i samme verdiorden, eller radikal, hvor det også er uenighet rundt hva som skal være testkriteriene, og partene kan befinne seg i forskjellige verdiordener (Boltanski og Chiapello 2005: 32-33). I disputter, det Boltanski og Thévenot kaller «critical moments», oppstår det uenighet og aktørene involvert blir tvunget til å rettferdiggjøre seg selv eller kritikken av andre personer (1999: 360). Personer involvert i et trafikkuhell vil måtte sette sine personlige frustrasjoner til side for å unngå håndgemeng, og enes om en felles forståelse av hva som er relevant i den aktuelle situasjonen, som kjøreregler og kjøreforhold (Boltanski og Thévenot 1999: 361). For å oppnå enighet vil det derfor være nødvendig for begge parter å dele det som regnes som «[...] a common definition of a form of generality which allows to connect this situation with other ones identified as similar» (Boltanski og Thévenot 1999: 361).

Nye verdiordener

Boltanski og Thévenot understreker at de seks verdiordene skissert i *On Justification* ikke er uttømmende, men at disse vil kunne beskrive hvordan mennesker bedriver rettferdiggjørelse i de fleste av hverdagslivets situasjoner (Boltanski og Thévenot 1999: 369). Luc Boltanski og Eve Chiapello (2005) har i en senere bok redegjort for en syvende verdiorden, «the projective city», hvor det viktigste er å være fleksibel. Jan Frode Haugseth (2012) fremmer i sin doktorgrad om dataprogrammerere forenklingens verdiorden, eller den ukomplekse verdiorden, hvor enkelhet og klarhet er det viktigste prinsippet. En annen verdiorden som må kunne sies å være meget aktuell i dag er knyttet til miljøsaker, og referert til som den grønne verdiorden (Thévenot, Moody og Lafaye 2000).

Flere av verdiordene vil være relevant i den videre analysen. Litteraturhusene er offentlige institusjoner som på ulike måter vil knytte sin virksomhet til offentlige goder. Dette hører til den sivile verdiordenen. Samtidig er de avhengig av å ha et publikum for sitt produkt, arrangementene. Kulturinstitusjoner er dermed også knyttet til markedsverdenen (Larsen 2013b). I tillegg vil inspirasjonens verdiorden, som forfattere kan sies å være en del av, kunne være relevant å ta med seg.

Jeg vil nå ta for meg Habermas' analyse av offentligheten, som hører til delspørsmålet om litteraturhusenes forhold til publikum.

Forvandlingen av offentligheten

Med den borgerlige offentlighet forstås først og fremst den sfære der privatfolk samles til publikum. Denne offentlighet [...] gjør publikum straks krav på for å bruke den til en konfrontasjon med de offentlige myndigheter om de almene regler for samkvem i den fundamentalt privatiserte, men offentlige relevante sfære for varesamkvem og samfunnsmessig arbeid. Mediet for denne konfrontasjon er eiendommelig og uten historisk forbilde: det offentlige resonnement (Habermas 1991: 25).

Sitatet rommer de viktigste aspektene jeg her skal ta for meg av Jürgen Habermas *Borgerlig offentlighet* som utkom i 1962. Denne offentligheten er der privatfolk møtes til publikum og forhandler med staten, gjennom det offentlige resonnement, og offentligheten blir dermed politisk. Habermas' analyse bygger på historiske studier av vesteuropeiske samfunn, hovedsakelig Frankrike, Tyskland og England, og blir av Helge Rønning og Tore Slaatta beskrevet som «en viktig bakgrunnstekst for en historisk og institusjonell sosiologisk forståelse av litteraturen» (2013: 96). Hovedtrekkene i Habermas' analyse dreier seg om både den politiske og den litterære offentligheten,

noe som passer med litteraturhusenes definisjon av litteratur som inkluderer samfunns- og politiske arrangementer. Videre har litteraturhusene mål om å være en arena hvor mennesker kommer sammen og debatterer. Jeg vil i kapittel 5 drøfte gyldigheten av Habermas' ideelle offentlighetsstruktur for de norske litteraturhusene.

Det borgerlige samfunnet på 16- og 1700-tallet var preget av at det private og det offentlige²² var to atskilte sfærer: Dette skillet henger sammen med at det fantes et skille mellom staten og samfunnet (Habermas 1991: 27). Sistnevnte betegnet både det Habermas kaller det borgerlige samfunn, hvor det foregikk kjøp og salg av varer mellom borgere, og familiesfæren, også referert til som intimsfæren. Her skulle enkeltmennesket bli dannet gjennom kunst og litteratur. Staten var sfæren for den offentlige myndigheten, forstått som området for legitim maktutøvelse gjennom for eksempel politiet og hoffene. Imellom disse to sfærene finner vi det Habermas refererer til som den politiske og litterære offentligheten. Det er her privatfolk samles til publikum.

Offentlighetens institusjoner

Offentligheten frem mot 1700-tallet var adelig og representativ, noe som innebærer at kongemakten og kirken hadde fortolkningsmonopol og utelukket borgernes deltagelse. I løpet av det 17. århundre oppsto en rekke urbane institusjoner som også var åpne for borgerne: «Coffee-houses» i England, «salons» i Paris og «Tischgesellschaften» i Tyskland. Disse organiserer det Habermas kaller «en permanent diskusjon mellom privatfolk» (1991: 33), og har en rekke institusjonelle fellestrekk som jeg her vil ta for meg:

1. Institusjonene skal være fellesskap av likemenn- og kvinner: De skal være uavhengige av sosial status, kjønn, klasse, etnisk tilhørighet og hvilke økonomiske ressurser individet besitter. Habermas poengterer at selv om de faktiske kafeene og salongene ikke nødvendigvis *realiserte* idéen om det likeverdige publikum, må idéen kunne sies å ha blitt institusjonalisert, og dermed «satt som objektivt krav» (1991: 34).

2. I offentligheten skal det kunne diskuteres temaer som tidligere ikke er blitt sett på som problematiske, det vil si temaer som før hadde vært fortolket av staten og kirkens autoriteter. Ingen temaer skal derfor være unntatt offentligheten.

3. Til sist har disse institusjonene til felles at de preges av at publikum, uansett hvor eksklusivt det måtte være, alltid måtte være foranderlig og åpne for at nye kommer til. Publikummet er som Habermas skriver «prinsipielt uavsluttet» (1991: 34).

²² «Det offentlige» og offentligheten betegner hos Habermas to forskjellige ting: Offentligheten er stedet hvor privatmenn diskuterer temaer som angår staten, mens «det offentlige» betegner staten (Habermas 199: 27-28).

En rekke teknologiske og institusjonelle nyvinninger beredte grunnen for den nye publikumsformen: Opprettelsen av det første biblioteket, bokklubber og lesesirkler befestet romanlesningen som en vane i borgerskapet. Fra midten av 1800-tallet kan vi derfor snakke om en egen *litterær* institusjon. Litteraturhusene kan tenkes å være del av en slik litterær institusjon. Gjennom publikums resonnering blir så kunnskapene som ble tilegnet i kjernefamilien tatt med i diskusjoner og omdannet til kritikk av den offentlige myndighet, som nå utgjør den *politiske* offentligheten. Offentligheten har ifølge Habermas dermed gjennomgått en moderniseringsprosess, fra adelens representative offentlighet til en borgerlig offentlighet (1991).

Den offentlige mening

Selv om den politiske offentligheten vokste ut av den litterære, var ikke publikummet i disse sfærene fullstendig overlappende. Kvinner og uselvstendige var både faktisk og juridisk utelukket fra den politiske offentligheten, men sterkere representert i den litterære (Habermas 1991). Kvinner tok i større grad del i de litterære institusjonene enn det som eiendomsbesittende menn gjorde.

Kaffehusene og salongene i midten av det 18. århundre hadde også visse fellestrekk, og gjorde ifølge Habermas privatfolk, gjennom samtale og diskusjon, til aktive samfunnsborgere. Disse hadde som oppgave å formulere samfunnets behov overfor staten, utkrystallisert i det Habermas kaller den offentlige menings *topos* (1991: 83). Forståelsen av vanlige folks meninger og oppfatninger og dens begrephistorie vies hos Habermas stor plass, men jeg vil her nøye meg med kort gjøre rede for sentrale trekk ved den offentlige mening. Først og fremst kjennetegnes denne ved å være saklig og kommet i stand av en form for opplysningsprosess, hvor målet er å erstatte fordommer med fornuft²³. Den offentlige mening skal være uten tvang. For at den offentlige mening skal kunne sies å være opplyst og rasjonell må institusjonene hvor denne forhandles frem, den litterære og politiske offentligheten, være uavhengige av staten og markedet. Habermas' analyse skal videre vise hvordan dette skulle endres i løpet av det 18- og 19. århundre.

Offentlighetens forvandling og forfall

Vi har sett at det private og det offentlige ble holdt adskilt på 1800-tallet, og at den litterære og politiske offentligheten befant seg i mellom disse sfærene. I løpet av det 19. og 20. århundre skulle dette forandre seg fundamentalt. Markedet endres fra å bestå av små familieforetak til store

²³ Habermas' borgerlige offentlighet får etter en gjennomgang av ulike teoretikers oppfattelse av fornuft sin endelige form hos Kant, og hans idé om offentlig fornuft: så lenge folket får tilstrekkelig frihet, vil det opplyse seg selv (1991: 98).

organisasjoner med høy grad av kapitalkonsentrasjon, og som derfor også får politisk innflytelse. Dette fører til oppblomstringen av et utall interesseorganisasjoner som forhandler med staten uten å gå via offentligheten. Offentligheten svekkes dermed politisk, og dette fører til slutt til offentlighetens forfall (Habermas 1991: 132). Samtidig overtar staten en rekke av de oppgaver familiesfæren tidligere hadde, som utdanning og omsorgsfunksjoner, noe som gjør at familien ikke lenger er et sted hvor enkeltindividet dannes. Økt kommersialisering av kulturen og pressen fører til en ytterligere degradering av offentligheten. Den herredømmefrie samtalen i offentligheten ødelegges av at pressen setter profitt foran oppgaven med å formidle meninger. Habermas skriver videre at markedets lover har trengt inn i sfæren for publikum slik at måten publikum resonnerer på har beveget seg bort fra å være en måte å heve seg over livsnødvendigheter, til å være en del av de samme nødvendigheter. Selve resonnementet blir derfor forvandlet til konsum, noe som igjen gjør at «sammenhengen i den offentlige kommunikasjonen brytes opp i vanligvis likeformede, isolerte og reseptive handlinger» (Habermas 1991:149). Publikum er dermed gått fra å være *kulturresonnerende* til å være *kulturkonsumerende* (Habermas 1991: 148).

Denne utviklingen viser seg også å ha konsekvenser for offentlighetens institusjoner: De går rett og slett av mote. Riktignok fortsetter det offentlige resonnementet gjennom formelle diskusjoner og som «voksenopplæring», men disse har i likhet med pressen fått et varepreg. Tidligere måtte man betale for litteratur og kunstopplevelser, men selve samtalen var unndratt disse økonomiske forholdene. Diskusjonen tar nå form av å være «forvaltet» (Habermas 1991: 152). Slik virker det hos Habermas som at både rammene for og de fysiske stedene hvor den herredømmefrie samtalen kan foregå i stor grad er forsvunnet, og dermed er også evnen til å produsere myndige samfunnsborgere svekket. Som vi skal se senere forstår litteraturhusene sin rolle i lys av Habermas' ideelle offentlighetsstruktur.

Borgerlig offentlighet har visse preg av å være en elendighetsfortelling, hvor offentligheten på 1800-tallet fremstår som i overmåte enhetlig og harmonisert. Boken har også fått behørig kritikk. Richard Sennet kritiserer Habermas for å redusere publikum til passive ofre for kapitalismen, uten mulighet til å forme det samfunnet de selv er en del av (2002). Kritikken minner om Boltanski og Thévenots kritikk av den kritiske sosiologien, som ikke makter å inkorporere den kritisk handlende aktøren. Nancy Fraser (2007) har kritisert Habermas for å utelukke alternative og marginaliserte grupper og fiendeforholdet mellom det borgerlige publikum og disse gruppene. Fraser argumenterer for å operere med flere offentligheter i ulik styrkegrad, det hun kaller «sterke» og «svake» offentligheter (2007: 134). Todd Gitlin (1998) argumenterer i likhet med Fraser for å operere med flere ulike offentligheter. Andre kritiske røster har påpekt at religion og vitenskapelige revolusjoner har fått for liten plass hos Habermas (Zaret 2007), og Peter Sloterdijk (2005) har innvendt at moderniseringsprosessen fra 1700-tallet til i dag må sies å være preget av kynisme og masseforakt, og ikke herredømmefri dialog. Dette siste poenget har Habermas imøtegått i boken *Between Facts and Norms* fra 1996. Habermas har også i senere tid revidert sin noe kulturpessimistiske tese. I

Borgerlig offentlighet- i tilbakeblikk (1999: 93) skriver Habermas at publikum nå må betegnes som en mer differensiert gruppe, som i større grad enn tidligere makter å frigjøre seg fra klassebånd. Folkekulturen kan stå sterkt og eksistere samtidig med den hegemoniske offentligheten. Fremveksten av internett har også gjort Habermas mildt optimistisk, men internett kan kun sies å ha et kritisk potensial i autoritære regimer hvor grasrotinitiativer kan motvirke sensur. I liberale demokratier vil internett ifølge Habermas gjerne føre til at offentligheten oppløses i isolerte mini-offentligheter (2006: 423).

Jeg har i dette kapittelet redegjort for de teoretiske perspektivene jeg vil benytte meg av i analysen av det empiriske materialet. DiMaggio og Powells begrep om isomorfismer handler om hvordan organisasjoner endrer seg. Omnivore-tesen og Skarpenes´ analyse av middelklassens smak omhandler kulturelle hierarkier og gyldigheten av slike inndelinger. Boltanski og Thévenots analytiske rammeverk om verdiordener tematiserer hvordan aktører rettferdiggjør og argumenterer for sine oppfatninger. Til slutt har jeg gjort rede for Habermas´ normative, historisk-sosiologiske analyse av hvordan offentligheten kan sies å ha forandret seg, fra 1700-tallet og til i dag.

3. Data og metode

Jeg vil i dette kapittelet gjøre rede for oppgavens metodiske opplegg, samt presentere utvalget av dokumenter og informanter. Min inngang til dette temaet er at jeg er opptatt av litteratur og interessert i kulturorganisasjoner generelt og i litteraturformidlere spesielt. I tillegg har jeg mye erfaring med å være publikummer på diverse kulturarrangementer. Jeg har fulgt den offentlige debatten om litteraturhus siden Litteraturhuset i Oslo åpnet i 2007.

Den opprinnelige ideen var å gjøre en sammenlignende studie av Litteraturhuset i Oslo og Deichmans litteraturarrangementer, men etter å ha gjennomført et prøveintervju med presseansvarlig i Deichman, Martin Bråthen, kom det frem at deres arrangementsvirksomhet er kraftig nedprioritet²⁴ som følge av planleggingen av Nye Deichman. Jeg valgte derfor å konsentrere meg om litteraturhus, og en bredere tilnærming enn kun arrangementene: litteraturhuset som kulturinstitusjon. Hovedfokuset ligger på Litteraturhuset i Oslo, siden dette er det eldste og største i landet, men studien inkluderer også Litteraturhuset i Bergen og Litteraturhuset i Fredrikstad. Dette for å få en rikere forståelse av hva som kjennetegner litteraturhus som kulturinstitusjon. Litteraturhuset i Bergen og Litteraturhuset i Fredrikstad er begge nyåpnede i 2013, og har dermed ikke en etablert posisjon som det Litteraturhuset i Oslo kan sies å ha. Dette anser jeg som en fordel fordi de dermed i enda større grad vil kunne sies å være preget av det jeg tidligere har referert til som intensivt meningsproduksjon. Jeg ville snarere enn å sammenligne husene forstå hva som er likt. Jeg hadde også inntrykket av at husene er relativt like i utforming og drift.

Jeg fattet interesse for Boltanski og Thévenots teoretiske perspektiver mens jeg foretok intervjuene. Deres sosiologi om kritikk er godt egnet til å analysere intervjumateriale, som nettopp er en situasjon hvor rettferdiggjøringer og vurderinger gjøres eksplisitt. Jeg ble også mer interessert i temaet smak og smaksdommer underveis i prosessen, noe som gjorde prosjektet relevant i forhold til Ove Skarpenes' funn om middelklassens vegring mot å felle smaksdommer. Det har vært viktig å finne de teoretiske bidragene etter å ha begynt datainnsamlingen, slik at jeg tilpasser de teoretiske perspektivene etter hva som finnes i det empiriske materialet- og ikke omvendt. Hovedmetoden i oppgaven er kvalitative dybdeintervjuer, som gir en datatype som jeg mener gir relevant informasjon for å svare på forskningsspørsmålene til grunn for oppgaven. For å øke forståelsen av studieobjektet vil jeg også analysere foreliggende dokumenter hvor litteraturhusene kommuniserer med offentligheten.

²⁴ Et unntak, kunne Bråthen fortelle, er det meget populære årlige arrangementet *Litterært nachspiel* på hovedavdelingen, som er del av Oslos kulturnatt-arrangement. Konseptet er «fest på biblioteket», med forfatter-platesnurrere og servering av drinker. Litteraturhuset i Oslo har også litterære nachspiel, uten sammenligning for øvrig, hvor forfattere holder foredrag om sine favorittartister.

Intervju

Den kvalitative forskningen har ifølge Karin Widerberg «som formål å klargjøre et «fenomens» karakter eller egenskap(er) og «er (mer) innholdssøkende, mens kvantitativ forskning er (mer) innholdsstyrt» (2001: 15). En fordel med intervjumetoden er at man kan komme inn på temaer som en ikke hadde planlagt på forhånd, siden intervjuet er en unik samtale mellom forsker og informant der man forfølger relevante aspekter som dukker opp i løpet av intervjuet (Widerberg 2001, Repstad 2007). Dette er passende til den brede tilnærmingen jeg anlegger, fordi det åpner for at interessante temaer jeg ikke hadde kjennskap til, kan vokse ut av materialet.

Jeg valgte en delvis strukturert tilnærming i intervjuguiden, hvor spørsmålene er gruppert etter tema, men med mulighet til å hoppe frem og tilbake mellom spørsmålene og ta avstikkere (Fog 2004, Repstad 2007). Samtidig kan en slik tilnærming føre til et dilemma om hvor mye hensyn som skal tas til de retningslinjene som intervjuguiden foreskriver (Thagaard 2009). Dette skulle likevel vise seg å være uproblematisk, siden intervjuene fortonet seg mer som samtaler enn som strukturerte intervjuer. Siden jeg er opptatt av hvordan de ansatte driver legitimeringsarbeid, valgte jeg å intervjuer både ledere og programmedarbeidere ved husene i utvalget. Førstnevnte forventet jeg kunne uttale seg mer overordnet, mens sistnevnte gruppe kunne fortelle mer om den faktiske programvirksomheten. Jeg hadde derfor to forskjellige intervjuguides som reflekterte dette. Begge intervjuguides startet med litt lettere introduksjonsspørsmål, som hva slags bakgrunn vedkommende har og hvilke arbeidsoppgaver som inngår i jobben. Deretter gikk jeg inn på de ulike temaene jeg var interessert i, blant annet forholdet til publikum, litteraturhusets samfunnsoppdrag, viktigheten av å ha en profil og hva som betegnes som litterær kvalitet. Prosjektet og intervjuguidene ble godkjent av Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD) før jeg satte i gang med intervjuene. En av intervjuguidene, samt godkjennelsen fra NSD ligger vedlagt (vedlegg 1 og 2²⁵).

I tråd med det etiske regelverket for norsk samfunnsforskning (Den nasjonale forskningsetiske komité for humaniora og samfunnsfag, heretter NESH), skal forskningsmaterialet vanligvis anonymiseres, og det skal stilles strenge krav til hvordan informasjon fra forskningsopplegget som kan identifisere enkeltpersoner, oppbevares og håndteres (2006). Samtidig poengteres det at personer som deltar i den norske offentligheten ikke har krav på samme beskyttelse, fordi de selv har akseptert posisjoner som gjør at de får offentlig oppmerksomhet (NESH: 2006). Alle tre ledere er å regne som mediepersonligheter ved at de gjør intervjuer i media og profilerer husene utad. Det vil derfor være vanskelig å anonymisere disse. Jeg vil derimot ikke hevde at de øvrige ansatte ved husene er offentlige personer. På den annen side er organisasjonene små og navnene og deres stillingsbeskrivelser er lett tilgjengelig på nett. Jeg spurte derfor disse informantene om jeg kunne bruke navnene deres i oppgaven, noe samtlige godkjente mot at de ble

²⁵ Prosjektet ble riktignok godkjent i sin opprinnelige form, men endringene i utvalg krevde ikke ny vurdering.

tilsendt en liste over sitatene jeg ville bruke. Bruk av informantenes navn er også godkjent av NSD, se vedlegg 2. Intervjuene var av rent profesjonell karakter, og jeg er kun interessert i temaer knyttet til informantenes arbeid ved litteraturhusene. Jeg vurderer det slik at det ikke er noen større etiske utfordringer ved prosjektet.

Utvalg og rekruttering

Siden jeg ville snakke med både personer på ledernivå og programnivå, valgte jeg et utvalg basert på egenskaper ved personer, eller rettere sagt stillingene, som er relevant for forskningsspørsmålet. Denne typen utvalg blir i metodelitteraturen referert til som et strategisk utvalg (Thagaard 2009: 55). Siden husene har få ansatte, kunne jeg ha fått problemer med å rekruttere informanter, hvis flere hadde sagt nei til å delta. Dette skulle vise seg å bli et mindre problem enn jeg hadde fryktet. Jeg henvendte meg først til lederne via e-post, og fulgte opp med en telefonsamtale, og fortsatte så med programansvarlig ved hvert hus. Rekrutteringen artet seg i praksis som et tilgjengelighetsutvalg, hvor man sender ut informasjon til de aktuelle personene og følger opp dem som sa seg villig til å la seg intervju (Thagaard 2009: 56). I rekrutteringen av to av informantene brukte jeg også snøballmetoden, hvor man får en informant til å foreslå andre som kan være aktuelle for prosjektet, det vil si personer som har tilsvarende egenskaper som de selv (Thagaard 2009: 56). I tillegg gjennomførte jeg et epost-intervju med direktøren for Fritt Ord, Erik Rudeng. Fritt Ord var initiativtaker til Litteraturhuset i Oslo, og gir økonomisk støtte til de to andre husene i utvalget. Jeg endte opp med åtte informanter, dels fordi det var disse åtte som var tilgjengelige, dels fordi deres stillinger er mest relevant for oppgavens formål²⁶. En presentasjon av informantene finnes i tabell 2.

²⁶ Ansatte ved husene som har rent tekniske og administrative arbeidsoppgaver inkluderes derfor ikke i utvalget. Litteraturhuset i Bergen har kun to ansatte som ikke hovedsakelig jobber administrativt, og programansvarlig var ikke tilgjengelig for intervju.

Tabell 2: Informanter

Navn	Organisasjon	Stilling	Arbeidsoppgaver
Aslak Sira Myhre	Litteraturhuset i Oslo	Daglig leder	Lederarbeid, program- og budsjettarbeid
Eline Skaar Kleven	Litteraturhuset i Oslo	Programmedarbeider	Programarbeid, diverse administrative oppgaver (web, billettsalg)
Silje Riise Næss	Litteraturhuset i Oslo	Programansvarlig	Programarbeid
Merete Lie	Litteraturhuset i Fredrikstad	Daglig leder	Lederarbeid, program- og budsjettarbeid
Kjell Jørgen Holbye	Litteraturhuset i Fredrikstad	Programansvarlig	Programarbeid
Kristin Helle-Valle	Litteraturhuset i Bergen	Daglig leder	Lederarbeid, program- og budsjettarbeid
Erik Rudeng	Fritt Ord	Direktør	--
Martin Bråthen	Deichmanske bibliotek	Presseansvarlig	Web- og markedsføringsansvarlig

Dokumentanalyse

I tillegg til intervjuene trekker jeg på et utvalg av tekster knyttet til litteraturhusene i utvalget. Jeg benytter meg derfor av både data som jeg selv har produsert, og data som eksisterte forut for min utvelgelse (Rapley 2007, Silverman 2013). Dette skillet må likevel ikke tolkes som absolutt. I begge tilfeller måtte jeg velge ut hva som er relevant og ikke, og fysisk samle inn dataene. Rapley poengterer at de foreliggende dataene ikke blir data før forskeren bestemmer seg for å kalle det «data» (2007). Analyse av foreliggende tekster kan ofte være hensiktsmessig som et supplement til intervjuer, og da spesielt offentlige dokumenter knyttet til virksomheten i offentlige institusjoner (Thagaard 2009: 13, Larsen 2010, 2013a). Alle de tre husene utgir programhefter hvert kvartal, og her gis det informasjon om programmet de neste tre månedene. Litteraturhuset i Oslo og Litteraturhuset i Fredrikstad²⁷ har i tillegg introduksjonstekster til hvert hefte, som jeg heretter vil kalle lederartikler. Disse tekstene tar gjerne utgangspunkt i ett eller flere spesifikke arrangementer, og søker å si noe mer allment om hva som vil prege huset i tiden som følger. Lederartiklene er underskrevet av lederne, og kan sammenlignes med lederartikler i dagsaviser. Jeg har valgt å konsentrere meg om lederartikler i perioden 2013-2014 av aktualitetshensyn, samt dokumenter knyttet til oppstarten av Litteraturhuset i Oslo og Fredrikstad. Disse tekstene har til felles at de

²⁷ Litteraturhuset i Bergen har ikke slike lederartikler. Siden forskningsopplegget ikke søker å sammenligne husene i utvalget, vurderer jeg ikke dette som en stor svakhet.

kommuniserer direkte til publikum og offentligheten viktigheten av litteraturhus i Norge. Utvalget av tekster inkluderer fem lederartikler fra Litteraturhuset i Oslo og to fra Litteraturhuset i Fredrikstad, i tillegg til en pressemelding og årsberetning fra Litteraturhuset i Oslo, og Litteraturhuset i Fredrikstads søknad om støtte til Fritt Ord. En oversikt over dokumentene jeg benytter meg av finnes i tabell 3.

Tabell 3: Dokumenter.

Tittel	Organisasjon	Type tekst
<i>Søknad til Fritt Ord</i>	Litteraturhuset i Fredrikstad	Søknad om finansiell støtte
<i>Høsten er i gang!</i>	Litteraturhuset i Fredrikstad	Lederartikkel i programblad
<i>I januar fyller vi ett år!</i>	Litteraturhuset i Fredrikstad	Lederartikkel i programblad
<i>Første program for Norges første litteraturhus</i>	Litteraturhuset i Oslo	Pressemelding
<i>Årsberetning Stiftelsen Litteraturhuset</i>	Litteraturhuset i Oslo	Årsberetning
<i>Sjølskryt</i>	Litteraturhuset i Oslo	Lederartikkel i programblad
<i>Leiar</i>	Litteraturhuset i Oslo	Lederartikkel i programblad
<i>Kulturkamp</i>	Litteraturhuset i Oslo	Lederartikkel i programblad
<i>Krigen som ikkje har en ende</i>	Litteraturhuset i Oslo	Lederartikkel i programblad
<i>Litteraturlandet</i>	Litteraturhuset i Oslo	Lederartikkel i programblad

I tillegg til dokumentene i tabell 3, trekker jeg inn intervjuer med lederne og Erik Rudeng i media der det er relevant

Intervjuprosessen

Intervjuene foregikk i perioden september 2013 til februar 2014, og ble gjennomført på møterommene eller i kafeen på de ulike husene, med unntak av intervjuet med lederen av Litteraturhuset i Bergen, Kristin Helle-Valle, som ble gjennomført på en kafé på Oslos vestkant. Samtlige av intervjuene ble avholdt innenfor arbeidstiden, bortsett fra intervjuet med programansvarlig Kjell Jørgen Holbye i Fredrikstad, som ble avholdt på en søndag etter et foredrag. Siden prosjektet har en eksplorerende form, trodde jeg det kom til å bli vanskelig å forklare for dem hva det var jeg faktisk var interessert i å finne ut av. Bekymringene viste seg å være ubegrunnede. Det kan være flere grunner til det, den viktigste er kanskje at samtlige av informantene har universitetsutdannelse og er vant til en akademisk tankegang og sjargong, og godtok derfor såpass brede temaer for intervjuet. En annen grunn kan være at det er en sentral del av jobben å diskutere og drive kreativ «hjernestorming» for å finne frem til gode arrangementer. Kanskje intervjusituasjonen

sies å ha visse fellestrekk med slike prosesser. En tredje grunn kan rett og slett være at de fleste liker å snakke om seg selv og jobben sin.

Jeg informerte videre om at deltakelsen var frivillig, og at de når som helst kunne trekke seg fra studien, også etter intervjuet er over: det som kalles informert samtykke (Kvale og Brinkmann 2010: 88). Jeg fikk tillatelse av samtlige informanter til å bruke båndopptager. En utfordring i de første intervjuene var at den brede tilnærmingen jeg hadde til en viss grad hindret meg i å gå i dybden på utvalgte temaer. Dette ble lettere etter hvert som intervjuene skred frem, ved at visse temaer falt litt bort og andre ble mer interessante. Et eksempel er spørsmål knyttet til samarbeid med andre organisasjoner. Disse tok mye intervjuetid og etter min vurdering førte ofte til at intervjuet dreide seg vekk fra de vurderinger og oppfatninger de ansatte gjør, og mer om formelle regler og prosedyrer.

Forholdet mellom intervjuer og intervjuobjekt blir i det kvalitative forskningsintervjuet ofte beskrevet som asymmetrisk, ved at forskeren styrer samtalen og har «vitenskapens autoritet i ryggen», men at dette er omvendt i intervjuer med elitepersoner (Engelstad 2010: 185). Elitepersoner er her forstått som alle som innehar lederposisjoner innen kulturlivet. I intervjuene med lederne opplevde jeg til tider dette omvendte maktforholdet. I tillegg til å ha innflytelse gjennom sine posisjoner som ledere, er dette mennesker som er medietrente og innehar stor evne til å overbevise, men dette anser jeg som en styrke siden det er de eksplisitte vurderingene og rettferdiggjøring som er studiens fokus.

Fritt Ord var initiativtager til det første litteraturhuset i Norge, og har vært involvert i finansieringen av de to andre husene i utvalget. Epost-intervjuet med styreleder i Fritt Ord, Erik Rudeng, dreide seg rundt temaer som den europeiske tradisjonen for LiteraturHaus og bakgrunnen for opprettelsen av et slikt hus i Norge, samt spørsmål rundt finansering og driftsstøtte.

Etter hvert intervju gikk jeg i gang med å transkribere lydopptaket. Det er innholdet i hva informantene sa som er viktig, ikke hvordan, derfor valgte jeg å slå sammen setninger som ble avbrutt midtveis og forkorte de mest kronglete formuleringene. Arbeidet med å transkribere fikk meg til å reflektere rundt hvilke temaer som var verdt å forfølge, og hvilke temaer som var mindre interessante. Dette illustrerer at analysen foregår kontinuerlig. Hvordan husene relaterer seg til andre organisasjoner og institusjoner i samme by, da spesielt offentlige institusjoner, er et eksempel på et tema som viste seg å være mer interessant da jeg begynte transkriberingen.

Jeg har i kapitlet presentert og begrunnet valg av intervjuet metodisk tilnærming i kombinasjon med dokumentanalyse av foreliggende tekster. I tillegg har jeg gjort rede for utvalget av informanter og tekster, samt intervjuprosessen. Det neste kapitlet vil utgjøre den empiriske analysen av datamaterialet.

4. Analyse

Før vi nå skal i gang med den empiriske analysen, vil jeg redegjøre for hvordan kapitlet er strukturert. Kapitlet består av utvalgte temaer, som informantenes utsagn vurderes opp mot, i tillegg til sammenhengen de står i. Dette kaller Thagaard «analytiske enheter» (2009: 172). Det første temaet jeg tar for meg er hvordan de norske litteraturhusene plasserer seg i forhold til den europeiske tradisjonen. De tre neste delene korresponderer med delspørsmålene til grunn for oppgaven. Først tar jeg for meg spørsmålet om kvalitet (1). Videre vil jeg ta for meg litteraturhusenes samfunnsoppdrag, som hovedsakelig henger sammen med spørsmålet om hvordan de ansatte driver legitimeringsarbeid (2). Til slutt i kapitlet tar jeg for meg litteraturhusenes forhold til publikum (3).

Forhandling med den europeiske tradisjonen

På hvilken måte inngår litteraturhusene i utvalget i den europeiske, og spesielt tyske tradisjonen for LiteraturHaus? Fritt Ord-leder Erik Rudeng fortalte meg at hovedforskjellen mellom litteraturhus i Norge og den europeiske tradisjonen er at sakprosaen skulle få like stor plass som skjønnlitteraturen i Norge. I europeisk, og spesielt tysk tradisjon, er det hovedsakelig samtidslitteratur og poesi som vies oppmerksomhet, og arrangementer i *Lesungen*-formatet er som vi har sett det mest utbredte. Her leser forfatteren fra verket, eller blir intervjuet av husets leder. Aslak Sira Myhre mener en slik tilnærming ikke ville fungert i Norge:

I Hamburg er det direktøren som gjennomfører alle intervjuene. Det er en tradisjon som vi ikke ønsker utifra det reelle mangfoldet vi ønsker å skape. Vi ønsker å ha en reell pluralitet med mange arrangører og med mange stemmer. Det ville være ekstremt innsnevrende hvis det ble oppfattet som mitt hus eller min profil. Dette er heller ikke en arena hvor vi skal bevise oss som intellektuelle, det er ikke jeg som skal fremstå som intellektuell (Aslak Sira Myhre).

Myhre fortalte videre at det var viktig for Litteraturhuset i Oslo i begynnelsen at hans deltakelse i offentligheten skulle bidra til å profilere huset, og ikke hans egne politiske eller litterære preferanser, noe som gjorde at Myhre ledet flere litteraturarrangementer utenfor huset enn på. Balansegangen gikk mellom å være en synlig leder og ikke nøre opp under en oppfatning om at Litteraturhuset i Oslo er en profileringsarena for husets ansatte. Kristin Helle-Valle ved Litteraturhuset i Bergen fortalte meg at hun valgte ikke å være programansvarlig for å markere avstanden mellom henne som leder og oppfatningen av huset. Den samme arbeidsdelingen finner vi i Litteraturhuset i Fredrikstad, hvor de ansatte jobber sammen med en ekstern programkomité med å utforme programmet. Silje Riise Næss, programansvarlig ved Litteraturhuset i Oslo, fortalte meg at jobben hennes kan

sammenlignes med en kurator ved en kunsthall, men at forskjellen ligger i at hun ikke kun skal konsentrere seg om én type litteratur og vise frem sin egen smak. Ifølge henne er det ikke mulig i et land som Norge: «Vi er en nasjon av lesere, og har et stort omland som er interessert i mye forskjellig. Det må vi ha respekt for når vi lager programmet.» Samtlige av de ansatte fortalte at deres egne leseropplevelser og smak påvirker hvordan de jobber med programmene, men fremhever at det derfor er viktig å jobbe «mot» sin egen smak. I likhet med Myhre som mener et litteraturhus ikke bør være en profileringsarena, uttrykker informantene en vegring mot å påvirke programmene for mye, noe som vil oppfattes som snevert.

For å kunne fungere i en norsk kontekst, er det behov for det jeg vil kalle en forhandling med den europeiske tradisjonen for LiteraturHaus. Som vi har sett, innebærer det å sidestille sakprosaen med skjønnlitteraturen. Dette medfører at debatt og samfunnsspørsmål vies stor plass. Riktignok har det tyske LiteraturHaus også «mange rom» ved at det finnes variasjon mellom de ulike husene (Höllerer 2007, Østerdal 2013, Soltau 2010). LiteraturHaus i Berlin huser for eksempel fotoutstillinger, og LiteraturHaus Berlin inviterer forfattere til å snakke om dagsaktuelle temaer. Hensikten med å opprette litteraturhus i Norge var kanskje også annerledes enn i Tyskland på 1980-tallet. I intervjuet med Erik Rudeng fortalte han meg at ønsket om å opprette litteraturhus i Norge var «å skape en ny type fysisk møtested for debatt og litteraturformidling». Videre betonte Rudeng det som skiller den private, ideelle stiftelsen fra andre typer kulturorganisasjoner:

Det var en tanke at huset skulle nå et allment publikum, men den helhetlige profilen skulle det være opp til husets styre og administrasjon å utforme [...] Det var vesentlig at Litteraturhuset i Oslo skulle være en frittstående aktør, hvis virksomhet ikke skulle være underordnet direktiver fra Fritt Ord eller stat og kommune. Huset skal ha frihet i programvirksomheten (Erik Rudeng).

Litteraturhusenes uavhengighet understrekes både i intervjuene, i husenes vedtekter og i lederartiklene. Rudeng uttalte i et intervju til Bok og Bibliotek²⁸ at denne uavhengigheten er en fordel som tilfaller litteraturhusene, og skiller dem fra folkebibliotekene, siden disse er underlagt bibliotekloven og kommunepolitikken. Rudeng argumenterer for at uavhengighet til finansieringskildene er den viktigste forutsetningen for et levedyktig litteraturhus. Dette slås også fast i årsberetningen til Litteraturhuset i Oslo, hvor det hevdes at «den redaksjonelle friheten fra politiske og økonomiske interesser Litteraturhuset har i utformingen av program, er avgjørende for husets suksess» (2013: 7). Vi har sett at i spesielt den tyske tradisjonen for LiteraturHaus ses uavhengighet fra finansieringskildene på som en nødvendighet for driften.

²⁸ *Litterære forsøksstasjoner*

http://www.bokogbibliotek.no/index.php?option=com_content&view=article&id=111761:litteraere-forsoksstasjoner&catid=118:nr-4-2013&Itemid=121[Lesedato: 26.6.14]

Litteraturhusenes uavhengighet vil jeg tolke i sammenheng med ideen om armlengdesprinsippet, et prinsipp som har lang tradisjon i kulturpolitikken i mange land. Per Mangset skriver i et notat på oppdrag fra Kulturdepartementet at armlengdesprinsippet innebærer at det bør være armlengdes avstand mellom politikken og kunsten: Kunstneriske beslutninger bør tas enten av kunstinstitusjonene selv, eller overlates til uavhengige kunstfaglige organer eller enkeltpersoner (Mangset 2013: 9-10). I Norge praktiseres prinsippet blant annet gjennom Kulturrådet, som av Mangset beskrives som «relativt autonomt» fra departement og Storting (2013: 33).

Armlengdesprinsippet går igjen i datamaterialet som en helt nødvendig forutsetning for levedyktige litteraturhus som tilbyr kvalitetsinnhold. Aslak Sira Myhre understreket overfor meg at det aldri har vært aktuelt å tilpasse husets profil til Fritt Ord eller Kulturdepartementet (som også bidrar med finansering). Litteraturhusene kan på dette området sies å styres etter de samme kulturpolitiske prinsippene som de statlige kulturorganisasjonene. Det at litteraturhusene styres etter armlengdesprinsippet kan derfor ses på som en form for etterlignende isomorfisme (DiMaggio og Powell 1983), både i forhold til den europeiske tradisjonen for LiteraturHaus og statlige, norske kulturorganisasjoner. Som vi så i kapittel 2, kan prosesser av etterlignende isomorfisme forklares ved at organisasjoner etterligner vellykkede organisasjoner som driver med det samme. Armlengdesprinsippet kan ses på som et vellykket kulturpolitisk prinsipp som har stor oppslutning.

I den europeiske tradisjonen for LiteraturHaus ses det på som hovedoppgaven for et litteraturhus å formidle kvalitet til publikum, og den høyverdige litteraturen vies mest oppmerksomhet (Soltau 2010). Vi har sett hvordan de ansatte ved de norske litteraturhusene tilpasser seg til mangfoldet som finnes i Norge snarere enn å dyrke én type litteratur. Spørsmålet om dette preger de ansattes oppfatninger av kvalitet og gyldigheten av å felle smaksdommer, er det neste temaet jeg vil ta for meg.

Oppfatninger om kvalitet

M: Kvalitetslitteratur, hva legger du i det?

ASM: Bruker jeg det begrepet? Jeg anerkjenner ikke begrepet [...]

Det å sjangerbestemme litteraturen ut fra at noe har kvalitet og noe ikke, det mener jeg er meningsløst. Og litt elitistisk. Det er sjåvinistisk (Aslak Sira Myhre).

Sitatet fører oss rett inn i det første delspørsmålet til grunn for oppgaven, som spør hva slags oppfatninger av litterær kvalitet som er dominerende blant informantene i utvalget. Det sentrale begrepet her er *kvalitetslitteratur*, et begrep det kan legges forskjellige betydninger i. Én forståelse av begrepet kan være den type litteratur som inngår i den borgerlige dannelseskulturen, litteratur som er

innlemmet i den litterære kanon og formidlet gjennom skoleverket, noe som igjen fører til en befestning av dens posisjon. Litteratur blir ofte fremhevet som det kulturelle uttrykket som er viktigst å mestre, og som har størst plass i skoleverket (Skarpenes 2007). Det kan også tenkes at det i litteraturen er større avstand mellom det høye og det lave, den høyverdige poesien og skjønnlitteraturen og den folkelige litteraturen som serielitteratur (kiosklitteratur), enn det er i andre kulturuttrykk. Skarpenes (2007) benyttet seg i sin studie av en litteraturtest, hvor informantene ble bedt om å rangere ulike forfattere. På samme måte benyttet jeg meg av begrepet kvalitetslitteratur, altså en form for kvalitetstest, for å få informantene til å reflektere rundt smaksdommer og hva som er akseptert å si og ikke i en intervjusituasjon. Aslak Sira Myhre er den i utvalget som tar klarest avstand fra begrepet. Han fortalte meg videre at «kvaliteten finnes forbi sjangeren», og at målet må være å finne god litteratur innenfor alle sjangre. Det er ikke riktig for et litteraturhus og dets leder å ta stilling til hva som er høyverdig litteratur og hva som ikke er det. En slik posisjon ses på som uforenelig med å være smaksdommer. Myhres politiske bakgrunn fra Rød Valgallianse (nå Rødt), og som leder av Foreningen !les²⁹, en ideell organisasjon som har som mål «å fremme lesing i alle samfunnslag», kan tenkes å påvirke hvordan Myhre forholder seg til kvalitet. Dette er begge posisjoner hvor det er viktig med utjevning av forskjeller mellom mennesker, og hvor det vil være vanskelig å fremholde at én type kultur er viktigere og mer verdt å formidle enn andre.

Myhre inntar dermed samme posisjon som de av Skarpenes' informanter som mener det ikke er akseptert å felle smaksdommer og operere med kulturelle hierarkier, og skiller seg dermed fra det vi har sett kan sies å dominere den europeiske og spesielt tyske tradisjonen for LiteraturHaus, der det er vanlig at husenes leder og hans preferanser i stor grad påvirker hva som formidles av litteratur. Myhre hevder at kvalitetsbegrepet ikke har noen forklaringskraft, og bruker Anne B. Ragdes romantrilogi om Neshov-familien som eksempel på en type litteratur som treffer mange mennesker, men som av litteraturvitenskapen blir oppfattet som dårlig. Myhre kobler dermed spørsmålet om smak og kvalitetslitteratur til den akademiske verden. Det å skille mellom ulike typer litteratur blir en meningsløs syssel fordi den er løsrevet fra folkets preferanser.

Kjell Jørgen Holbye ved Litteraturhuset i Fredrikstad uttrykker at snarere enn å finne kvaliteten i enhver sjanger, er kvalitetslitteraturen *noe annet* enn den populære litteraturen, noe kvalitativt bedre:

Kvalitetslitteratur er vel det som er anerkjent som kvalitetslitteratur, altså ikke formel- og underholdningslitteratur, ikke krim, «romance» eller *Sarahs nøkkel*, altså en motsats til underholdningsromaner som bygger seg over samme lest [...] den virkelig sterke skjønnlitterære teksten, den produserer mening på mange nivåer, i stort monn. Hamsuns *Pan*, for eksempel, er en veldig stor tekst fordi den er så uvirkelig tett, du kan gå ned et sted, hvor du vil, og hvert punkt inneholder hele, fraktaler omtrent (Kjell Jørgen Holbye).

²⁹ Foreningen !les <http://foreningenles.no/om-oss> [Lesedato: 26.6.14]

Hva som er kvalitetslitteratur bestemmes av hva som regnes som kvalitetslitteratur. Holbye fortalte videre at kvalitetslitteratur er litteratur skrevet kun for seg selv, og ikke ut fra hvordan den virker på leseren: en kunstforståelse som ligger tett opptil avantgardismens mantra om «l'art pour l'art» - kunst for kunstens egen skyld. Kunsten sees her som frikoblet fra markedet. Holbye understreket at selv om et litteraturhus bør ha en hovedvekt på det han refererer til som «den norske samtidige kunstromanen», må det også være plass til serielitteraturen og krim. Holbyes posisjon skiller seg fra Myhres ved både å akseptere kulturelle hierarkier, litteraturvitenskapens kvalitetsbegrep og at et litteraturhus bør fremheve den litteraturen som anerkjennes som kunst. Holbye har bakgrunn fra litteraturvitenskap og forlagsbransjen. Holbyes rettferdiggjøringer slik de kommer til uttrykk i intervjuet kan derfor tolkes ut fra et faglig perspektiv på kvalitet, snarere enn politisk slik vi så hos Myhre.

Felles for Myhre og Holbye er oppfatningen om at et litteraturhus ikke kan begrense seg til kun én type litteratur. Et lignende syn uttrykkes av Kristin Helle-Valle ved Litteraturhuset i Bergen, som understreket viktigheten av også å inkludere litteratur som ikke nødvendigvis er god, men har stor publikumsoppslutning. Merete Lie ved Litteraturhuset i Fredrikstad fremholder på samme måte kvalitetslitteraturen som motsatsen til trivial- og kiosklitteraturen, men siden Margit Sandemoe trekker mange mennesker, bør denne typen litteratur også ha en plass i programmet. Kvalitetslitteratur, mener Helle-Valle, er mer gjennomarbeidet og meningsfull enn underholdningslitteratur: Det er litteratur som evner å engasjere og vekke interesse ut over kun å underholde.

Silje Riise Næss fortalte meg at Litteraturhuset i Oslo bør holde den norske kvalitetsromanen i hevd i et kulturelt klima hvor den internasjonale serielitteraturen brer om seg. Slike romaner blir ofte referert til som «løkkeskrift-romaner», fordi tittelen på omslaget er skrevet i sirlig løkkeskrift, og er ifølge Næss i ferd med å erstatte den norske kvalitetslitteraturen:

Det finnes mye kvalitetslitteratur, og begrepet er blitt aktualisert i det siste fordi vi ser en bølge, eller snarere en *tsunami*, av global, internasjonal underholdningslitteratur som tar større og større markedsandeler (Silje Riise Næss).

Næss uttrykker bekymring på vegne av den episke, historiske litteraturen som forholdt seg til norsk kulturarv. Næss mener denne er i ferd med å forsvinne. Denne litteraturen er knyttet til Bokklubbens storhetsperiode. Bekymringen kan ses i sammenheng med internasjonaliseringen av bokbransjen, hvor den internasjonale kommersielle serielitteraturen får større og større plass, noe som igjen påvirker norsk litteratur. Bruken av ordet tsunami sier oss at dette er en utvikling det er vanskelig å stå imot. Som en motvekt til dette bør det ifølge Næss være et litteraturhus' oppgave å fremheve den norske romanen, forstått som litteratur av forfattere som Dag Solstad, Jan Kjørstad og Kjartan Fløgstad. Det kan også tenkes at dette gjøres for å påvirke forlagene. En debatt på Litteraturhuset i

Bergen med tittelen *Kommersiell kvalitet?*³⁰ stilte spørsmålet: «Bidrar de kommersielle kreftene i bokbransjen til at nordmenn leser seg nedover, eller bunner bekymringen kun i en snobbete holdning blant kritikere og litteraturvitere?» Næss fremholder likevel at selv om utviklingen i den norske bokbransjen er bekymringsfull, utelukker ikke dette Margit Sandemo og lesere som hovedsakelig er opptatt av serielitteratur. I motsetning til kulturorganisasjoner som har en nisje-profil, som Audiatur³¹, skal Litteraturhuset i Oslo «være noe for alle». Som vi skal se, innebærer dette en sjonglering mellom det inklusive og det eksklusive.

Bredt og smalt

Litteraturhusene ser på det som nødvendig å ha et bredt og mangfoldig program. Dette hensynet kan sies å stå i kontrast til smalhet i arrangementene og legitimeringsretorikken, en utfordring mange kulturinstitusjoner må løse. Larsen (2013a) fremhever det at statlige kulturinstitusjoner ser det som helt nødvendig å finne denne balansen for å kunne rettferdiggjøre sine privilegerte posisjoner og samtidig oppfattes som relevante av publikum. Larsen skriver at Operaen derfor må veksle mellom å henvende seg til kjernepublikummet (de intellektuelle), og et bredere lag av befolkningen (2013a: 5). Kjell Jørgen Holbye ved Litteraturhuset i Fredrikstad fortalte meg at det ligger en konflikt i å lage innhold som interesserer veldig få og innhold som interesserer veldig mange, men at de har en forpliktelse til å gjøre en god del ting som dyrker det upopulære og smale, arrangementer som evner å gå i dybden. Ved å velge smale temaer og litteratur kan de ifølge Holbye gå dypere inn i den aktuelle tematikken. Poesiarrangementer er her forstått som smalt kun ved at det er poesi. Kontrasten til et arrangement i serien *Poesi på en søndag*, hvor to poeter samtaler og leser egne dikt, er ifølge Holbye en kveld med Margit Sandemo. Holbye påpeker at det er en selvpålagt forpliktelse å gjøre ting som interesserer kun et mindretall av publikum.

Silje Riise Næss fortalte meg at på tross av at de med programmet på Litteraturhuset i Oslo signaliserer stor bredde i både type arrangementer og litteratur, er det likevel ikke den mest populære litteraturen og bestselgerforfatterne som utgjør de mest populære arrangementene:

Det som alle er opptatt av, og som du har tilgang til i Dagbladet, det som snakkes om på Skavlan og Oslo Bokfestival³² i Spikersuppa, det er ikke nødvendigvis det publikum oppsøker Litteraturhuset i Oslo for å oppleve. De vil gjerne ha noe annet og noe mer (Silje Riise Næss).

³⁰ *Kommersiell kvalitet*. <http://www.litthusbergen.no/program/2014/02/kommersiell-kvalitet/> [Lesedato: 25.6.14]

³¹ Samtidspoesifestival som arrangeres årlig i Bergen. <http://www.audiatur.no/festival/?lang=en> [Lesedato: 26.6.14]

³² Oslo bokfestival er Norges største bokfestival, og arrangeres årlig av Den Norske Forleggerforeningen og Bokhandlerforeningen. <http://www.oslobokfestival.no/om-oslo-bokfestival/> [Lesedato: 26.6.14]

I Litteraturhuset i Oslos pressemelding fra åpningen av huset fremheves Frid Ingulstad som et eksempel på at hele bredden av litteratur skal ha en plass på Norges første litteraturhus (2007). Erfaringer skulle likevel vise at det ikke er denne typen arrangementer som lykkes best på Litteraturhuset i Oslo. At litteraturhusene tilbyr et breddeprogram blir i intervjuene argumentert med at de tilbyr noe om serielitteratur. Merete Lie ved Litteraturhuset i Fredrikstad fremhevet Margit Sandemo og *Morgan Kane*-serien som et eksempel på det brede spekteret et litteraturhus må ha. Litteraturhuset i Fredrikstad skiller seg fra Oslo ved at det her har vært et marked for arrangementer om serielitteratur, selv om dette ikke nødvendigvis har ført til mange slike arrangementer. Eline Skaar Kleven ved Litteraturhuset i Oslo brukte arrangementet fra åpningen med Frid Ingulstad som eksempel, der det kom i underkant av ti mennesker, til tross for at Ingulstad er en av Norges mestselgende forfattere. Til sammenligning måtte de avvise folk i døren på et arrangement om historiske kvinneskikkelser i romanform. Arrangementer med Johan Harstad trekker flere mennesker enn Jo Nesbø. Kleven mener det kan skyldes at den store gruppen som leser serielitteratur og krim ikke nødvendigvis er interessert i å gå på arrangementer og høre forfatteren snakke. Hvis denne typen arrangementer skal kunne fungere, er det viktig å gjøre dette på en helt spesiell måte:

Det bør ikke være noe intellektuelt tilsnitt til slike arrangementer, hvor du har en skeptisk litteraturkritiker som diskuterer sjangeren serielitteratur på et abstrakt plan. Vi vil heller presentere gode serielitteratur-forfattere på deres egne premisser (Eline Skaar Kleven).

Denne oppfatningen er gjennomgående også for de andre informantene. I motsetning til de fleste andre arrangementer som tilbys, bør ikke serielitteratur gjøres abstrakt fordi det kan oppfattes som nedlatende. Denne typen arrangementer må derfor planlegges nøye. Merete Lie poengterte at skulle de tilby et *Fifty Shades of Grey*-arrangement ved Litteraturhuset i Fredrikstad, måtte det gjøres på en kløktig måte for å få oppslutning, hvor man ikke latterliggjør og avskriver det som dårlig litteratur. Å avfeie slik litteratur og kalle det «husmorporno» vil ifølge Lie oppfattes som arrogant. Der det derimot er oppfattet som akseptert å tilføre et intellektuelt tilsnitt, er arrangementer om populærkultur, da hovedsakelig TV-serier og filmer.

Det er *Nærlesning*-serien på Litteraturhuset i Oslo som kan sies å illustrere dette best. *Nærlesning* er et konsept hvor akademikere, forfattere og journalister diskuterer et utvalgt kulturprodukt eller fenomen. I tillegg til det som kan ses på som mer høyverdige kulturuttrykk som Rudyard Kiplings *Jungelboken* og *Alfabet* av den danske poeten Inger Christensen, tar serien for seg populærkulturelle produkter i en uhøytidelig ramme. I denne serien har det blant annet inngått et

arrangement om Marilyn Monroe³³ med poeten Jenny Tunedal, professor Fredrik Engelstad, og journalist Karin Haugen hvor panelet skulle «nærlese blondine-med-maktfenomenet Monroe». Den amerikanske tv-serien *The Wire*³⁴ er også blitt behørig diskutert under tittelen *Den nye romanen?* Denne typen populærkultur kan sies å være blant det som er anerkjent som bra, og skiller seg fra for eksempel serielitteraturen og revy, som ikke tilhører det som er anerkjent. Serielitteratur ses gjerne på som «popular in the bad sense of the word», for å låne en formulering fra en informant i Vegard Jarness doktorgradsavhandling om smak og estetisk sans blant middelklassen i Stavanger (2013: 121). Eline Skaar Kleven forklarte meg appellen ved denne typen arrangementer, og brukte et eksempel hvor professor ved London School of Economics, Iver B. Neumann, holdt et foredrag om storpolitikk i tv-serien *Star Trek*:

Det er jo ikke sånn at man ikke liker populærkultur bare fordi man har tatt en universitetsutdannelse, noe for eksempel Iver B. Neumann nylig var et godt eksempel på. Han elsker *Star Trek* og holdt foredrag om det hos oss. Og *Nærlesing*-konseptet er en litt nerdete intellektualiseringsgreie, men gjerne med populære temaer. Jeg synes sånne arrangementer er veldig morsomme (Eline Skaar Kleven).

Nærlesning-konseptet blir fremstilt som en morsom og uhøytidelig arrangementsserie, men som samtidig kan sies å være preget av en høytsvevende og avansert tilnærming til kulturproduktet som analyseres. Vi så i kapittel 2 at måten man benytter seg av kulturprodukter på kan tillegges betydning. *Nærlesing*-serien slik den blir fremstilt på Litteraturhuset i Oslos nettsider og av Kleven kan sies å være preget av en viss selvironisk holdning og distanse til temaet, og kan derfor tenkes å appellere til et publikum som selv er fortrolige med å bevege seg mellom ulike typer kulturprodukter med letthet. Den uhøytidelige rammen sikres også gjennom at arrangementene foregår fredag kveld. Kleven fortalte meg også at de i stor grad opplevde at de som går på *Nærlesing* er de samme som kommer på andre, mer tradisjonelle programposter: Publikum på arrangementet om *The Wire* er i stor grad de samme som går på foredrag om *Obstfelder*. Jeg vil hevde at litteraturhusene henvender seg til et publikum som er omnivores snarere enn univores med en sans for én spesifikk form for populærkultur. Jeg vil senere i kapittelet drøfte de ansattes oppfatninger om hva som kjennetegner deres kjernepublikum, men nøyer meg her med å antyde at det er rimelig å tenke seg at kjernepublikummet går på mange ulike typer arrangementer.

At moderne mennesker evner å navigere i de kulturelle hierarkiene, er en oppfatning flere av informantene deler. Kristin Helle-Valle ved Litteraturhuset i Bergen fremhevet at de vil tilby et

³³ *Gentlemen prefer blondes* <http://litteraturhuset.no/program/2013/10/gentlemenpreferblondes.html> [Lesedato 26.6.14]

³⁴ *Den nye romanen? Nærlesing av The Wire* <http://litteraturhuset.no/program/2013/09/denneyeromanen.html> [Lesedato 26.6.14]

program som reflekterer at publikum benytter seg av ulike typer kulturprodukter. Helle-Valle bruker seg selv som eksempel:

Det er ikke slik at jeg kun leser tung skjønnlitteratur fra en spesifikk epoke: Jeg kunne hørt på Jo Nesbø, lest *Fifty Shades of Grey*, gått på Raptus- tegneseriefestival, men også Kritisk Kvartett hvor fire kritikere sitter og diskuterer bøkene sine (Kristin Helle-Valle).

Motsatsen til publikummeren som har en mangfoldig smak og kan sjonglere mellom høyt og lavt, er ifølge Helle-Valle «nerden» som kun leser én type litteratur. Programmet på et litteraturhus bør ifølge Helle-Valle reflektere den mangfoldige publikummeren. Dette finner vi også i lederartikkelen fra Litteraturhuset i Fredrikstad *Høsten er i gang!*, der det fremheves at et arrangement om Edda-dikt ikke utelukker et arrangement med vitsetegner Ragnar «Joker» Pedersen³⁵ (Litteraturhuset i Fredrikstad 2013b). Ønsket om et mangfold av kulturuttrykk kan dermed sies å være en viktig del av legitimeringsretorikken de ansatte benytter seg av. Mangfold, i ulike betydninger av ordet, er et tema som går igjen i datamaterialet, ikke minst i hva litteraturhusene ser på som sine oppgaver. Dette er det neste temaet jeg vil ta for meg.

Litteraturhusenes samfunnsoppdrag

Denne delen av analysen vil ta for seg hva som kjennetegner de ansattes legitimeringsretorikk, forstått som på hvilke måter viktigheten av litteraturhusenes virke kommuniseres til offentligheten. I Kulturutredningen 2014, som tar for seg kulturpolitikken i Norge fra 2005 og fremover, vektlegges viktigheten av at statlige kulturinstitusjoner utformer et samfunnsoppdrag (NOU 2013: 298). Samfunnsoppdraget har som mål å avklare den aktuelle kulturinstitusjonens kunstneriske og faglige formål, avklare hvem publikum er og hvilken rolle institusjonen skal fylle i kulturlivet. Det er altså fra politisk hold konseptet om samfunnsoppdrag stammer, og ikke noe kulturinstitusjonene pålegger seg selv. Larsen (2013a: 9-10) skriver at samfunnsoppdraget er kulturinstitusjonenes svar på det som i næringslivet kalles samfunnsansvar, og at samfunnsoppdrag kan ses på som en form for tvungen isomorfisme, siden dette er noe som er vedtatt fra politisk hold og legger føringer på virksomhetene.

Samfunnsoppdrag er altså noe statlige kulturinstitusjoner som mottar støtten sin fra skattebetalerne innehar, og kan forstås i forlengelsen av det legitimeringsarbeidet som foregår innenfor disse. Litteraturhusene er private ideelle stiftelser, og står dermed fritt til om de vil utforme

³⁵ Pedersen er utenfor Fredrikstad mest kjent for å stå bak revy-karakteren Raymon, spilt av Øivind Johannessen

et slikt samfunnsoppdrag³⁶. Viktigheten av å ha et samfunnsoppdrag går likevel igjen i intervjuene. Jeg vil i det følgende gjøre rede for hva litteraturhusene legger i disse. Viktigst er rollen som folkeopplyser, internasjonalisering, og å være en debattarena.

Litteraturhuset i Oslo definerer i sine vedtekter at formålet er å «formidle og vekke interesse for litteratur og lesning gjennom å etablere og drive et litteraturhus i Oslo» (Litteraturhuset i Oslo 2013). Myhre utdypet overfor meg at samfunnsoppdraget er tett knyttet til forarbeidet som ble gjort før åpningen i 2007, hvor begrunnelsen fra Fritt Ord til å åpne et litteraturhus var et behov i det norske samfunnet for fysiske debattarenaer i det de oppfattet som en brytningstid. I en tid preget av digitalisering og hvor mye av samfunnsdebatten foregår i sosiale medier, øker behovet etter fysiske møteplasser:

Rudeng og Sejersted så et strategisk behov for å bygge institusjoner for å ivareta den offentlige samtalen i Norge i en endringstid. Rudeng og Sejersted tenkte at et litteraturhus i Norge kan være en slik institusjon for å ivareta den offentlige samtalen (Aslak Sira Myhre).

Vi har sett hos Boltanski og Thévenot at hvis et argument skal kunne oppfattes som gyldig innenfor en verdiorden, må de aksepteres av de andre aktørene og ha relevans i den aktuelle situasjonen. Videre vil slike kategoriseringer være betinget av det samfunnet aktøren som fremmer dem befinner seg i, i tillegg til at de vil endres over tid. Gyldigheten til argumentet om at det er et litteraturhus' oppgave å forvalte den offentlige samtalen i det norske samfunnet vil derfor avhenge av om man vurderer dette som en passende oppgave for et litteraturhus å ha. Dette er det rimelig grunn til å anta at mange vil være enige i, kanskje spesielt med tanke på den oppslutningen Litteraturhuset i Oslo og de andre husene har fått. Myhre plasserer deres samfunnsoppdrag innenfor den sivile verdiordenen (Boltanski og Thévenot 2006) ved å henvise til at det er i kollektivets interesse at vi har demokratiske institusjoner og en velfungerende offentlig samtale. De er fellesgoder som alle i samfunnet kan dra nytte av. Merete Lie fremstilte Litteraturhuset i Fredrikstads målsetning om å utvide det offentlige rom på lignende måte: Ved å slippe til flere stemmer og heve takhøyden i offentligheten, blir også den offentlige samtale romsligere og mer opplyst.

Disputter

Det finnes likevel tegn på uenigheter rundt hvilke oppgaver et litteraturhus bør ha. Debatten mellom forfatter Tomas Espedal og leder Kristin Helle-Valle i forkant av åpningen av Litteraturhuset i Bergen

³⁶ Stiftelsesloven (lov om stiftelser)§10 krever riktignok at enhver stiftelse må ha vedtekter som angir stiftelsens formål, noe alle litteraturhusene i utvalget har, men de har likevel utformet samfunnsoppdrag som går ut over dette formålet <http://lovdata.no/dokument/NL/lov/2001-06-15-59> [Lesedato: 26.6.14].

kan tolkes som en disputt som berører dette. Espedal hevdet³⁷ at Helle-Valle ikke var kompetent for jobben, og at huset i likhet med Oslo og Berlin ville bli for dyrt for den gruppen som trenger det mest: Forfattere og studenter. Espedal argumenterte ut fra kunstnerens perspektiv, og kronikken (med den passende tittelen *Litteraturhus for litteraturen*), kan plasseres i inspirasjonens verdiorden (Boltanski og Thévenot 2006). Helle-Valle hevdet³⁸ på sin side at Litteraturhuset ikke skulle være hovedsakelig for forfatterne, men for publikum. Testen (Boltanski og Thévenot 2006) kan sies å være av korrigerende art, hvor begge parter er enige om målet, at byen trenger et litteraturhus, men uenige om utformingen. Espedal vil ha tilholdssted for forfattere, intellektuelle og studenter, mens Helle-Valle mener huset må tilpasses til et bredere publikum. Espedals syn vant ikke frem, og huset er blitt en suksess.

En annen disputt finner vi mellom forfatter Michael Konupek og Aslak Sira Myhre. Konupek kritiserer i en kronikk³⁹ i Dagbladet Litteraturhuset i Oslo for å huse Hans Gaarders arrangement om utenomjordisk liv, og hevder huset dermed gir legitimitet til det han mener er spekulative og antisemittiske holdninger. Aslak Sira Myhres tilsvarende⁴⁰ er at de ikke vil legge seg opp i innholdet på arrangementer så lenge de holder seg innenfor norsk lov, siden offentligheten er bedre tjent med et hus som er fritatt lederens kvalitetskontroll. Disputten kan sies å dreie seg rundt hvordan et litteraturhus bør drives og grensene for ytringsfriheten. I likhet med Espedal kan Konupeks kritikk sies å være av korrigerende art: Her settes det ikke spørsmålsteget ved litteraturhusets eksistens, men heller hvordan de driver utleievirksomheten. Disputten avsluttes med Myhres argument om at frihet til leietagerne er viktigere for offentligheten enn et litteraturhus preget av at lederen driver forhåndskontroll av arrangementene.

Behovet for fysiske møteplasser

At litteraturhusene velger å utforme et samfunnsoppdrag, kan ses på som en form for etterlignende isomorfisme (DiMaggio og Powell 1983). Denne typen isomorfismer kan forklares med at det er usikkerhet rundt organisasjonens mål. Litteraturhus er en ny type kulturinstitusjon i Norge som fortsatt kan sies å være i ferd med å finne sin form. I intervjuet med Kjell Jørgen Holbye fortalte meg at han ser på litteraturhus i Norge som en nokså uklar kategori som må fylles med innhold, noe som utvikles over lengre tid. Behovet for et samfunnsoppdrag kan derfor begrunnes med at det angir hva

³⁷ Uttrykket «kulturkjerringer» er nok det de fleste sitter igjen med etter denne debatten, men den riktige betegnelsen som ble brukt var «kulturmenneskene»: «[...] «de med penger, de som vil menge seg med kunstnere, kulturmenneskene». <http://www.bt.no/lokallokal/arnaogosteroy/kommentar/Litteraturhus-for-litteraturen-1757188.html#.U6LqIqhG08Y> [Lesedato: 26.6.14]

³⁸ *Ledes av feil person* <http://klassekampen.no/58559/article/item/null/-ledes-av-feil-person> [Lesedato: 14.6.14]

³⁹ *Litteraturhuset overtatt av de utenomjordiske?* <http://www.dagbladet.no/2014/01/26/kultur/meninger/debattinnlegg/kronikk/litteraturhuset/31486278/> [Lesedato: 26.6.14]

⁴⁰ *Reinkarnasjon og UFOer inntar Kultur-Norge* http://touch.dagbladet.no/mobil/mobil_beta/template/article/article.template.php?id=31491934 [Lesedato: 26.6.14]

en ny kulturorganisasjon skal vektlegge. I tillegg er dette vanlig praksis blant kulturorganisasjoner litteraturhusene vil sammenligne seg med, som folkebiblioteker og de statlige teatrene.

Legitimeringsretorikken knyttet til litteraturhusenes samfunnsoppdrag henviser til kollektive interesser og solidaritet, slik vi finner i den sivile verdiordenen (Boltanski og Thévenot 2006).

Kristin Helle-Valle uttalte at hun oppfatter deres samfunnsoppdrag som noe som likevel skiller dem fra bibliotekene og andre kulturhus:

Litteraturhuset opplever jeg som det nye Folkets Hus, fordi det er blitt den fysiske debattarenaen, den arenaen som ikke er at du sitter passivt og hører på debatter på tv, men at du faktisk kan være til stede og til og med i en del sammenhenger delta sånn at jeg mener at det er den biten av samfunnsoppdraget som kanskje ikke bibliotekene først og fremst bygger på, og som de andre kulturhusene egentlig ikke har tatt tak i så mye (Kristin Helle-Valle).

Helle-Valle betoner her potensialet det ligger i å legge til rette for aktiv publikumsdeltagelse, selv om deltagelsen ikke nødvendigvis er mer enn å delta som tilskuer og som lytter, vil dette kunne virke stimulerende på den enkelte. Erik Rudeng poengterte overfor meg at det var nettopp en erkjennelse av at møteplasser som Folkets Hus og Arbeidersamfunnet, arenaer hvor publikum kunne komme sammen for meningsbrytning, ikke lenger har den posisjonen de en gang hadde, som fikk Fritt Ord til å ville ta med seg tradisjonen for litteraturhus til Norge. Uttalelsen til Helle-Valle om å se på litteraturhuset som det nye Folkets Hus må derfor sies å være i tråd med Fritt Ords visjoner. Helle-Valle fortalte videre at hun ser på jobben sin som leder for Litteraturhuset i Bergen som en naturlig forlengelse av sin tidligere jobb i NRK, og at dette har påvirket hvordan hun tenker om det ansvaret et litteraturhus bør ha: Et offentlig ansvar for å formidle samfunns- og litteraturarrangementer på en «kvalitetsfull måte». Litteraturhuset i Fredrikstads samfunnsoppdrag formuleres på en lignende måte:

Stiftelsen Litteraturhuset er ideell og har som viktigste oppgave å sørge for å skape godt og meningsfullt innhold og å sørge for aktivitet i byggets rom og saler – aktivitet som kommer kulturlivet, huset, byen og distriktet til gode (Litteraturhuset i Fredrikstad 2013).

I tillegg vil Litteraturhuset i Fredrikstad, kunne leder Merete Lie fortelle, heve takhøyden i det offentlige rom i Fredrikstad gjennom å slippe til stemmer som tidligere ikke er blitt hørt. Et litteraturhus kan ifølge Lie være en egnet arena for dette, og dette får ekstra stor betydning siden det ifølge Lie ikke finnes noen nøytrale steder for meningsbrytning i Fredrikstad, det vil si arenaer som ikke er tilknyttet pressen, de statlige utdanningsinstitusjonene eller private arenaer.

I lederartikkelen *I januar fyller vi ett år* fremheves det at den samme målsettingen ikke bare gjelder regionen, men hele landet: «Vi ville bygge en kraftfull arena for kunnskap, diskusjon og refleksjon. Med regional og nasjonal relevans» (Litteraturhuset i Fredrikstad 2014). At huset nå

mottar statsstøtte på lik linje med Litteraturhuset i Oslo og Bergen, bruker Lie som et argument for husets relevans og bidrag til regionen og Norge som helhet. Dette har i tillegg til den praktiske betydningen av økt finansiering en symbolsk side ved at statlig finansiering av kulturuttrykk forsterker den samfunnsmessige posisjon denne typen kultur innehar (Abbing 2002).

Litteraturhusenes samfunnsoppdrag kan sies å være preget av åpne formuleringer og ligner i stor grad på hverandre. Samfunnsoppdragene kan ses på som gode retoriske virkemidler for å kommunisere ens relevans overfor samfunnet. Kunnskapsformidling er som vi skal se én viktig komponent i litteraturhusenes samfunnsoppdrag.

Litteraturhusene som «kunnskapsmessige kraftsentre»

Jeg opplever jobben min her som et dannelsesprosjekt, akkurat som jeg gjorde for Foreningen !les. Et dannelsesprosjekt som skal både gi folk glede, i kraft av litteraturen, men også gjøre folk i stand til å ta del i det offentlige ordskiftet og forstå verden rundt seg. Påvirke verden sånn den er. Det er det overordnede folkeopplysnings- og dannelsesprosjektet (Aslak Sira Myhre).

Sitatet illustrerer litteraturhusenes målsetning om å fungere som folkeopplysere. Myhres sitat kan tolkes i lys av ideen om at enkeltindividet kan utvikle seg selv og nå sitt ytterste potensiale gjennom kunsten, noe Habermas understreket i foredraget *Modernity - An incomplete project* (Habermas 1985: 8). Opplyste og kritiske samfunnsborgere sees her på som en forutsetning for et velfungerende demokrati. Programkonsepter som passer inn under folkeopplysningsprosjektet er Litteraturhuset i Oslos faste arrangement *Historisk søndag* (som inngår i serien som heter *Folkeopplysning*), *Ex-phil for voksne* og det månedlige arrangementet *Kollokvium*, hvor et tverrfaglig panel diskuterer ulike samtidsaktuelle problemstillinger. Litteraturhuset i Bergen har et fast konsept som heter *Skjerpa tirsdag* og Litteraturhuset i Fredrikstad har blant annet konseptet *Harde fakta*. Som vi så hos Habermas, skulle det «resonnerende publikum» allerede ha tilegnet seg den nødvendige kunnskapen i hjemmet. «Dagligstue og salong befinner seg under samme tak», heter det videre, men denne funksjonen ble etter hvert overtatt av staten (Habermas 1991: 47). Det er her vi finner litteraturhusene som folkeopplysere, som en forlengelse av skole og utdanningsinstitusjonene. Dette vil jeg referere til som litteraturhusenes *opplysningsfunksjon*. Funksjonsbegrepet blir her benyttet fordi det sier oss at folkeopplysning for litteraturhusene er en oppgave som må gjøres. Litteraturhusenes opplysningsfunksjon henger sammen med det jeg vil hevde er en utbredt oppfatning om at det norske samfunnet er komplekst, med en styreform og informasjonsmengde som krever et høyt kunnskapsnivå av den enkelte for å delta, noe vi skal se er en utbredt oppfatning blant informantene.

Litteraturhusene søker derfor å være et sted hvor forskning og kunnskap formidles på en lettfattelig og tilgjengelig måte. Litteraturhusenes opplysningsfunksjon kan sies å være i tråd med de nasjonale forskningsetiske komiteene, som fastslår vitenskapsformidling som et demokratisk krav som skal bidra til en «informert offentlig meningsdannelse og til spredning av samfunnsrelevant kunnskap» (De nasjonale forskningsetiske komiteer 2006). Silje Riise Næss ved Litteraturhuset i Oslo forklarte at de ser på programkonsepter som *Ex-phil for voksne*, hvor vitenskapelige ansatte formidler filosofi til et bredere publikum, som «en grunnstamme i vårt tilbud til publikum, vårt folkeuniversitet». Opplysningsfunksjonen kan også ta form i å gi publikum nye perspektiver. I lederartikkelen *Leiar* (Litteraturhuset i Oslo 2013c) fremstilles Litteraturhuset i Oslo som et sted hvor man kan høre samtaler og foredrag som man ikke kan høre noen andre steder. Merete Lie fortalte meg at målet var at publikum skal kunne gå ut av et arrangement som litt mer kunnskapsrike, stimulerte og vitebegjærlige. Dette er tett knyttet til det å være det Lie kaller et «kunnskapsmessig kraftsenter»:

Jeg tenker at man har en scene med mye meningsbrytning, hvor store deler av den offentlige debatten faktisk er offentlig. Innholdet må stimulere publikum, gjøre deg litt mer nysgjerrig, litt mer interessert i å vite noe etter et foredrag (Merete Lie).

Et litteraturhus er et sted hvor man skal kunne bli stimulert til å vite mer om verden. Lie understreket videre at rollen som folkeopplyser er særs viktig i Fredrikstad siden byen og Østfold ligger lavt på utdannings- og levekårsundersøkelser. Det er derfor ifølge Lie et behov for en aktør som kan tilby arrangementer av høy kvalitet. Kjell Jørgen Holbye ved Litteraturhuset i Fredrikstad uttrykte et lignende syn, ved å betone at det er litteraturhusets oppgave å utruste publikum til å leve i en kompleks verden, en verden som er «mangfoldig, og hvor informasjonsstrømmen er så hurtig».

Folkeopplysning er en viktig oppgave for flere statlige kulturinstitusjoner. Mest relevant er det kanskje å sammenligne litteraturhusene med folkebibliotekene, som gjennom sitt mandat⁴¹ til «å fremme opplysning, utdanning og annen kulturell virksomhet» har et uttalt mål om å opplyse befolkningen. Andre aktører som har dette formålet er NRK, som ifølge NRK-plakaten⁴² skal «medvirke til at hele befolkningen får tilstrekkelig informasjon til å kunne være aktivt med i demokratiske prosesser». I tillegg skal den meningsbærende pressen, det vil si den delen av pressen som mottar pressestøtte, ha som formål⁴³ å opplyse og bidra til samfunnsdebatt. Litteraturhusenes

⁴¹ *Lov om folkebibliotek*. <http://lovdata.no/dokument/NL/lov/1985-12-20-108> [Lesedato: 26.6.14]

⁴² *NRK-plakaten – NRKs samfunnsoppdrag*: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kud/dok/regpubl/stmeld/2008-2009/stmeld-nr-6-2008-2009-/3.html?id=534759> [Lesedato: 26.6.14]

⁴³ *Forskrift om produksjonstilskudd til nyhets- og aktualitetsmedier* <http://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2014-03-25-332> [Lesedato: 26.6.14]

opplysningsfunksjon kan derfor ses på som en etterlignende isomorfisme (DiMaggio og Powell 1983), ved at de pålegger seg selv et lignende opplysningsprosjekt som statlige kulturorganisasjoner har.

Litteraturhusenes opplysningsfunksjon kan også ta form av å sette søkelys på temaer som ikke lenger oppfattes som aktuelle eller har nyhetsverdi. Vi har sett at ett av kjennetegnene ved den borgerlige offentlighetens institusjoner var å problematisere det som ikke ble problematisert (Habermas 1991). Denne formen for agendasetting finner vi best illustrert i lederartikkelen *Krigen som ikkje har en ende* (Litteraturhuset i Oslo 2014a), som tar for seg Norges rolle i krigen i Afghanistan. Norsk engasjement og krigføring i utlandet har riktignok vært et kontroversielt tema tidligere, men har som artikkelen hevder forsvunnet fra nyhetsbildet på tross av at den fortsetter. Myhre skriver at «Det er kanskje mykje å bruke to kveldar i høgsesongen til slikt. Men etter tolv års krig skulle det berre mangle at ein gjer litt mykje ut av det» (Litteraturhuset i Oslo 2014a). Dette kan tolkes som at temaet er smalt og til dels upopulært, derfor er det mye å bruke to kvelder på det. Valget av uttrykket «høgsesong» peker i retning av en kommersiell logikk. Vintersesongen ses på som den mest innbringende perioden, og at det i denne perioden gir mest avkastning å holde arrangementer som er bredere og mer publikumsvennlige.

Som vi har sett søker litteraturhusene å utruste publikum med mer kunnskap om verden. I denne ambisjonen ligger det også et fokus på at litteraturhusene skal vær internasjonalt orientert. Litteraturhuset i Fredrikstad har en målsetning om å videreføre den internasjonale profilen Fredrikstad hadde på 17-, 18-, og 1900-tallet som handelsby, og vil arbeide for å arrangere en større utenrikspolitisk konferanse. Både Merete Lie ved Litteraturhuset i Fredrikstad og Kristin Helle-Valle ved Litteraturhuset i Bergen fremholdt riktignok at de økonomiske og geografiske forutsetningene for å invitere internasjonale gjester er begrenset. Viktigst er det internasjonale fokuset for Litteraturhuset i Oslo. I lederartikkelen *Leiar* (Litteraturhuset i Oslo 2013c) skriver Myhre at sentralt for driften av Litteraturhuset i Oslo er refleksjonsprosessen rundt hva det vil si å være et litteraturhus. Litteraturhuset i Oslo skal «væra eit vindauge mot verda og ein stad der ein kan høyre samtalar og resonnement som er unike, ikkje berre i Noreg, men i heile verda» (Litteraturhuset i Oslo 2013c). Publikum tilbys noe unikt i norsk kulturliv, en mulighet til å ta del i Europas og den globale offentligheten. Myhre argumenterer for å se Litteraturhuset i en europeisk kontekst, som vi også har sett er et mål for de europeiske litteraturhusene som inngår i nettverket litteraturhaus.net. Dette kan ses på som en form for etterlignende isomorfisme (DiMaggio og Powell 1983) ved at man søker å bli mer likt det europeiske litteraturhuset. Nettverket i litteraturhaus.net består riktignok kun av tyskspråklige litteraturhus, men målsetningen kan sies å være den samme ved å betone fordelene med å samarbeide på tvers av landegrensene.

I tillegg innebærer det internasjonale fokuset ambisjoner om å tilføre publikum nye perspektiver, blant annet ved å presentere litteratur som ikke har vært tilgjengelig tidligere i Norge. Silje Riise Næss ved Litteraturhuset i Oslo fortalte meg at de har en rekke arrangementer som vil

stimulere forlagene til å oversette mer litteratur, og trekker frem *Kinesisk uke*, *Saladin-dagene*, (inspirert av den islamske hærføreren på 1100-tallet) og arrangementsserien *Latin-Amerika på Litteraturhuset*. Næss betoner riktignok at det kan være vanskelig å formidle slik litteratur i Norge:

Det er ikke så lett for forlagene å komme ut med ny oversatt litteratur, så det vil vi gjerne hjelpe med. Ikke nødvendigvis å hjelpe forlagene, men å hjelpe leserne å finne den oversatte litteraturen (Silje Riise Næss).

Næss rettferdiggjør ressursbruken på det internasjonale programmet ut fra den sivile verdiordenen (Boltanski og Thévenot 2006) ved å henvise til at dette er fellesgoder og ikke primært motivert av profitt eller av hensyn til forlagsbransjen. Larsen (2013a) poengterer at private firmaer bruker sitt samfunnsansvar av publisitetshensyn, mens statlige kulturorganisasjoner vil med samfunnsoppdraget kommunisere at organisasjonen oppfyller viktige samfunnsoppgaver og dermed rettferdiggjøre offentlig finansiering. Litteraturhusene vil være opptatt av begge disse to hensynene. Spesielt for Litteraturhuset i Oslo, hvis økonomiske fremtid er usikker⁴⁴, vil en viktig oppgave være å kommunisere til offentligheten at virksomheten er verdt å støtte.

Litteraturhusene som debattarena

Diskusjon og meningsbrytning er en helt nødvendig del av demokratiet, og en selvsagt komponent i samfunnet og utviklingen av dette. Det er når meninger brytes at vi ser om de holder: Noen synker, noen styrkes gjennom diskusjon, og andre ganger fødes nye ideer og initiativ ved at folk kommer sammen fra hvert sitt ståsted (Litteraturhuset i Fredrikstad 2013).

Debattarrangementene foregår i litteraturhusenes regi, eller i utleievirksomheten, hvor det gjerne er mindre organisasjoner som leier og arrangerer debatter. For Fritt Ord var det et mål å tilføre Norge en kulturinstitusjon vi ikke hadde hatt før: Erik Rudeng fortalte meg at Fritt Ord ville «skape en ny type fysisk møtested for debatt og litteraturformidling». Dette kan fortolkes via Habermas' deliberative demokratiforståelse (Habermas 1996). Ifølge Habermas forutsetter et velfungerende deliberativt demokrati at rasjonelle, frie borgere tar del i opplyst debatt i den politiske sfæren. Gjennom diskusjon i offentligheten kan samfunnsproblemer så «sluses» inn i det politiske systemet hvor de vil kunne løses (Habermas 1996). Kun gjennom opplyst debatt vil de politiske avgjørelsene i et samfunn være veloverveide. Habermas (1991) fremstiller også kaffehusene og salongene som den ideelle offentlighetsstrukturen, ved at slike institusjoner kunne legge til rette for at publikum kunne

⁴⁴ *Litteraturhuset mangler 7,5 millioner kroner* http://www.aftenposten.no/kultur/litteratur/Litteraturhuset-mangler-7_5-millioner-kroner-7584635.html#.U5wbNi9G08Y [Lesedato: 26.6.14].

formulere sine behov overfor staten. Oppgaven med å legge til rette for en slik velfungerende samfunnsdebatt vil jeg referere til som litteraturhusenes *debattfunksjon*.

Et viktig aspekt ved litteraturhusenes debattfunksjon er derfor å kunne være en arena hvor den offentlige meningen kan formuleres, som i tur tjener demokratiet. Litteraturhuset i Fredrikstad gjør denne koblingen mellom samfunnet, i form av publikum, og staten i form av politikere og de politiske partiene, mest eksplisitt av de tre husene i utvalget: «I Litteraturhuset vil lokalpolitikere og kommunens representanter møte innbyggerne for å drøfte temaer og øke forståelsen for andres meninger» (2013: 5).

Kristin Helle-Valle tok initiativ til et litteraturhus i Bergen fordi et slikt hus kunne innta en annen og mer uavhengig rolle enn universitetet, høgskolene og forskningsinstituttene i byen. Merete Lie fremhever det samme behovet for en kulturarena som har armlengdes avstand til de øvrige offentlige arenaene i byen:

Fredrikstad eller Østfold har ikke hatt en offentlig nøytral arena før Litteraturhuset kom. Det å kunne bidra til den offentlige debatten, og la stemmer som ikke er en del av avisredaksjoner eller de politiske partiene møtes og komme til orde, er en viktig del av det vi gjør (Merete Lie).

Merete Lie utdypet at debattene tidligere hadde foregått innenfor den enkelte avisredaksjon eller partimøtet. En ambisjon med huset var derfor å gjøre disse debattene offentlige. Dette kan forstås i forlengelsen av det vi har sett tidligere med målsetningen om å være et kunnskapsmessig kraftsenter. Et litteraturhus kan ifølge Lie i større grad enn staten, pressen og de politiske partiene ivareta den frie og åpne debatten. Som vi har sett hos Habermas var dette en forutsetning for en velfungerende offentlighet. Habermas argumenterer i *Borgerlig offentlighet* for at den kritiske oppgaven med å være en formidler av en uhindret samtale ikke lenger oppfylles av en profittorientert presse (1991). Lie argumenterer for at det er et behov for å slippe til flere stemmer i offentligheten, en offentlighet som trenger mer mangfold enn det pressen tillater. En viktig del av samfunnsoppdraget blir derfor å inkludere samfunnsborgere som ikke snakker i kraft av en bestemt stilling eller posisjon, og som kanskje ellers ikke blir hørt. Litteraturhuset i Fredrikstad skal derfor både la privatpersoner møte politikere og arrangere folkemøter. Et lignende konsept er NRKs *Debatten*, som tar for seg dagsaktuelle saker og blir direktesendt fra Litteraturhuset i Oslo. Et slikt tv-program vil i tillegg til å nå ut til mange mennesker, kunne tenkes å befeste oppfatningen i offentligheten om at litteraturhuset forbindes med debatt og meningsbrytning. Kristin Helle-Valle fortalte meg at denne type fjernsynsdebatter er noe Litteraturhuset i Bergen gjerne vil formidle fordi det er i tråd med den type diskusjonsarena de vil være. Litteraturhuset i Fredrikstad hadde som utgangspunkt at både møtet mellom borgere av byen og regionen og politikere, og det som refereres til som «folkemøter», vil være et satsningsområde (2013). Dette kan ses i sammenheng med Fritt Ords diagnose over den norske offentligheten som mangler den fysiske møteplassen. Samfunnsoppdraget til Litteraturhuset i

42

Fredrikstad består derfor både av litteraturformidling og å være en ny type arena for byen som «søker å utvide det offentlige rom», som Merete Lie fortalte meg. I lederartikkelen *Sjølskryt* (Litteraturhuset i Oslo 2013b) tematiseres det samme behovet for analoge arenaer. I begrunnelsen for tildelingen av «Gullegget», en pris opprettet av Den norske Forleggerforeningen og Bokhandlerforeningen, heter det at huset representerer «en arena for meningsytringer, brytninger og dialog som kommer hele den norske offentligheten til gode» (Litteraturhuset i Oslo 2013b). Begrunnelsen kan i likhet med ambisjonen om å opprettholde den offentlige samtale plasseres innenfor den sivile verdiorden (Boltanski og Thévenot 2006). Fokus på fellesskapet, og de mange kontra de få, er som vi nå skal se gjennomgående i litteraturhusenes kommunikasjon med omverdenen.

«Litteratur er et stort ord»

Man må ha lav terskel for å få folk til å komme innenfor dørene på et litteraturhus. Det må være et hyggelig sted med en kafé hvor ikke folk føler seg usikre og fremmede. Litteratur høres for mange litt skummelt ut, *det er et stort ord* (Kristin Helle-Valle).

Skal vi tro Helle-Valle risikerer en kulturinstitusjon som litteraturhuset å bli ekskluderende. Litteraturarrangementer ses her på som utilgjengelig, som noe det må legges til rette for. Jeg vil tolke dette i lys av Michèle Lamont og Luc Thévenots begrep om *nasjonale kulturelle repertoarer*⁴⁵. Et nasjonalt kulturelt repertoar defineres som «relatively stable schemas of evaluation that are used in varying proportion across national contexts» (Lamont og Thévenot 2000: 8, Lamont 1994). Larsen (2013b: 40) skriver at begrepet nasjonale kulturelle repertoarer kan ses på som et motsvar til komparativ forskning «som fokuserer på politiske og institusjonelle forskjeller mellom land på den ene siden, og forenklede essensialistiske begreper om nasjonal karakter på den andre». Et illustrerende eksempel på et slikt repertoar finner vi i Lamonts *Money, Morals, and Manners* (1994), en Bourdieu-inspirert studie som sammenligner symbolsk grensedragning i den amerikanske og franske middelklassen. Lamont fant at kjennskap til den borgerlige dannelseskulturen hadde en større distingverende effekt i den franske middelklassen enn i den amerikanske, noe som gjør det lite hensiktsmessig å benytte seg av Bourdieus analytiske rammeverk i en amerikansk kontekst (1994). Amerikanerne er ifølge Lamont mer opptatt av sosioøkonomisk status enn det franskmenn er. Lamont kan derfor sies både å videreføre og kritisere Bourdieus teoretiske rammeverk, da spesielt hvordan dette overføres til andre kontekster enn den parisiske det ble utformet i.

Helle-Valle hevder at litteratur for mange er et stort ord, et ord som kan virke fremmedgjørende og ekskluderende. Håkon Larsen fant i sin studie av allmennkringkasting i Norge og Sverige at ledelsen i NRK, i motsetning til i Sverige, benyttet seg av et mer pragmatisk språk og

⁴⁵ Jeg følger her Larsen (2013b) om at nasjonale kulturelle repertoarer lar seg kombinere med Boltanski og Thévenots verdiordener, siden rettferdiggjøringer knyttet til verdiordene kan komme til uttrykk på forskjellige måter innenfor ulike nasjoner kulturelle repertoarer.

vegret seg mot å bruke ord som «borgere», «demokrati» og «ytringsfrihet», fordi slike ord blir for abstrakte (2010b: 279). Det nasjonale kulturelle repertoaret kan heller sies å kjennetegnes av pragmatiske verdier. Det er innenfor et slikt nasjonalt repertoar Helle-Valles utsagn bør forstås. Vi kan tenke oss at det her nettopp er viktig å unngå å bruke ord og begreper som kan oppfattes som elitære. Eline Skaar Kleven ved Litteraturhuset i Oslo fortalte meg at det faktisk er så mange litteraturhus og litteraturarrangementer rundt omkring i Norge har ført til at terskelen for å gå på litteraturarrangementer er blitt lavere:

Det er kanskje noe flere tør å gå på, og da tenker jeg på dem som ikke turte å gå på slike arrangement tidligere. Jeg tror at et litteraturarrangement nå kan være noe man gjør på lik linje med å gå på kino siden det foregår overalt i byen (Eline Skaar Kleven).

Klevens utsagn kan tolkes i retning av Helle-Valles oppfatning om at litteratur er noe høytstående, og litteraturarrangementer oppfattes som utilgjengelige. Vi har sett i innledningskapitlet at lederen for LiteraturHaus Hamburg, Rainer Moritz, fremhevet den sosiale funksjonen kafeen og bokhandelen spiller for forfatterne, kritikere og oversettere. Aslak Sira Myhre uttrykte i intervjuet at de valgte å utforme Litteraturhuset i Oslo med kafé og bokhandel i første etasje fordi dette er noe folk er vant til: «Det å være gjest i en kafé eller kunde er lett, du kan kjøpe deg plass og du trenger ikke legitimere at du er der». I motsetning til kaféer og butikker ses litteraturhus på som en fremmed situasjon som det må legges til rette for at publikum skal kunne ta i bruk. Begrunnelsen for utformingen av Litteraturhuset i Oslo skiller seg derfor fra Hamburg ved å fremheve tilgjengelighet for publikum snarere enn for profesjonelle aktører på litteraturfeltet.

Vi har sett hvordan Aslak Sira Myhre fremhever at det ikke er en litteraturhus-leders oppgave å definere hva som er god og dårlig litteratur, og at det er nedlatende å bruke begreper som «kvalitetslitteratur». Myhre omtaler riktignok også Litteraturhuset i Oslo som et «dannelsesprosjekt», noe som kan sies å være et lignende type begrep som kan oppfattes som abstrakt og virkelighetsfjernt. Det er likevel et poeng for Myhre at dette dannelsesprosjektet er noe både han selv og den brede publikumsmassen kan få ta del i. I likhet med Kleven-sitatet om at flere nå vil gå på litteraturarrangementer, kan Myhre tolkes som at nordmenn må venne seg til å gå på litteraturhus.

En forutsetning for å få folk til å bruke litteraturhusene er altså hvorvidt befolkningen opplever dem som tilgjengelige. Larsen (2013a) skriver at lik tilgang til kunsten er noe Operaen legger stor vekt på i sitt samfunnsoppdrag. Opera og ballet har før opplevdes som utilgjengelige, men dette er nå i endring, og dette skyldes at selve operabygningen i Bjørvika signaliserer og oppfattes som mer tilgjengelig. På samme måte er spesielt lederne av litteraturhusene opptatt av å kommunisere at huset skal være tilrettelagt for alle deler av befolkningen, og ikke bare den velutdannede middelklassen. Kristin Helle-Valle ser for seg litteraturhuset som det nye Folkets Hus.

På lignende måte mener Aslak Sira Myhre at Litteraturhuset i Oslos eksistensgrunnlag ligger i å være åpent og tilgjengelig:

Før Litteraturhuset fantes var Aschehoug og Gyldendal veldig vanlige arenaer for litteraturarrangementer. Men det å være gjest på arbeidsplassen til folk, hvor de jobber med bøker, kanskje til og med forfatterne er der, det krever mye av deg [...] Sånn kan det ikke være på Litteraturhuset i Oslo (Aslak Sira Myhre).

Myhre hevder her at litteraturarrangementer i Oslo tidligere har hatt et sekterisk preg over seg, og at Litteraturhuset i Oslo nødvendigvis må være et alternativ. Nødvendigvis fordi Litteraturhuset i Oslo er det største i Europa⁴⁶, og må dermed favne bredt for å kunne overleve, men også fordi tilgjengelighet ses på som en forutsetning for å kunne ivareta den offentlige samtalen. Myhre understreket videre at folk må venne seg til å være på Litteraturhuset, og at det må være utformet slik at «det oppleves som et sted man tør å gå inn». Merete Lie understreker i lederartikkelen *I januar fyller vi et år!* (Litteraturhuset i Fredrikstad 2014) at for at et litteraturhus skal være en møteplass hvor publikum føler seg velkomne til å delta, må programmet være av høy kvalitet, men ikke høy terskel. Legitimeringsretorikken kan sies å være hovedsakelig rettet mot de delene av publikum som i utgangspunktet ikke føler seg hjemme på et litteraturarrangement. Dette er et poeng jeg kommer tilbake til når jeg mot slutten av dette kapitlet tar for meg litteraturhusenes forhold til publikum.

Tilgjengelighet kan også sikres ved å tilby mange forskjellige aktiviteter. I Litteraturhuset i Oslos pressemelding fra åpningen løftes kinovirkosomheten frem: «På lørdag innvier Gunnar Staalesen Litteraturhusets kino med å fortelle om opplevelsen av å få romankarakteren Varg Veum adaptert og filmatisert» (Litteraturhuset i Oslo 2007). Kino er det mest benyttede kulturtilbudet i Norge (Vaage 2012). Valget om å fremheve dette tilbudet ved åpningen kan tolkes som en invitasjon til de delene av befolkningene som ikke har noe forhold til litteraturformidling, ved å koble sammen kino og film med litteratur. I tillegg har Litteraturhuset i Oslo *Russerdisko*: et arrangement hvor det legges opp til dansing på dansegulvet til russisk musikk. De andre husene i utvalget må også sies å romme et bredt utvalg av arrangementer og kulturuttrykk. Litteraturhuset i Fredrikstad arrangerer årlig fotofestival og har en strikkecafé, mens Litteraturhuset i Bergen holder konserter. Ideen om at kulturbygg må være flerbrukshus, som innebærer at den høyverdige kunsten gjøres mer tilgjengelig ved også å inkludere andre og mer folkelige kunstformer, kan sies å inngå i en relativt lang kulturpolitisk tradisjon (Larsen 2013a). Sigrid Røyseng (2000: 71-72) skriver at debatten om opprettelsen av Operabygget bar preg av en form for kulturdemokratisering hvor man ønsker å senke terskelen for den tradisjonelle høykulturen, og at dette kan tolkes som et ønske om å oppdra de bredere lag av befolkningen til å oppleve denne typen kulturuttrykk. Staten ses på som en garanti for at denne typen verdier blir ivaretatt (Røyseng 2000: 71).

⁴⁶ Litteraturhuset i Oslo er med sine 3500 kvadratmeter og cirka 250 000 besøkende i løpet av et år det største i Europa <http://litteraturhuset.no/huset/> [Lesedato: 26.6.14]

Likevel finnes det brudd i legitimeringsretorikken slik den kommer til uttrykk i intervjuene. I intervjuet med Merete Lie kom det frem en fremstilling av litteraturhuset som beveger seg bort fra kulturfeltet og over i markedsverdenen:

Vi er mye mer et, og dette er et ord mange vil reagere på, *eventbyrå* som lager litterære og samfunnsaktuelle arrangementer, vi prøver å plukke opp det som er i tiden. Noe treffer det rent litterære, andre deler treffer det ikke-litterære (Merete Lie).

Lie omtaler Litteraturhuset i Fredrikstad som et eventbyrå, men korrigerer seg selv ved å ta forbehold om at begrepet vil skape reaksjoner. Her er det altså noe som skurrer. Jeg vil hevde at dette skyldes sammenblandingen av to forskjellige verdiordener (Boltanski og Thévenot 2006: 215). Eventbyråer er rent kommersielle virksomheter og plasseres i verdiordenen for markedet, mens det i intervjuet for øvrig argumenteres ut fra den sivile verdiordenen. Bruken av eventbyrå-begrepet kan derfor ses på som en «grammatikalsk feil», som vi har sett innebærer å bruke én verdiordens språk eller verdier i en annen. Riktignok vil jeg hevde at alle litteraturhusene i utvalget tåler denne sammenligningen.

Et annet eksempel på en disputt som stiller spørsmålsteget ved Litteraturhuset i Fredrikstad som en ideell aktør, og dermed tvinger frem en rettferdiggjøring av husets ledelse, finner vi i forfatter Freddy Fjellheims kronikk⁴⁷ *Første tegn til råte i Litteraturhuset?* Fjellheim skriver om en arbeidskonflikt mellom han som ansvarlig for poesisatsningen og leder Merete Lie. Fjellheim mener at hans kompetanse ble tilsidesatt og poesisatsningen ble definert vekk, og trekker dermed i tvil om det å tilby kvalitetsfylt innhold er det viktigste for ledelsen på huset:

Hva kommuniserer Litteraturhuset i Fredrikstad til omverdenen ved disse hendelsene? Når jeg gjenleser nestleder Roy Freddy Andersens gode kronikk i Fredrikstad Blad om den gamle Arbeiderforeningen, får jeg en anelse. Det er i alle fall ikke arbeiderbevegelsens verdigrunnlag ledelsen på Litteraturhuset er interessert i. De er snarere ute etter markedssegmentet, det vil si sosialdemokraters minneverd og lommebok (Freddy Fjellheim).

Dette kan ses på som et kritisk øyeblikk hvor husets anseelse og verdisett står på spill. Fjellheim er forfatter og var poesiansvarlig, og hans uttalelser fremhever det kunstneriske over det kommersielle. Dette kan relateres til inspirasjonens verdiorden, hvor blant annet følelser og kreativitet vektlegges (Boltanski og Thévenot 2006: 159). Kronikken avsluttes med å poengtere at det er Litteraturhuset i Fredrikstads håndtering av offentlig kritikk som avgjør deres kompetanse. Merete Lie har ikke svart på kronikken ut over en kort kommentar hvor hun beklager situasjonen, men i motsetning til de to andre disputtene vi har sett, svarer ikke Lie med å rettferdiggjøre seg selv eller virksomheten til huset. Disputten fremstår derfor som noe uavklart.

⁴⁷ <http://www.f-b.no/nyheter/forste-tegn-til-rate-i-litteraturhuset-1.7859309> [Lesedato: 26.6.14]

Vi har sett at litteraturhusenes fokus på samfunnsoppdrag kan ses på som en form for etterlignende isomorfisme som klargjør hva deres oppgaver overfor offentligheten er. Tett knyttet til hva litteraturhusene definerer som deres oppgaver, er hvordan de forholder seg til publikum, som jeg vil vie siste del av analysekapitlet til.

«De der på Litteraturhuset» - om litteraturhusenes publikum

Denne siste analysedelen adresserer det tredje delspørsmålet, og spør hva som kjennetegner litteraturhusenes forhold til publikum. Kommunikasjonen med publikum kan sies å være en essensiell del av litteraturhusenes virke. Vi har sett at litteraturhusene er opptatt av å kommunisere at de tilbyr et bredt utvalg av arrangementer, både litterært og ikke-litterært, noe som brukes for å nå ulike deler av befolkningen. Det er likevel rimelig å anta at litteraturhusene har et segment som bruker husene oftere enn andre. Hvorvidt litteraturhusene kan sies å ha et *kjernepublikum*, adresserer dette temaet. Informantene understreket at siden ingen av husene gjennomfører publikumsundersøkelser ut over å telle antall besøkende på sine egne arrangementer, må de ta forbehold om at de vet for lite om publikummet sitt⁴⁸. Litteraturhusene gjennomfører ikke publikumsundersøkelser fordi det viktigste er antall besøkende på arrangementene og husene for øvrig. De ansatte har likevel oppfatninger om hvem den typiske litteraturhuspublikummeren er. Eline Skaar Kleven fortalte meg at de ser på deres kjernepublikum som «allment lesende mennesker mellom 30 og 50 år, med en overvekt av kvinner», samtidig som hun understreket at alle typer mennesker bruker huset. Kristin Helle-Valle ved Litteraturhuset i Bergen fortalte meg at essensen av dem som går på et litteraturhus er voksne mennesker som gjerne er tilknyttet universitetet og høyskolene i området. Merete Lie fremholder at deres arrangementer er mest populære blant voksne mennesker, der menn over 60 gjerne er interessert i historie-relaterte arrangementer, mens kvinner er mer interessert i det skjønnlitterære. Aslak Sira Myhre fortalte at de har så stor gjennomstrømning at det er vanskelig å skille ut hva som er kjernepublikummet. Ulike arrangementer har ulike publikummere. Det er likevel en stor gruppe som alltid kommer, det Myhre refererer til som litteraturhusenes «default mode»: den hvite middelklassen og intellektuelle, «skravleklassen». Denne gruppen kjennetegnes også ved å gå på flere ulike typer arrangementer. Som vi så tidligere i kapitlet, ses denne publikummeren på som en omnivore med et stort repertoar av interesser, som gjør at det ikke er nødvendig å programmere aktivt for å treffe denne gruppen. Kjernepublikummet karakteriseres videre som politisk bevisste, urbane, og del av den høyt utdannede delen av befolkningen.

⁴⁸ I intervjuet med markedsansvarlig i Deichmanske bibliotek, Martin Bråthen, kom det frem at de driver utstrakte publikumsundersøkelser, noe de er pålagt å gjøre i henhold til folkebibliotekloven. Dette skiller dem fra litteraturhusene, som ikke har slike forpliktelser.

Tett knyttet til hva litteraturhusenes kjernepublikum er, finner vi spørsmålet om hva de ansatte legger i det å ha en *profil*, og hva denne består i. Profil forstås her som en fellesnevner som angir hvilke temaer som er viktig å formidle. I likhet med at informantene uttrykker forbehold knyttet til å identifisere hva som er kjernepublikummet, blir også det å ha en profil sett på som ekskluderende. Kristin Helle-Valle understreket at de ikke har en profil i betydningen en overbygning eller ramme for hele huset og virksomheten, fordi en slik ramme ville hindret nyskaping. Det er likevel et gjennomgående tema at informantene mener et litteraturhus bør holde fokus på den norske romanen, enten denne refereres til som kunstroman eller kvalitetslitteratur. Aslak Sira Myhre fortalte meg at det er viktig å skille mellom hva som er deres profil er og hva *oppfatningen* om Litteraturhuset i Oslo er:

Så hva er profilen vår? Profilen vår er mangfold. Hva oppfattes vi som? Det er noe annet enn profilen vår. Vi oppfattes som hvit middelklasse og de der på litteraturhuset: «The chattering classes», en plass for kultureliten. Vi må motprogrammere dette (Aslak Sira Myhre).

I likhet med Helle-Valle understreker Myhre at en profil må være bred for å ikke virke ekskluderende på publikum. Som vi så i kapittel 2 om Habermas, besto publikum på kaffehusene og salongene hovedsakelig av borgerskapet, men disse arenaene skulle alltid være åpne for at nye kom til, og utgjøres av mennesker med alle typer bakgrunner. Det samme publikumsidealet gir seg til kjenne i intervjuene. Gjennom å henvende seg til nye publikumsgrupper kan man ifølge Myhre motarbeide den oppfatningen offentligheten har av huset, og heller opparbeide et faktisk mangfold av publikummere. Dette gjøres også for å fjerne seg fra det lite attraktive kulturelite-stempelet som det å ha et utpreget middelklassepublikum kan sies å føre med seg.

Arbeidet med å nå nye publikumsgrupper består hovedsakelig i å tiltrekke seg minoritetsgrupper, noe som er tydeligst til stede i intervjuene og tekstene knyttet til Litteraturhuset i Oslo. I deres vedtekter står det at «Litteraturhuset skal ha et særlig fokus på arbeidet med minoriteter, og da spesielt blant ungdom» (Litteraturhuset i Oslo 2013). Et langsiktig tiltak for å kommunisere med minoritetsgruppene i byen er barnehage-satsningen hvor én barnehage fra østkanten i Oslo og én fra vestkanten kommer og spiser lunsj sammen. Målsetningen med konseptet er å være en møteplass for barn som vanligvis ikke møter hverandre, fordi Oslo oppleves som en by med klare etniske skillelinjer. I forbindelse med en rekke ungdomsarrangementer rettet mot minoritetsungdom tilbyr huset gratis buss-skyss til og fra de innvandrer-tette bydelene i Oslo. Et eksempel som blir trukket frem i intervjuene er et meget populært arrangement som ble avviklet i 2010 med den somaliske forfatteren Nuruddin Farah. Et av hovedformålene var her å rekruttere nye publikumsgrupper. Arrangementet ble reklamert for på Grønland, og både løpesedler og selve arrangementet foregikk på somali. Et provisorisk bønnerom ble opprettet i kjelleren. Et lignende tiltak er også blitt gjort for

polske bygningsarbeidere. Aslak Sira Myhre holdt frem at grunnen til at dette og lignende arrangementer lykkes, er fordi minoritetene ikke adresseres eksplisitt:

Som Groucho Marx' kloke sitat: «I would never join a club that wants me as a member». Hvis du vil ha minoritetsungdom, må du aldri si at du lager et arrangement for minoritetsungdom, da kommer det ingen [...]. Det å se forbi den anglo-saksiske sfæren og invitere ikke-vestlige forfattere til huset er det viktigste grepet for å få minoriteter til å komme. [...] Men målgruppetenkningen må du holde for deg selv (Aslak Sira Myhre).

Et arrangement med lignende målsetning er samtalen mellom den svenske hip-hop artisten Timbuktu (Jason Diakité) og journalist Jonas Hassen Khemiri, med påfølgende konsert. I lederartikkelen *Kulturkamp* skriver Aslak Sira Myhre at Diakité er mer enn bare et innvandrerlibi, ved at han har vært med på å definere hva det vil si å være svensk (Litteraturhuset i Oslo 2013d). Det svenske ordskiftet har i lengre tid enn i Norge vært preget av mennesker med innvandrerbakgrunn, skriver Myhre, og dermed også hatt en tydeligere debatt om hva det vil si å være svensk. Ved å vektlegge at offentligheten trenger personer med innvandrerbakgrunn, peker Myhre på at vi i Norge har noe å lære av Sverige. Arrangementet skiller seg riktignok fra Farah-arrangementet ved å ha et eksplisitt fokus på hva det vil si å være del av en minoritet og majoriteten. Eline Skaar Kleven fortalte meg at det i utgangspunktet var liten interesse for dette arrangementet, og at de forsøkte å skape mer interesse gjennom oppsøkende markedsføring til ulike minoritetsorganisasjoner.

Rekruttering av nye publikumsgrupper og fokus på å være en inkluderende arena er i tråd med kulturpolitikken, noe også Larsen (2013a) fant i sin studie av Operaen og Oslo-Filharmonien. Disse organisasjonene ser det på som sin oppgave både å lære opp nye publikumsgrupper ved å la disse bli eksponert til opera og ballett, spesielt barn, både for å sikre morgendagens publikum, men også som et mål i seg selv (Larsen 2013a: 7). Kristin Helle-Valle ved Litteraturhuset i Bergen fortalte at de har vanskeligheter med å nå fremmedkulturelle hvis de ikke er del av de akademiske miljøene. Også Litteraturhuset i Fredrikstad har en målsetning om å nå minoritetsbefolkningen i byen, blant annet med arrangementer med religion og ytringsfrihet som tema. Merete Lie understreket at flere av disse var myntet på minoritetsbefolkningen i byen, men at det hovedsakelig var etnisk norske kristne mennesker som kom på disse arrangementene.

Inkludering av nye publikumsgrupper er også relatert til det som kalles publikumsutvikling. Publikumsutvikling får mye fokus i kultursektoren, og i likhet med kvalitetslitteratur er det et begrep det kan legges mange betydninger i. Foreningen Norsk publikumsutvikling⁴⁹ definerer

⁴⁹ En medlemsforening som arbeider for å øke kunnskapen om publikum for å få økt oppslutning rundt medlemmenes kulturtilbud. Foreningen har en forståelse av kunsten som må sies å være meget habermasiansk: «Vi har en grunnleggende tro på kunst og kultur som avgjørende for vår identitet, selvforståelse og som drivkraft for samfunnsutviklingen [...]» http://norskpublikumsutvikling.no/?page_id=40 [Lesedato: 26.6.14]

publikumsutvikling som «en sammensatt metode for målrettet og langsiktig arbeid med å øke publikumsoppslutningen både blant eksisterende publikum (gjenbesøk) og helt nye grupper» (Danielsen 2010: 7). Informantene uttrykker at de ikke er opptatt av selve begrepet, siden det fører til vitenskapeliggjøring, unødig papirarbeid, og en endeløs rekke av seminarer. Det som informantene oppfatter som sentralt, er derimot å tiltrekke seg nye publikumsgrupper. Dette arbeidet fremheves også som det vanskeligste, et område hvor det er viktig å tenke ukonvensjonelt for å lykkes, et poeng som vi finner igjen i den statlige kulturpolitikken (NOU 2013). Litteraturhusene kan derfor sies å gjøre mye av det samme arbeidet knyttet til publikumsutvikling som det statlige kulturorganisasjoner gjør. Aslak Sira Myhre fortalte at for ham handler begrepet om å bevise sin eksistens gjennom å tilby kvalitetsprogram som publikum får utbytte av på alle nivåer. Publikumsutvikling kan derfor ses i sammenheng med opplysningsfunksjonen litteraturhusene har: Arrangementer som oppleves som berikende for individet vil sørge for at publikum kommer tilbake. Merete Lie ved Litteraturhuset i Fredrikstad understreket at arbeidet med å tilby et program av høy kvalitet på sikt vil kunne sikre rekrutteringen av nye publikumsgrupper. Kristin Helle-Valle knytter begrepet til sin bakgrunn som publisist i NRK, hvor det var vanlig å utarbeide strategier for å tiltrekke seg ulike publikumsgrupper gjennom brede sendeflater. Ifølge Helle-Valle lå forholdene til rette for å få et fast publikum for Litteraturhuset i Bergen fordi byen har stort sett de samme institusjonene som det Oslo har: Forskningsinstitutter, universitet og høyskoler.

Vi har i dette kapitlet diskutert hvordan litteraturhusene både er en del av den europeiske tradisjonen for LiteraturHaus og forhandler med denne, og måten de ansatte ved litteraturhusene forholder seg til smak og kulturelle hierarkier. I tillegg har jeg drøftet litteraturhusenes legitimeringsretorikk, og fokusert hovedsakelig på litteraturhusenes samfunnsoppdrag. Den siste delen av kapitlet dreide seg rundt hvordan litteraturhusene forholder seg til sitt publikum. Jeg vil i det neste kapitlet oppsummere og drøfte funnene av den empiriske analysen.

5. Drøfting og konklusjon

Jeg har i oppgaven undersøkt hva som kan sies å kjennetegne litteraturhuset som norsk kulturinstitusjon. Delspørsmålene til grunn for oppgaven spør hvilke oppfatninger om kvalitet som dominerer blant informantene, hva som kjennetegner litteraturhusenes legitimeringsretorikk og deres forhold til publikum. Litteraturhusene kan sies å kjennetegnes av å ha en meget bred tilnærming til ulike typer litteratur og kulturuttrykk. Informantene hevder i all hovedsak at det er legitimt å benytte seg av kulturelle hierarkier, hvor noen typer litteratur og kultur ses på som bedre enn andre, samtidig som de mener at et litteraturhus også må inkludere den mindre gode litteraturen. Husene søker å være demokratiske arenaer som både skal opplyse sitt publikum og vedlikeholde den offentlige samtalen. Jeg vil i dette avslutningskapitlet diskutere og oppsummere videre de viktigste momentene fra den empiriske analysen. Først drøfter jeg betydningen LiteraturHaus-tradisjonen har hatt for de norske litteraturhusene, før jeg diskuterer hvorvidt omnivore-tesen og Skarpenes' funn gjør seg gjeldende i datamaterialet. Videre sammenfatter jeg hva som kjennetegner de ansattes legitimeringsretorikk. Jeg drøfter så hvorvidt litteraturhusene kan ses på som kontemporære borgerlige offentligheter, før jeg ser forskningsspørsmålene i sammenheng.

Oversetting av LiteraturHaus-tradisjonen

Vi har sett hvordan litteraturhusene har hentet inspirasjon fra den europeiske tradisjonen i hvordan husene er utformet og drives etter armlengdesprinsippet, hvor uavhengighet fra finansieringskildene ses på som avgjørende. Litteraturhusene henvender seg riktignok i større grad mot et bredere lag av befolkningen enn det som er vanlig i den europeiske tradisjonen. Dette vil jeg hevde er forhandling med og *oversetting* av LiteraturHaus-konseptet til norske forhold: En oversetting som skjer via det jeg har referert til som det egalitære nasjonale repertoaret. Dette innebærer å åpne opp for litteratur som ikke ses på som høyverdig, som krim og serielitteratur, være et flerbrukshus som tilbyr flere typer aktiviteter, og å sidestille samfunnsspørsmål med det rent litterære. Oversettingen kan forklares ut fra tre aspekter. For det første var behovet for et litteraturhus i Norge begrunnet hovedsakelig i en oppfatning Fritt Ord hadde om at hovedstaden manglet fysiske møteplasser for debatt og meningsbrytning, snarere enn en rendyrket litterær arena. For det andre måtte LiteraturHaus-konseptet tilpasses et mangfold av lesere og typer litteratur, inkludert sakprosaen og kulturuttrykk som kun delvis kan forbindes med det skrevne ord. Begge disse momentene kan føres tilbake til initiativtager Fritt Ord, og betydningen Fritt Ord har hatt for hvordan litteraturhus-institusjonen i Norge har utviklet seg til å bli må derfor kunne sies å være stor.

For det tredje oppfatter litteraturhusenes ansatte det som viktig å ikke å bruke husene som promoteringsarenaer for sin egen smak og preferanser, noe som skiller dem fra spesielt det tyske

LiteraturHaus. Et for tydelig personlig preg på programmet ses på som innsnevrende og i strid med formålet om å være en demokratisk arena som styrker ytringsfriheten og mangfoldet i det norske samfunnet.

Smak med forbehold

Oversettingen av LiteraturHaus-tradisjonen kan sies å ha konsekvenser også for hvordan de ansatte forholder seg til kvalitet og smaksdommer. Ved å fristille litteraturhusene fra dets leder, åpnes det også i større grad opp for litteratur som ikke vurderes som høyverdig. Denne fristillingen blir sett på som nødvendig for husets overlevelse: Et litteraturhus bør ikke assosieres med en snever kulturforståelse. Aslak Sira Myhre avviser både kvalitetsbegrepet og smaksdommer som illegitime. Myhres avvisning av kvalitetsbegrepet kan som vi har sett tolkes på bakgrunn av hans virke som politiker i Rød Valgallianse (nå partiet Rødt), og i Foreningen !les. Dette er stillinger som kan tenkes å gjøre det vanskelig å uttrykke offentlig at noen typer litteratur er bedre enn andre. Myhre inntar samme posisjon som de av Skarpenes' informanter som mener det ikke er moralsk akseptabelt å felle smaksdommer og operere med kulturelle hierarkier.

De øvrige informantene benytter seg derimot både av begrepet kvalitetskultur, og anerkjenner kulturelle hierarkier. Kvalitetslitteratur ses på som litteratur som har større meningstetthet enn mer underholdningsbasert litteratur, som i tillegg er likere og mer formelpreget enn den høyverdige litteraturen. Det er ingenting ved informantenes utsagn som tyder på at kulturelle dommer sidestilles med moralske, slik vi så hos Skarpenes. Kvalitet ses på som noe som er immanent i kulturuttrykket, og oppfatningene av kvalitet og kulturelle hierarkier kan sies å være mer faglig fundert i litteraturvitenskapen og den kanoniserte litteraturen. Slike oppfatninger er likevel kun legitime hvis de ledsages av forbehold om verdien av andre typer litteratur. Jeg vil tolke disse forbeholdene som at det egalitære kulturelle repertoaret setter rammene for hva de ansatte mener er akseptabelt å si innenfor en litterær arena som litteraturhus. Dette kan sees i sammenheng med at de ansatte innehar en ekspertrolle, en rolle som gjør dem kvalifisert til å mene mye om litteratur, samtidig som den innebærer en viss risiko for å oppfattes som virkelighetsfjern og elitær. Jeg vil hevde at det å rendyrke denne ekspertrollen ikke oppfattes som akseptabelt. De ansatte vil derfor uttrykke seg mer forsiktig og ta forbehold når de feller smaksdommer.

Et annet funn er at de ansatte, og spesielt lederne, understreker viktigheten av å tilby et breddeprogram, hovedsakelig forstått som å tilby arrangementer om serielitteratur og kriminalromaner, selv om det er liten publikumsoppslutning rundt disse. Det kan tenkes at dette skyldes at det foreligger visse forventninger i Norge om å fremstille kulturorganisasjoner på denne måten, altså kan dette skyldes en form for tvungen isomorfisme (DiMaggio og Powell 1983). Jeg vil også hevde at denne typen uttalelser kan ses i sammenheng med litteraturhusenes behov for å legitimere seg som verdige mottagere av statlig støtte.

Analysen har vist at informantene i stor grad støtter opp under omnivore-tesen ved at populærkultur har en selvskreven plass i litteraturhusenes program, og i de ansattes egen smak. Det verdifulle som ligger i å inneha et stort register og manøvrere mellom det høyverdige og det populære er gjennomgående hos de ansatte. Dette gjelder riktignok ikke alle typer populærkultur: Innad i populærkulturen vil det være et skille mellom det som er akseptert og ikke. Serielitteraturen og kriminallitteraturen ses på som mindre akseptert enn bøker om fotball, og Litteraturhuset i Oslos *Nachspiel*-foredrag⁵⁰, hvor forfattere snakker om deres favorittband, inkluderer ikke country og dansebandmusikk. Intervjumaterialet gir derfor grunn til å hevde at den mer avanserte populærkulturen er den aksepterte, snarere enn all populærkultur, og kjennskap til disse skillelinjene blir nærmest tatt for gitt. Bildet de ansatte har av publikummeren reflekterer også dette. Den typiske litteraturhus-gjesten er etter alle solemerker en alteter: Hun innehar et stort interessefelt og kompetanse, og er, for å sette det litt på spissen, like fortrolig med HBOs tv-serier som med smal, dansk poesi. I motsetning til bildet av publikummeren som alteter, ses de som kun er opptatt av én type litteratur på som snevre og ensrettede. Personer med en slik smak kan som vi så i kapittel 2, betegnes med begrepet *univores* (Peterson 1992: 254).

Det er likevel forskjeller i hvordan ulike *typer* populærkultur formidles: Anerkjent populærkultur formidles gjerne på en intellektuell måte, mens den samme behandlingen av serielitteraturen vil kunne ses på som nedlatende. Denne typen litteratur må enten diskuteres på dens egne premisser, eller ikke formidles i det hele tatt. Gjennomgående i intervjuene er derfor en viss *berøringsangst* for de delene av programmet som ikke kategoriseres som av høy kvalitet. Det kan også tenkes at berøringsangsten skyldes en frykt hos informantene for å oppfattes som snobbete. Til sammenligning kan den mer høyverdige litteraturen gjerne formidles på en uhøytidelig og leken måte.

Vi har sett at hos Skarpenes' informanter måtte kulturelle vurderinger «vaskes i moral» (2007: 555). Hos de ansatte ved litteraturhusene kan vi heller snakke om at kulturelle vurderinger må «vaskes i forbehold».

Litteraturhusenes legitimeringsretorikk

Litteraturhusenes samfunnsoppdrag kan sies å være en sentral del av deres legitimeringsretorikk, som innebærer at litteraturhusene pålegger seg selv et sett av oppgaver og målsetninger. Disse er effektive retoriske verktøy for å kommunisere litteraturhusenes relevans overfor samfunnet. Kjernen i samfunnsoppdragene, slik de kommer til uttrykk i intervjuene og tekstene, er at litteraturhusene skal legge til rette for, vedlikeholde og beskytte den offentlige samtalen. Det jeg har kalt litteraturhusenes *opplysningsfunksjon*, hvor formålet om å opplyse publikum er en viktig del av samfunnsoppdraget. I

⁵⁰ *Nachspiel*-foredrag <http://litteraturhuset.no/nyheter/2013/nachspilforedrag.html> [Lesedato 10.6.14]

tillegg vektlegges det at litteraturhusene skal være en møteplass hvor aktuelle saker og meninger kan diskuteres. Legitimeringsretorikken knyttet til disse oppgavene vil jeg plassere i den sivile verdiordenen (Boltanski og Thévenot 2006). Argumenter tilhørende denne verdiordenen kjennetegnes som vi så i kapittel 2 ved at noe er til samfunnets beste. Offentlig samtale og debatt ses på som en forutsetning for et levedyktig demokrati, og er dermed fellesgoder for alle borgerne av et samfunn.

Litteraturhusene er private, ideelle stiftelser som er avhengige av overskudd. De kommersielle aspektene ved å drive et litteraturhus er likevel i liten grad til stede i de ansattes legitimeringsretorikk. Litteraturhusenes mellomposisjon mellom den sivile og verdiordenen for markedet er derfor ikke sentral i litteraturhusenes legitimeringsretorikk.

Fritt Ords initiativ til å opprette litteraturhus i Norge var på grunnlag av en oppfatning om at offentligheten og ytringsfriheten var under press fra kommersielle krefter. Litteraturhusenes kommunisering av deres samfunnsoppdrag kan derfor ses på som en legitimering overfor Fritt Ord for å vise at de inntar den rollen de var tiltenkt. En forutsetning som ligger i litteraturhusenes samfunnsoppdrag er at så mange som mulig har tilgang til husene. Kommunikasjon med nye publikumsgrupper, spesielt minoritetsgrupper, er derfor en viktig del av de ansattes legitimeringsretorikk. Kommunikasjonen med publikum kan i liten grad sies å være rettet mot kjernepublikummet. Videre benytter de ansatte seg av rettferdiggjøringer som søker å «avmystifisere» litteratur og litteraturarrangement-opplevelsen, fordi disse kan oppfattes som utilgjengelige og høytstående størrelser av det brede lag av befolkningen. Dette kan ses i sammenheng med Larsens (2013a, 2013b) poeng om avmystifisering av høykultur som en del av legitimeringen av kulturorganisasjoner. Å kommunisere til offentligheten at litteraturhusene er demokratiske arenaer kan også ses på som sentralt for å sikre offentlig støtte.

Litteraturhusene som kontemporære borgerlige offentligheter?

Kan litteraturhusene sies å legge til rette for den demokratiske dialogen som ethvert liberalt demokrati forutsetter, og dermed ses på som kontemporære borgerlige offentligheter? Jeg vil her ta utgangspunkt i Habermas' kriterier for offentlighetens institusjoner slik disse er skissert i kapittel 2, før jeg går over til en mer generell drøfting av Habermas' gyldighet for det empiriske materialet.

Det første kriteriet hos Habermas (1991: 33) var at disse institusjonene skal være felleskap av likemenn og -kvinner. Litteraturhusenes kjernepublikum består av utdannede, voksne mennesker av begge kjønn. Kjønn virker derfor ikke å være en barriere for deltagelse på litteraturhusene. Videre var det et krav at etnisk tilhørighet ikke skulle ha noen betydning for deltagelse. Verken Litteraturhuset i Bergen eller Fredrikstad evner i stor grad å favne minoritetene, og ifølge Litteraturhuset i Oslo kommer minoritetsgruppene som resultat av aktiv markedsføring, men når dette arbeidet trappes ned «endrer hudfargen på huset seg», som Aslak Sira Myhre uttrykte i intervjuet. Deltakelse på litteraturhusene kan derfor ikke sies å være uavhengig av etnisk tilhørighet.

Videre skulle dette fellesskapet ikke avhenge av økonomiske ressurser. De fleste arrangementene er gratis, eller har forholdsvis lav inngangspris, og litteraturhusene i utvalget er godt besøkt. Likevel har den offentlige debatten nettopp handlet om at litteraturhusene har en elitær og ekskluderende profil. Jeg vil hevde at dette ikke primært avhenger av økonomiske ressurser, men snarere oppfatningen om at et litteraturhus er et sted for den utdannede middelklassen: «skravleklassen». *Oppfatningen* av hva slags kultur som preger disse husene kan derfor tenkes å være en barriere for deltakelse for deler av befolkningen. Dette gjenspeiles også i litteraturhusenes forsøk på å senke terskelen for å delta gjennom blant annet å være flerbrukshus, og kommunikasjon med publikum hvor det benyttes et språk som søker å motvirke kulturelite-stempelet. Det kan innvendes at utleievirksomheten litteraturhusene har vil omfatte flere deler av befolkningen enn kun litteraturhusenes egne programmer. Likevel er de som benytter seg av litteraturhusenes lokaler hovedsakelig organisasjoner med egne medlemmer, noe som gjør at disse arrangementene og de tilhørende diskusjonene i praksis vil være lukket for offentligheten. I tillegg vil promoteringen av slike arrangementer i stor grad foregå innad i organisasjonene.

Det andre kjennetegnet ved de ulike «Tischgesellschaften» og «salongene» var at ingen temaer skulle være unndratt diskusjon (Habermas 1992: 34). Dette er et poeng som går igjen i intervjuene, hvor det fremheves at såfremt arrangementene ikke bryter norsk lov, skal det i prinsippet være åpent for alle arrangører å bruke husene, og dermed skal alle temaer også kunne tas opp til diskusjon. Dette er et resultat av praktiske hensyn: kontroll av hvilke arrangementer som er egnet eller ikke vil kreve mye ressurser av de ansatte. Vi har også sett at en del av litteraturhusenes samfunnsoppdrag handler om å tematisere det som ikke lenger har medienes oppmerksomhet, det jeg har referert til som en form for agendasetting. En følge av at de norske litteraturhusene vil skille seg fra den tyske er at spesielt lederne skal motarbeide sin egen smak og preferanser, og dermed åpne for et reelt mangfold. Dette vil jeg hevde fører til at flere temaer tas opp til diskusjon enn hvis husene hadde vært mer lik den tyske tradisjonen.

Det tredje og siste kriteriet for offentlighetens institusjoner at selv om publikummet ved offentlighetens institusjoner kunne være vel så eksklusivt, skulle det ikke «lukke seg helt og stivne i form av en klikk» (Habermas 1991: 34). Alle skulle kunne bli en del av publikummet. Kan litteraturhusenes publikum ses på som uavsluttet? Arbeidet de ansatte gjør for å sikre nye publikumsgrupper kan som vi har sett kun sies å være delvis vellykket, en oppfatning de ansatte også deler. Likevel var det hos Habermas et poeng at alle i samfunnet i prinsippet *kunne* ta del i de offentlige samtale og diskusjonene. Det er grunn til å anta at dette er tilfellet for litteraturhusenes publikum, selv om det uten publikumsundersøkelser vil være vanskelig å vurdere om litteraturhusenes publikum i praksis kan ses på som uavsluttet.

En forvaltet samtale

Habermas poengterer at det i nyere tid finnes en tendens til at selve diskusjonen i offentligheten har fått et varepreg og blitt underlagt streng forvaltning. Denne kritikken kan sies å ramme litteraturhusene. Litteraturhusene har ulike programkonsepter som alle mer eller mindre følger den samme strukturen. Det typiske arrangementet består av én eller to gjester og én intervjuer, eventuelt et panel med debattanter (som hovedsakelig er mennesker som allerede har tilgang til offentlighetens samtaler), samt én ordstyrer. Foredragene er innrettet slik de vanligvis er på et universitet: en foredragsholder snakker til forsamlingen før det åpnes for spørsmål de siste minuttene. Arrangementene varer stort sett cirka en time. For litteraturhusene er dette en effektiv måte å programmere på, og kjennetegner programkonseptene hos alle husene i utvalget. Jeg vil hevde at strukturen på programkonseptene gjenspeiler forvaltningen av den offentlige samtalen slik Habermas fremstiller den. Litteraturhusene selger opplevelser, enten av litterær eller kunnskapsmessig art, i gjenkjennelige formater og til en akseptabel pris. Dette vil jeg hevde hindrer fri debatt og meningsbrytning. I tillegg vil denne strømlinjeformingen ha konsekvenser for hvordan litteraturhusene ser på publikummeren.

Passive kulturkonsumenter

Vi har sett hvordan litteraturhusene delvis kan sies å inneha de institusjonelle kjennetegnene som forutsettes for at de kan leve opp til det habermasianske idealet slik det kommer til uttrykk i *Borgerlig offentlighet*. Jeg vil her drøfte hvilken rolle publikummeren kan sies å inneha på litteraturhusene. Habermas understreker at forvandlingen av offentligheten også har hatt konsekvenser for publikum: Kommersialiseringen av kulturgoder, som var selve utgangspunktet for en offentlig form for resonnering, har trengt inn i selve resonneringen og gjort denne til en vare (Habermas 1991). Kombinert med kommersialismens seier over den meningsbærende pressen har publikum mistet evnen til kritisk resonnering og mottar passivt det som tilbys dem. Utformingen av husene er som vi har sett lagt opp slik at det skal være enklest mulig for publikum å gå inn. Det er gjennomgående at publikummeren ses på som en oppmerksom og vitebegjærlig, en alteter med stor kulturell kompetanse. Likevel er det evnen til å lytte og ta til seg det som til enhver tid sees på som viktig å kunne noe om, av Habermas klassifisert som «voksenopplæring» (1991: 152), som karakteriserer rollen til litteraturhus-publikummeren. Et illustrerende eksempel finner vi i en uttalelse⁵¹ av Kristin Helle-Valle, hvor det å *lytte* aktivt til samtaler om litteratur og aktuelle temaer, slik det foregikk i de franske salongene, blir sett på som deltakelse. Deltakelse i form av å kunne selv ta del i diskusjonene og utveksle meninger blir dermed tilsidesatt.

⁵¹ *Salongens oppstandelse* <http://www.nd.no/2013/02/salongens-oppstandelse/> [Lesedato: 26.6.14]

Snarere enn deltakelse er det en *kulturopplevelse* som tilbys litteraturhuspublikummeren, en opplevelse som gjerne ledsages av en tur i bokhandelen og et måltid i husets restaurant. Denne opplevelsen krever ikke mer enn tilstedeværelse og penger. Det kan innvendes at den samme publikumsoppfatningen dominerer i kulturinstitusjoner som ligner litteraturhusene, for eksempel teatrene, konsertarenaene og kinoer. Det som riktignok skiller litteraturhusene fra disse kulturorganisasjonene er deres eksplisitte fokus på å være en arena for meningsbrytning, noe som fordrer at også publikum må kunne delta hvis de skal kunne sies å skille seg fra for eksempel debattprogrammer i tv og radio. Litteraturhusenes arrangementer kan også sies å være for store til at publikum skal kunne ha reell mulighet til å diskutere og resonnerer sammen slik de foregikk i Habermas' salonger og kaffehus. Denne diskusjonen måtte i så fall vært avhengig av enda mer moderering og forvaltning, noe som igjen ville forsterket varepreget og hindret spontanitet. Arrangementer på folkebibliotekene har i så måte en mer deltakende form. Disse arrangementene foregår i mindre saler enn de vi kjenner fra litteraturhusene, og karakteriseres av liten avstand mellom ordstyrer eller forfatter og publikum. I tillegg varer arrangementene lenger, noe som åpner for mer deltakelse. Bibliotekene har ikke restauranter eller bokhandler der man oppfordres til å handle. Biblioteket er del av «den kulturelle grunnmuren» og når ut til det brede laget av befolkningen (NOU 2013: 304). Lesesirkler, språktreff og filosofikafé⁵² er eksempler på det typiske bibliotekarrangementet. Snarere enn kun å få kunnskap overført betones felleskapet ved litteraturen. Som det heter fra beskrivelsen av et filosofikafé-arrangement på Deichmanske bibliotek: «Publikum behøver ingen forkunnskaper, men må ha et ønske om å undersøke temaene sammen med andre».

Jeg vil derfor hevde at litteraturhusene hovedsakelig er et sted hvor man blir snakket for⁵³ av mennesker som er blitt invitert til å delta i arrangementet, eller mennesker innad i organisasjonene og foreningene som leier lokaler på litteraturhusene. Dette fører ikke nødvendigvis til videre diskusjon og samtale etter at arrangementene er over. I tråd med Habermas vil jeg hevde at opplevelsen litteraturhusene selger inviterer til konsumering snarere enn resonnering. Den frie og åpne debatten kan vanskelig sies å preget litteraturhusene i stor grad.

Oppsummering

Jeg vil her se de tre delspørsmålene i sammenheng med hverandre. Gjennom en oversetting av den europeiske tradisjonen for LiteraturHaus, tilpasset det egalitære nasjonale repertoaret har litteraturhusene åpnet opp for et mangfold av litteratur og debattarrangementer. Oppfatningen av kvalitet hos informantene kan sies å være i tråd med den vi finner i den europeiske tradisjonen, der kulturelle hierarkier ses på som legitime, men i Norge må den høyverdige smaken likevel ikke bli for

⁵² Slike arrangementer søker å diskutere filosofiske temaer sammen med en filosof.

<http://www.deichman.no/arrangement/filosofikafe-0> [Lesedato 26.6.14]

⁵³ En lignende kritikk ble fremmet av forfatter Paal Bjelke Andersen i et intervju i Klassekampen <http://klassekampen.no/58566/article/item/null/fullt-men-av-feil-folk> [Lesedato: 26.6.2014]

fremtredende. Litteraturhusene søker dermed både å være demokratiske arenaer, og demokratisere kulturen. De ansattes legitimeringsretorikk relateres på lignende måte hovedsakelig til den sivile verdiordenen, der rettferdiggjøringene av virksomhetene handler om at litteraturhusene har som formål å tjene til felleskapet og samfunnets beste. De demokratiske idealene kan også sies å prege litteraturhusenes kommunikasjon med publikum, ved at kjernepublikummet tilsidesettes til fordel for nye publikumsgrupper.

Litteraturhusene kan kun delvis sies å reflektere kaffehusene og salongenes ideelle offentlighetsstruktur slik de kommer til uttrykk hos Habermas (1991). Tittelen på oppgaven spør hvorvidt litteraturhuset kan ses på som det nye Folkets Hus. I lys av den foregående drøftingen vil jeg hevde at litteraturhusene ikke kan sies å leve opp til dette idealet.

Litteratur

Abbing, Hans (2002): *Why are artists poor? The Exceptional Economy of the Arts* Amsterdam: Amsterdam University Press

Andersen, Gisle og Mangset, Marte (2012) «Er forestillingen om det egalitære Norge resultatet av en målefeil? Om falske og ekte motsetninger mellom sosiologiske analyser av klasse og kultur». *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 02, 157-189

Boltanski, Luc (2008): «En sociologi der hele tiden settes på prøve- Interview med Luc Boltanski» *Dansk Sociologi*, 2 (19), 39-63.

Boltanski, Luc og Chiapello, Eve (2005): *The new spirit of capitalism*. London:Verso

Boltanski, Luc og Thévenot, Laurent (1999): «The Sociology of Critical Capacity». *The European Journal of Social Theory*, 2 (3), 359-377.

Boltanski, Luc og Thévenot, Laurent (2006): *On Justification. Economies of worth*. Princeton New Jersey: Princeton University Press.

Bourdieu, Pierre (1995): *Distinksjonen. En sosiologisk kritikk av dømmekraften*. Oslo: Pax forlag A/S.

Danielsen, Arild (2006): *Behaget i kulturen. En studie av kunst- og kulturpublikum*. Bergen: Norsk Kulturråd i kommisjon hos Fagbokforlaget

Danielsen, Kristin (2010): «Hva er publikumsutvikling?» I *Om publikumsutvikling*. Artikkelserien. (7-11) Bergen: Norsk publikumsutvikling

DiMaggio, Paul og Powell, Walter W. (1983): «The Iron Cage revisited: Institutional Isomorphism and Collective Rationality in Organizational Fields». *American Sociological Review*, 48, (2), 147-160

Engelstad, Fredrik (2010): «Rom med utsikt. Om å studere samfunnets toppsjikt». I Album, Dag., Nordli Hansen, Marianne og Widerberg, Karen (red.) *Metodene våre. Eksempler fra samfunnsvitenskapelig forskning*. (73-189) Oslo: Universitetsforlaget

Fog, Jette (2004): *Med samtalen som utgangspunkt: det kvalitative forskningsinterview*. København: Akademisk forlag

Fraser, Nancy (2007): «Rethinking the Public Sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy». I Calhoun, Craig (red.) *Habermas and the public sphere*. (109-143) London: MIT Press.

Frey, John (1952): «Gruppe 47». *Books Abroad*, 26: 237-239.

Gitlin, Todd (1998): «Public sphere or public sphericules?» I: Liebes, Tamar og Curran, James (red.) *Media, Ritual, Identity* (168-175) London: Routledge.

Greenwood, Royston., Oliver., Christine., Sahlin, Kerstin., og Suddaby, Roy (2008): «Introduction». I R. Greenwood, Royston., Oliver, Christine., Sahlin, Kerstin og Suddaby, Roy (red.) *The SAGE Handbook of Organizational Institutionalism*. (1–46) London: Sage

Habermas, Jürgen (1985): «Modernity- An incomplete project». I Foster, Hal (red.) *Postmodern culture*. (3-15) London: Pluto press

-- (1991): *Borgerlig offentlighet. En analyse av offentlighetens endrede struktur*. Gyldendal: Oslo

-- (1996): *Between Facts and Norms. Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*. Cambridge, Massachusetts: Polity Press.

-- (1999): «Borgerlig offentlighet- i tilbakeblikk» I Kalleberg, Ragnvald (red.) *Kraften i de bedre argumenter*. (79-113) Oslo: Ad Notam Gyldendal.

-- (2006) «Political Communication in Media Society: Does Democracy Still Enjoy an Epistemic Dimension? The Impact of Normative Theory on Empirical Research». *Communication Theory*, 16, 411–26.

Haugseth, Jan Frode (2012): *Forenklingens logikk: En studie av reproduksjonen av profesjonell identitet i IKT-organisasjoner*. PhD-avhandling. Trondheim: Institutt for sosiologi og statsvitenskap. NTNU.

Höllerer, Florian (2007): «A House (of Literature) for the Continent». *Culture Report Progress Europe*, 215-224.

Haarr, Tone. K og Krogstad, Anne (2011): «Myten om den norske kultureliten». *Sosiologisk tidsskrift*, 19 (1–2), 6–28.

Jagd, Søren (2011): «Pragmatic sociology and competing orders of worth in organizations» *European Journal of Social Theory*, 14, 343-359.

Jarness, Vegard (2013): *Class, status, closure. The Petropolis and cultural life*. Phd-avhandling. Bergen: Sosiologisk institutt. Universitetet i Bergen.

Johannesen, Hedvig Skontoft (2006): «Den skravlende eliten». *Samtiden*, 03, 16-27.

Kalleberg, Ragnvald (1996): «Forskningsopplegget og samfunnsforskningens dobbeltdialog». I Holter, Harriet og Kalleberg, Ragnvald (red.) *Kvalitative metoder i samfunnsforskning* (26-73) Oslo: Universitetsforlaget

Kangas, Anita og Vestheim, Geir (2010): «Institutionalism, cultural institutions and cultural policy in the Nordic countries». *Nordisk kulturpolitisk tidsskrift*, 13 (2), 267–284.

Kjeldsen, Jens (2006): *Retorikk i vår tid. En innføring i moderne retorisk teori*. Oslo: Spartacus.

Kvale, Steinar og Brinkmann, Svend (2010): *Det kvalitative forskningsintervju* Oslo: Gyldendal akademisk

Lamont, Michèle (1994): *Money, Morals, & Manners. The culture of the French and the American Upper-middle class*. Chicago: The University of Chicago Press

Lamont, Michèle og Thévenot, Luc (2000): «Introduction: Toward a renewed comparative cultural sociology». I Lamot, Michéle og Thévenot, Laurent (red.) *Rethinking comparative cultural sociology- Repertoires of Evaluation in France and the United States* (1-25) Cambridge: Cambridge University Press

Larsen, Håkon (2010): *Legitimering av almennkringkasting i Norge og Sverige*. Avhandling for Ph.D.-graden. Oslo: Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi. Universitetet i Oslo.

--(2010b): «Legitimation strategies of public service broadcasters: the divergent rhetoric in Norway and Sweden». *Media culture society*, 3, 267-281.

--(2012) «Kulturbegrepets historie i den nye kulturpolitikken». *Tidsskrift for kulturforskning*, 11 (4), 27-41.

--(2013a): «Legitimation work in state cultural organizations: the case of Norway»

-- (2013b): *Den nye kultursosiologien. Kultur som perspektiv og forskningsobjekt* Oslo: Universitetsforlaget

Litteraturhuset i Fredrikstad (2013): *Søknad til Fritt Ord* (søknad om finansiell støtte til opprettelse av Litteraturhuset i Fredrikstad)

-- (2013b): *Høsten er i gang!* Lederartikkel i programbladet til Litteraturhuset i Fredrikstad september 2013.

-- (2014): *I januar fyller vi ett år!* Lederartikkel i programbladet til Litteraturhuset i Fredrikstad januar 2014.

Litteraturhuset i Oslo (2007): *Eit mangfaldig hus*. Lederartikkel i programbladet fra åpningen i 2007. Tilgjengelig fra: <http://litteraturhuset.no/nyheter/2007/leiar.html> [Lesedato: 26.6.14]

--(2007): *Første program for Norges første litteraturhus*. Pressemelding. Tilgjengelig fra: <http://litteraturhuset.no/nyheter/2007/pressemelding-program.html> [Lesedato: 26.6.14]

--(2013): *Årsberetning Stiftelsen Litteraturhuset*. Årsberetning.

-- (2013b): *Sjølskryt*. Lederartikkel i programbladet for Litteraturhuset i Oslo august 2013.

-- (2013c) *Leiar*. Lederartikkel i programbladet for Litteraturhuset i Oslo oktober 2013.

-- (2013d): *Kulturkamp*. Lederartikkel i programbladet for Litteraturhuset i Oslo april 2013.

-- (2014a): *Krigen som ikke har en ende*. Lederartikkel i programbladet til Litteraturhuset i Oslo januar 2014.

-- (2014b): *Litteraturlandet* (Lederartikkel i programbladet april 2014)

Mangset, Per (2012): *Demokratisering av kulturen? Om sosial ulikhet i kulturbruk og -deltagelse*. TF-notat nr.7/2012 Bø i Telemark: Telemarksforskning

--(2013): *En armlengdes avstand eller statens forlengede arm? Om armlengdesprinsippet i*

De nasjonale forskningsetiske komiteer (2006): *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi*. Tilgjengelig fra:

<https://www.etikkom.no/Forskningsetikk/Etiske-retningslinjer/Samfunnsvitenskap-jus-og-humaniora/> [Lesedato: 26.6.14]

NOU (2013:4) *Kulturutredningen 2014*. Oslo: Kulturdepartementet

Nyhammer, Erlend (2008): *Mellom habitus og frihet: En kvantitativ studie av kulturelle forbruksmønstre i Norge*. Masteroppgave. Oslo: Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi. Universitetet i Oslo

Peterson, Richard A. (1992): «Understanding audience segmentation: From elite and mass to omnivore and univore». *Poetics*, 21, 243-258.

Peterson, Richard A. og Kern, Roger M. (1996): «Changing highbrow taste: From snob to omnivore» *American Sociological Review*, 61 (5), 900-917.

Prieur, Annick og Savage, Mike (2011): «Updating Cultural Capital Theory: A Discussion Based on Studies in Denmark and in Britain» *Poetics*, 39, 566-80.

Rapley, Tim (2007): *Doing Conversation, Discourse and Document Analysis*. London: Sage Publications DOI: <http://dx.doi.org/10.4135/9781849208901> [Lesedato: 26.6.14]

Repstad, Pål (2007): *Mellom nærhet og distanse. Kvalitative metoder i samfunnsfag*. Oslo: Universitetsforlaget.

Rimmer, Mark (2012). «Beyond Omnivores and Univores: The Promise of a Concept of Musical Habitus» *Cultural Sociology*, 6 (3), 299-318.

Rønning, Helge og Slatta, Tore (2013): «Makt og endring i den litterære institusjon». I Smidt, Vold, Oterholm (red.) *Litteratursosiologiske perspektiv* (93-118) Oslo: Universitetsforlaget

Røyseng, Sigrid (2000): *Operadebatten. Kampen om kulturpolitisk legitimitet*. Rapportserien. Oslo: Norsk kulturråd

Savage, Mike og Gayo, Modesto (2011): «Unravelling the Omnivore: A Field Analysis of Contemporary Musical Taste in the United Kingdom» *Poetics*, 39 (5), 337- 57.

Sennet, Richard (2002): *The Fall of Public Man*. London: Penguin Books

Silverman, David (2013): *Doing qualitative research: a practical handbook*. Los Angeles: Sage

Skarpenes, Ove og Hestholm, Roger I. (2007): «Den «nye» franske pragmatikken». *Sosiologisk årbok, 1* (2), 71-102.

Skarpenes, Ove (2007). «Den «legitime kulturens» moralske forankring». *Tidsskrift for Samfunnsforskning, 48* (4), 531–558.

Skarpenes, Ove og Sakslind, Roger (2008). «Kulturforskning og empirisk analyse. Svar til Skogen m.fl.» *Tidsskrift for Samfunnsforskning, 49* (2), 265–273.

Skogen, Ketil., Stefansen, Kari., Krange, Olve og Strandbu, Åse (2008): «En pussig utlegning av middelklassens selvforståelse. En kommentar til Ove Skarpenes». *Tidsskrift for Samfunnsforskning, 49* (2), 259–264.

-- (2008b). «Sluttreplikk til Skarpenes og Sakslind». *Tidsskrift for Samfunnsforskning, 49* (3), 435–439.

Sloterdijk, Peter (2005): *Kritik av den kyniske fornuft*. København: Det lille Forlag.

Slaatta, Tore (2010) «Å markere forfatterskap». *Nytt Norsk Tidsskrift, 3* (27), 256–265.

Smidt, Jofrid Karner, Oterholm Knut og Vold, Tone: «Hva er litteratursosiologi? Teoretiske perspektiver». Smidt, Vold, Oterholm (red.) *Litteratursosiologiske perspektiv* (21-63) Oslo: Universitetsforlaget

Soltau, Heide (2010): *Germany's 'literature houses' stress reading books over selling them*
Tilgjengelig fra: <http://www.dw.de/germanys-literature-houses-stress-reading-books-over-selling-them/a-5731835> [Lesedato: 26.6.14]

Spillman, Lyn (2002): *Cultural sociology*. Malden, Massachusetts: Blackwell

Thagaard, Tove (2009): *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. Oslo: Fagbokforlaget

Thévenot, Laurent (2007): «The Plurality of Cognitive Formats and Engagements: Moving between the Familiar and the Public». *European Journal of Social Theory, 10* (3), 409–423.

Thévenot, Laurent., Moody., Michael og Lafaye, Claudette (2000): «Forms of valuing nature: Arguments and modes of justification in French and American environmental disputes». I 64

Lamont, Michèle og Thévenot, Laurent (red.) *Rethinking Comparative Cultural Sociology. Repertoires of Evaluation in France and the United States*. (229-273) Cambridge: Cambridge University Press

Vaage, Odd Frank (2012): *Norsk kulturbarometer 2012*. Oslo-Kongsvinger: Statistisk Sentralbyrå

Wagner, Peter (1999): «After justification: Repertoires of Evaluation and the Sociology of Modernity». *European Journal of Social Theory*, 2 (3), 341-357.

Widerberg, Karin (2001): *Historien om et forskningsopplegg: en alternativ lærebok*. Oslo: Universitetsforlaget

Zaret, David (2007): «Religion, science and Printing Culture in the Public Sphere in the Seventeenth-Century England». I Calhoun, Craig (red.) *Habermas and the Public Sphere*. (221-236) London: MIT Press.

Ytreberg, Espen (2004): «Norge: mektig middelkultur». *Samtiden*, 3, 6-16.

Østerdal, Idun Knutsdatter (2013): *Elitistiske forfattere, defensive politikere og bekymrede bibliotekarer. Debatten om etablering av litteraturhus i Trondheim i Adresseavisen 2008–2013* Trondheim: Det humanistiske fakultet. NTNU.

Østerberg, Dag (1997): *Fortolkende sosiologi 2. Kultursosiologiske emner*. Oslo: Universitetsforlaget

Aakvaag, Gunnar Colbjørnsen (2008): *Moderne sosiologisk teori*. Oslo: Abstrakt forlag

Andre kilder

Audiatur <http://www.audiatur.no/festival/?lang=en> [Lesedato: 26.6.14]

Bokmålsordboka <http://www.nob-ordbok.uio.no/perl/ordbok.cgi?OPP=&bokmaal=+&ordbok=bokmaal> [Lesedato: 26.6.14]

Byen og huset. Tilgjengelig fra: <http://litthusfred.no/slik-er-bygget-og-vi-organisert/> [Lesedato: 26.6.14]

Den nye romanen? Nærlesing av The Wire.
<http://litteraturhuset.no/program/2013/09/denyeromanen.html> [Lesedato 26.6.14]

Faste arrangementer <http://litteraturhuset.no/program/arrangementer.html> [Lesedato: 26.6.14]

Faste konsepter <http://www.litthusbergen.no/program/faste-konsepter/> [Lesedato: 26.6.14]

Filosofikafé <http://www.deichman.no/arrangement/filosofikafe-0> [Lesedato 26.6.14]

Foreningen !les <http://foreningenles.no/om-oss> [Lesedato: 26.6.14]

Forfattere og forlag bør selv støtte Litteraturhuset <http://www.aftenposten.no/kultur/--Forfattere-og-forlag-bor-selv-stotte-Litteraturhuset-7350632.html#.U5Wiyi83o8Z> [Lesedato: 26.6.14]

Forskrift om produksjonstilskudd til nyhets- og aktualitetsmedier
<http://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2014-03-25-332> [Lesedato: 26.6.14]

Fullt, men av feil folk? <http://klassekampen.no/58566/article/item/null/fullt-men-av-feil-folk>
[Lesedato: 26.6.14]

Første tegn til råte i Litteraturhuset? <http://www.f-b.no/nyheter/forste-tegn-til-rate-i-litteraturhuset-1.7859309> [Lesedato: 26.6.14]

Gentlemen prefer blondes. <http://litteraturhuset.no/program/2013/10/gentlemenpreferblondes.html>
[Lesedato 27.5.14]

Hvit elefant Artikkel i Klassekampen 12.5.2007

Kommersiell kvalitet <http://www.litthusbergen.no/program/2014/02/kommersiell-kvalitet/> [Lesedato: 26.6.14]

Ledes av feil person <http://klassekampen.no/58559/article/item/null/-ledes-av-feil-person>
[Lesedato: 26.6.14]

Literaturhaus.net <http://www.literaturhaus.net/> [Lesedato: 26.6.14]

Litteraturhus for litteraturen <http://www.bt.no/lokallokal/arnaogosteroy/kommentar/Litteraturhus-for-litteraturen-1757188.html#.U6LqIqhG08Y> [Lesedato: 19.6.14] [Lesedato: 26.6.14]

Litterære forsøksstasjoner
http://www.bokogbibliotek.no/index.php?option=com_content&view=article&id=111761:litteraere-forsoksstasjoner&catid=103:aktuelt [Lesedato: 26.6.14]

Litteraturhuset mangler 7,5 millioner kroner
http://www.aftenposten.no/kultur/litteratur/Litteraturhuset-mangler-7_5-millioner-kroner-7584635.html#.U5wbNi9G08Y [Lesedato: 26.6.14].

Litteraturhuset overtatt av de utenomjordiske?
<http://www.dagbladet.no/2014/01/26/kultur/meninger/debattinnlegg/kronikk/litteraturhuset/31486278/> [Lesedato: 26.6.14]

Lov om folkebibliotek <http://lovdata.no/dokument/NL/lov/1985-12-20-108> [Lesedato: 26.6.14]

Lov om stiftelser (stiftelsesloven) <http://lovdata.no/dokument/NL/lov/2001-06-15-59> [Lesedato: 26.6.14]

Nachspiel-foredrag <http://litteraturhuset.no/nyheter/2013/nachspielforedrag.html> [Lesedato 26.6.14]

Norsk publikumsutvikling http://norskpublikumsutvikling.no/?page_id=40 [Lesedato: 26.6.14]

Om Litteraturhuset <http://litteraturhuset.no/huset/> [Lesedato: 26.6.14]

Om oss http://norskpublikumsutvikling.no/?page_id=40 [Lesedato: 26.6.14]

Oslo bokfestival <http://www.oslobokfestival.no/om-oslo-bokfestival/> [Lesedato: 26.6.14]

Program <http://litthusfred.no/> [Lesedato: 26.6.14]

Reinkarnasjon og UFOer inntar Kultur-Norge

http://touch.dagbladet.no/mobil/mobil_beta/template/article/article.template.php?id=31491934

[Lesedato: 26.6.14]

Salongens oppstandelse <http://www.nd.no/2013/02/salongens-oppstandelse/> [Lesedato: 26.6.14]

Über uns <http://www.lcb.de/ueberuns/> [Lesedato: 26.6.14]

Vågsbunnen <http://www.bergenbyarkiv.no/bergenbyleksikon/arkiv/14353250> [Lesedato: 26.6.14]

Vår tids litteraturhus <http://www.aftenposten.no/meninger/kommentatorer/aamaas/Var-tids-litteraturhus-6277970.html#.U6w7Y6hG08Z> [Lesedato: 26.6.14]

Antall ord i oppgaven: 25741

«Alle kilder som er brukt i denne oppgaven er oppgitt».

Vedlegg

Vedlegg 1: Intervjuguide Litteraturhuset i Oslo (Aslak Sira Myhre)

Jeg er interessert i å snakke om Litteraturhuset som kulturinstitusjon som helhet, og arrangementsvirksomheten spesielt, men har med i mente at Litteraturhuset både arrangerer og leier ut lokalene til eksterne arrangører.

Kan du si litt om bakgrunnen din? Hva er ansvarsområdet ditt i Litteraturhuset?

Hva var grunnlaget for å opprette et Litteraturhus i Oslo-har dere samarbeidet med litteraturhus i andre europeiske byer?

Har dere utformet et samfunnsoppdrag? Kan du si litt om hvordan dette ble til?

Publikum

Publikumsutvikling er et hett begrep for tiden. Er dere opptatt av dette i Litteraturhuset? Hva legger du i begrepet?

Det er uttalt at Litteraturhuset skal ha «et særlig fokus på arbeidet med minoriteter, og da spesielt blant ungdom» (årsrapport 2011). Kan du fortelle litt om hvordan dere arbeider for dette?

Slik jeg har forstått det, gjør dere ikke publikumsundersøkelser ut over å telle antall besøkende, noe som skiller dere fra offentlige kulturinstitusjoner. Er dette noe dere har vurdert å gjøre?

Hva slags publikum henvender dere dere til?

Vil du si at Litteraturhuset har en profil?

Kan du si litt om hvordan dere samarbeider med Fritt Ord?

Formidling

Litteraturformidling er veldig aktuelt for tiden, med litteraturhus og litteraturfestivaler over hele landet. Er det noen utfordringer knyttet til dette med at det er mange aktører som driver med litteraturarrangementer?

Er det viktig for deg i å delta i den offentlige kulturdebatten? Hvorfor?

Slik dere fremstiller deres profil er det litteratur «i den romslegaste tydinga av ordet» som skal formidles på litteraturhuset. Kan du utdype dette?

Du skriver ledere til hvert program, som også ledere ved andre litteraturhus, for eksempel Fredrikstad, har begynt å gjøre. Kan du si litt om hvilke avveininger du gjør når du skriver disse?

Hva slags definisjon av litteratur legger du til grunn for deres virksomhet?

Oppfølging: Er det noen typer litteratur det er spesielt viktig å formidle? Er det noen typer litteratur det ikke er plass til hos dere?

Hva tenker du om begrepet «kvalitetslitteratur»?

På hvilken måte påvirker dine egne leseropplevelser arbeidet ditt som leder for Litteraturhuset?

Fremtiden

Jeg er interessert i å snakke litt om tiden fremover. Hva slags langsiktige planer har dere for Litteraturhuset?

Du har uttalt at fremtiden for huset er usikker, nå som dere fra i år vil mangle grunnfinansiering av huset. Hvordan har dere konkret jobbet for å få finansiering?

Hvordan vil offentlig støtte kunne tenkes å påvirke Litteraturhuset og programmeringen?

Er dere villige til å tilpasse profilen deres til en eventuell ny finansieringspartner?

Det eksisterer en oppfatning at Litteraturhuset og folkebibliotekene ikke er motsetninger og konkurrenter, som noen har hevdet, men kan sies å utfylle hverandre. Hva er dine tanker om dette?

Oppfølging: Nye Deichman har ambisjoner om å satse enda mer på litteraturarrangementer.
Tror du dette vil forandre forholdet deres til Deichman?

Vil dette kunne endre seg dersom dere i Litteraturhuset vil ha samme finansieringskilde som bibliotekene i Oslo?

Vedlegg 2: Godkjenning av prosjektet fra NSD

Harald Hårfagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS

NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Håkon Larsen
Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi Universitetet i Oslo
Postboks 1096 Blindern
0317 OSLO

Vår dato: 23.09.2013 Vår ref: 35514 / 2 / MB Deres dato: Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 16.09.2013. Meldingen gjelder prosjektet:

35514 Litterære offentligheter i Oslo-en sammenlignende studie
Behandlingsansvarlig Universitetet i Oslo, ved institusjonens øverste leder
Daglig ansvarlig Håkon Larsen
Student Magnus Heie Gregersen

Personvernombudet har vurdert prosjektet og finner at behandlingen av personopplysninger er meldepliktig i henhold til personopplysningsloven § 31. Behandlingen tilfredsstillende kravene i personopplysningsloven.

Personvernombudets vurdering forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, ombudets kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/skjema.html>. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet. Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://pvo.nsd.no/prosjekt>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 30.05.2014, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Vigdis Namtved Kvalheim

Marianne Bøe

Kontaktperson: Marianne Bøe tlf: 55 58 25 8

Vedlegg: Prosjektvurdering

Kopi: Magnus Heie Gregersen Jac Aallsgate 7 0368 OSLO

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.

Avdelingskontorer / District Offices:

OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11. nsd@uio.no
TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47-73 59 19 07. kyre.svarva@svt.ntnu.no
TROMSØ: NSD, SVF, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47-77 64 43 36. nsdmaa@sv.uit.no

Det innhentes muntlig samtykke basert på muntlig informasjon om prosjektet.

Personvernombudet forutsetter at det gis informasjon om følgende for at samtykket skal være gyldig i henhold til personopplysningsloven:

- formålet med prosjektet
- hvilke metoder som vil bli benyttet
- hvilke opplysninger som samles inn
- hva opplysningene skal brukes til
- hvem som vil ha tilgang på opplysningene
- at opplysningene vil bli behandlet konfidensielt
- at det er frivillig å delta
- at man kan trekke seg når som helst uten å måtte begrunne det
- dato for prosjektslutt og at alle innsamlede opplysninger anonymiseres ved prosjektslutt og i den ferdige oppgaven
- kontaktopplysninger til veileder og student.

Personvernombudet anbefaler at navngitte informanter får godkjenne egne sitater og beskrivelser i masteroppgaven.

Forventet prosjektslutt er 30.05.2014. Datamaterialet anonymiseres med mindre eget samtykke til publisering av navn er innhentet. Anonymisering innebærer at lydopptak og samtykkeerklæringer slettes, og at indirekte personidentifiserende opplysninger (sammenstilling av bakgrunnsopplysninger som f.eks. yrke, alder, kjønn) fjernes eller kategoriseres tilstrekkelig.

